

**COLA
KKU**

Local วารสารการบริหารท้องถิ่น Administration Journal

Volume 18 • Number 2 • April - June 2025
ISSN (Print) 1906-103X • ISSN (Online) 2730-1834
www.localadminjournal.com

Local วารสารการบริหารท้องถิ่น Administration Journal

Volume 18 • Number 2 (April - June 2025)

ปีที่ 18 • ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน 2568)

The Local Administration Journal (LAJ) has been the flagship open-access journal of the College of Local Administration, Khon Kaen University, Thailand since 2008. LAJ serves as a forum for scholars, researchers, public administrators, students, and the general public, both domestic and international, to disseminate their latest scholarly and empirical work on local governance. LAJ's mission is to provide, on a regular and sustainable basis, a high quality scholarly journal for reporting empirical and comparative study findings, topical issues, theoretical concerns, and reviews on local governance and its related fields of study. LAJ also publishes high quality review and research articles in the fields of public administration, political science, economics, management, social sciences, and other disciplines related to local governance.

LAJ is published quarterly and provides immediate open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. LAJ is indexed by the Thai-Journal Citation Index (TCI Tier 1) and Google Scholar.

To ensure the highest quality of the journal, all research, review, and academic articles will undergo a double-blind peer-review process in which the authors and reviewers do not know each other's identity. At least three reviewers will be assigned to review an article. The opinions expressed in LAJ are those of the individual author or authors, and not necessarily those of the editorial staff or the College of Local Administration.

Honorary Editor-in-Chief: Peerasit Kamnuansilpa

Editors: Grichawat Lowatcharin and Sirisak Laochankham

Editorial Staff Member: Nattaya Srihanarm

Editorial Board Members:

Allen Hicken, University of Michigan, USA

Xiaodong Xu, Huazhong University of Science and Technology, China

Weerasak Krueathep, Chulalongkorn University, Thailand

Kealeboga Maphuny, University of South Africa, South Africa

Charles E. Menifield, Rutgers University, USA

Long Giang Thanh, Faculty of Economics, National Economics University, Vietnam

Masashi Nishihara, Research Institute for Peace and Security, Japan

Oraon Pooncroen, Chiang Mai University, Thailand

Keiko Osaki-Tomita, Tokiwa University, Japan

Emmanuel Kojo Sakyi, University of Ghana, Ghana

Maria Fe Villamejor-Mendoza, University of the Philippines, Philippines

ISSN (Print) 1906-103X • ISSN (Online) 2730-1834

Copyright © 2024 College of Local Administration, Khon Kaen University

Local Administration Journal

College of Local Administration, Khon Kaen University

123 Mittraphap Road, Mueang, Khon Kaen 40002 Thailand

Phone: +66-4320-3124 • Email: cola.laj@gmail.com • Website: www.localadminjournal.com

Editorial

Volume 18, Number 2 of the *Local Administration Journal* brings together a set of empirically grounded and policy-relevant studies that illuminate how local institutions, communities, and public actors respond to social vulnerability, administrative legitimacy, natural resource management, environmental sustainability, agricultural value chains, and tourism dynamics. The articles in this issue collectively emphasize participation, local capacity building, and context-sensitive governance as central pillars of effective local administration.

The issue opens with “Orphans’ Academic Endeavors and Support Mechanisms in Tanzania” by *Josephine Ackim*, which addresses a critical yet underexplored dimension of social policy in developing countries. Focusing on Dodoma District, the study examines how government, civil society organizations, and community mechanisms support orphans’ access to education. Using a mixed-methods approach, the article reveals that while existing mechanisms have improved educational access, significant gaps remain. By linking educational support for orphans to the broader Sustainable Development Goals, the article contributes valuable insights for inclusive education policy and social welfare administration.

Public sector legitimacy and institutional image are examined in “Public Perception of the Roles and Image of the Southern Border Provinces Administrative Center” by *Sakda Kajornbun and colleagues*. Drawing on large-scale survey data and stakeholder interviews, the study shows that while public awareness of the Southern Border Provinces Administrative Center (SBPAC) is relatively high, deeper understanding of its organizational roles remains limited. The SBPAC is perceived positively for its contextual sensitivity and development-oriented mission, yet it is still viewed as operating within a conventional bureaucratic structure.

Local resource governance is the focus of “Participatory Water Management under the Local Charter: The Role of Local Administrators in Hua Mueang Subdistrict Administrative Organization” by *Khemika Varitwuttikul, Ponsavon Sukmaitri, and Nopparat Rattanaprathum*. Through qualitative analysis, the study identifies five key roles played by local administrators in participatory water management, ranging from policy formulation to monitoring and advisory functions. The findings highlight persistent challenges, including limited technical knowledge, inadequate equipment, and the absence of localized information systems.

Community-based environmental governance is further explored in “Developing Sustainable Community Waste Management in Chai Badan District, Lopburi Province” by *Suriya Hanphichai and colleagues*. Using a participatory action research approach, the study documents how community training in waste separation, composting, and value-added reuse enhanced local capacity and generated grassroots innovations. The emergence of community-led products,

waste banks, and sharing practices illustrates how participatory learning can translate into tangible sustainability outcomes.

A complementary perspective is provided in “Participatory Community-Based Hazardous Waste Management in Bang Kaeo Subdistrict, Ranong Province” by *Pariwat Changkid and Karingsak Ruegngam*. This study shows how participatory action research can build knowledge, cooperation, and institutional coordination in hazardous waste management. The model presented offers a replicable framework for sustainable hazardous waste governance in other localities.

Agricultural and economic development are addressed in “Guidelines for Developing Post-Harvest Management of Local Durian Products in Rayong Province” by *Jiranon Putta and colleagues*. The study analyzes post-harvest practices and their economic, social, and environmental impacts, emphasizing the need for cold storage, central markets, technological innovation, and farmer capacity building.

The issue concludes with “A Study of Tourist Behavior in Multicultural Tourism in Nakhon Ratchasima Province” by *Kittisak Klinmuenwai*. Using quantitative analysis, the study examines tourist behavior and its relationship with demographic characteristics. The findings highlight short-duration, family-oriented travel patterns and the appeal of community lifestyles in multicultural tourism.

Together, the articles in Volume 18, No. 2 reaffirm the importance of participatory approaches, local innovation, and evidence-based policymaking in strengthening local governance. We hope this issue will serve as a valuable resource for scholars, practitioners, and policymakers working toward more inclusive and sustainable local development.

Editorial Team
Local Administration Journal
College of Local Administration
Khon Kaen University, Thailand

Contents

RESEARCH ARTICLES

- Orphans' Academic Endeavors and Support Mechanisms in Tanzania** 179
Josephine Ackim
- Public Perception of the Roles and Image of the Southern Border Provinces Administrative Center** 199
Sakda Kajornbun, Bussabong Chaijaroenwatana, Hasan Akrim Dongnadeng, and Areeluk Poonsub
- Participatory Water Management under the Local Charter: The Role of Local Administrators in Hua Mueang Subdistrict Administrative Organization** 219
Khemika Varitwuttikul, Ponsavon Sukmaitri, and Nopparat Rattanaprathum
- Developing Sustainable Community Waste Management in Chai Badan District, Lopburi Province** 239
Suriya Hanphichai, Sukanya Thonghaew, and Sutinee Wongwattananukun
- Participatory Community-Based Hazardous Waste Management in Bang Kaeo Subdistrict, Ranong Province** 257
Pariwat Changkid and Karingsak Ruegngam
- Guidelines for Developing Post-Harvest Management of Local Durian Products in Rayong Province** 271
Jiranon Putta, Sawang Panjun, and Sarawut Yodmune
- A Study of Tourist Behavior in Multicultural Tourism in Nakhon Ratchasima Province** 289
Kittisak Klinmuenwai

สารบัญ

บทความวิจัย

Orphans' Academic Endeavors and Support Mechanisms in Tanzania Josephine Ackim	179
การรับรู้บทบาทและภาพลักษณ์ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศักดา ขจรบุญ, บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ, ฮาซันอักกริม ดงนะเต็ง, และอารีลักษณ์ พูลทรัพย์	199
การจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำ : บทบาทของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง เขมิกา วรธีรวิมลกุล, พรสวรรค์ สุขไมตรี, และนพรัตน์ รัตนประทุม	219
การพัฒนาการจัดการขยะอย่างยั่งยืนของชุมชนในเขตอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี สุริยะ หาญพิชัย, สุกัญญา ทองแก้ว, และสุธินี วงศ์วัฒนากุล	239
การจัดการขยะอันตรายโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนของตำบลบางแก้ว จังหวัดระนอง ปรีวัฒน์ ช่างคิด, และเกรียงศักดิ์ ฤกษ์งาม	257
แนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดระยอง จิรนนท์ พุทธา, สว่าง แป้นจันทร์, และสรวิชัย ยอดมณี	271
การศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย	289

Orphans' Academic Endeavors and Support Mechanisms in Tanzania

Josephine Ackim

Community Development Department Local
Government Training Institute, Tanzania

Abstract

Orphans' access to education is still critical for most developing countries, specifically Tanzania. Government efforts, such as policy, program development, and implementation, have been made to ensure orphans' access to education, but the situation is still alarming. The literature in Tanzania has not fully explored the support mechanisms for orphans to capitalize on their access to education. This study contributes to existing literature by focusing on this topic. The study was conducted in Tanzania, specifically in Dodoma District. This study was conducted in four primary schools. A mixed-methods approach was applied in this study, covering a sample of 133 respondents. The data were analyzed using thematic and descriptive methods. The study found that support mechanisms for orphans include government, civil society organizations (CSOs), and community mechanisms. Although these entities have improved the situation, more effort is required to solve the problem. This study suggests that the government should continue expanding schools, hostels, and counseling sessions at schools. Similarly, CSOs should continue raising awareness among community members, providing necessary financial support, and enabling orphans to attend school. Moreover, community support, such as caring for orphans and encouraging them, is highly recommended. These efforts should make mechanisms applied to help orphans more meaningful and contribute towards attaining quality education toward achieving all Sustainable Development Goals (SDGs).

Keywords

academic achievement, orphans, Tanzania

CORRESPONDING AUTHOR

Josephine Ackim, Community Development Department Local Government Training Institute, Tanzania. Dodoma, Tanzania
Email: josephinekilembe@yahoo.com

© College of Local Administration, Khon Kaen University. All rights reserved.

Introduction

Education is regarded as a fundamental human right and a catalyst for human development (Okumu et al., 2012). Education is responsible for individual, societal, and national changes in terms of social revolution, economic, political, and technical changes (Yahya, 2012). It shapes people's ways of living and thinking about various life challenges, including disease, poverty, and hunger (Adekola, 2012). Since the United Nations Declaration of Universal Human Rights in 1948, many policy statements have aimed to substantially improve the basic education system for all children in the world (Young, 2016). The concept of 'Education for All' can be understood as the capacity within a network of primary schools to enroll all school-age children for a stipulated period without any barriers such as families' economic or social status (Pillay, 2014). Similarly, to ensure that the child's right to education is achieved, other commitments such as the Convention on Rights of the Children (2000) and the African Charter on the Rights and Welfare of the Child (1990), were introduced (Fleming, 2015). For example, Article 28 of the United Nations Convention on Rights of the Child states that all state parties should recognize the right of the child to education (UNESCO, 1989).

This means that every child should have access to education, regardless of ethnicity, disability, or economic status. Article 11 of the African Charter on the Rights and Welfare of the Child also states that every child has a right to education. Furthermore, Education for All (EFA) was introduced in 1990 by an international conference held in Thailand, and later revised in 2000 in Dakar, Senegal. According to Miles and Singal (2010), the EFA targets were improving childhood care education, enrollment in basic education, and retention, ensuring that, by 2015, all children had access to complete free and compulsory education, provision of quality basic education, and elimination of gender disparities in primary and secondary education. As a means toward an inclusive and equitable society, EFA needs to consider the diversity of learners, such as orphans living in vulnerable situations. Despite various conventions and declarations affirming education as a right for all children, not all have access to adequate or even basic education.

UNESCO (2010) points out that, among many groups marginalized from access to education, orphans face an especially large challenge. Some children have become vulnerable either because of the loss of parents, thereby living without adequate support, or living outside of the family's care, all of which marginalize and stigmatize them, and this can lead to being socially and educationally discriminated against (USAID, 2012). Thus, orphans present a social segment in which, if not well given attention, their current and future life in society becomes uncertain. In this study, "orphans" include all children under the age of 18 years who were maternal, paternal, or double orphans. In Tanzania, an orphan is similarly defined under the two variables of age and parental loss: A child under the age of 18 years with at least one deceased parent is considered an orphan (REPOA, 2008; Mbwambo et al., 2023). Vulnerable children

belong to high-risk groups that lack access to basic social amenities or facilities (UNICEF, 2002). UNICEF reports that the main sources of vulnerability include HIV/AIDS and civil conflict. Given this contention, it is better to note that not all orphan children are vulnerable. Some of the children may be orphans but not vulnerable. Thus for the purpose of this study, vulnerable orphans are all children under the age of 18 who are maternal, paternal, or double orphans who are abused, neglected, or at risk of neglect, hunger, or homelessness (MOHSS and UNICEF 1999).

Due to vulnerability, most vulnerable orphans are taken care of by foster parents who may be single parents, grandparents, siblings, or volunteers, and these groups still face difficulty in sustaining the social and academic needs of the child in their care (Makuu, 2019). In extreme cases, foster parents have lost their life or become wounded, leaving thousands of helpless dependents. Specifically, children have become vulnerable to social and economic hardships due to the loss of parents, illness at home, displacement, or involuntary neglect. UNICEF (2016) reported that there are 171 million orphans worldwide, including those who have lost either a mother or a father. Furthermore, UNICEF (2011) reported that an estimated 18 million orphans have lost both parents, live in orphanages or streets, and lack essential services such as education and healthcare. Therefore, these orphans are at risk of disease, malnutrition, and death. The global challenge to meet the needs of vulnerable orphans is daunting, especially in the domain of access to education. Increasing poverty, overstretched extended families, and lack of sufficient mechanisms threaten the ability to provide quality Education for All (UNICEF, 2013). This implies that, if this group of vulnerable orphans is not proactively supported, the situation may lead to escalating poverty, unrest, and other related societal challenges. This challenge is especially a concern in sub-Saharan Africa (Pillay 2014). Experiences show that traditionally vulnerable children, particularly orphans, have been cared for by elderly grandparents, adolescent siblings, and/or the extended family (Baxen 2014).

However, elderly caregivers may fail to adequately meet the educational and personal needs of orphans, leading to their low academic achievement. Despite the many children enrolled in schools following the abolition of school fees in primary schools in most sub-Saharan African countries, children from low-income families and orphans still fail to advance in school due to failure to meet educational needs such as uniformity, exercise books, adequate and quality food, and shelter (Williamson & Witzel, 2016). Some of those who attend school have to employ different coping mechanisms, such as seeking part-time wage labor and to subsidize the cost of the educational material. The situation in Tanzania is comparable to that of other parts of the world. According to Tanzania's National Strategy on Inclusive Education (2018-2022), schools must become more responsible for the needs of learners and teachers to enable all

vulnerable learners to develop access to quality education. Despite the emphasis on inclusive education in Tanzania, many children from low-income families in primary school fail to meet the various costs of their education.

UNICEF (2016) pointed out that the major reason for persistent problems in children from low-income families, including Tanzania, are the lack of access to schooling. Even when school fees are abolished, money must still be found to pay for things like uniforms and books. This leads some children to either fail to attend school or drop out before completing the seven years of compulsory basic education. Mahanza et al. (2022) reported that Tanzania has a large population of out-of-school orphans in rural and urban areas. Furthermore, it has been reported that orphans in the primary school age group (7-14 years) are out of school than non-orphans, although the difference is not statistically significant compared to secondary school age (14-18) orphans. For instance, in (2014) the out- of-school rate was high for secondary school-age children in general, in which 55 percent of single orphans were out of school compared with a significantly lower percentage of non- orphans (45 percent) in rural areas. In urban areas, within the secondary school-age population, single orphans were approximately 1.5 times more likely to be out of school than non-orphans, and double orphans were almost twice as likely to be out of school as non-orphans. These data suggest that orphanhood appears to be a determinant of lower school attendance for older children but not for younger children.

Due to the abolition of school fees at the primary level, expectations are that all primary-aged children gain access to schooling. However, the reality can be somewhat different. This is because most orphans still do not attend school. The idea is that, while recognizing the government's effort to abolish school fees in primary and secondary education, orphans still need to be supported further to ensure that they benefit from free access to education (Koda, 2015). Studies by Christopher and Mosha (2021), Vedasto et al. (2023), Mchau (2010), and Makuu (2029) have documented the challenges facing orphans' access to education. However, in the case of Tanzania, there is a dearth of research on support by the government and other education stakeholders specifically for orphans so that they can be able to access education like other groups of vulnerable children. Therefore, the key question for this study is as follows: What support mechanisms can help orphans enhance their academic achievement in primary education in Tanzania? To answer that question, the main aim of this study is to explore support mechanisms used to help orphans access education. This research can contribute to the effort to attain SDG #4 which focuses on realizing quality education for all groups in society. Also, the findings of the study should contribute to the government's effort to ensure equal access to education as described by the Tanzania Development Vision 2025. The remainder of the article includes literature review, study methodology, results, discussion, conclusions, and recommendations (Haki Elimu, 2024).

Literature Review

There are studies which describe various mechanisms in different parts of the world to support orphans' access to education. According to Reupert et al. (2013), stakeholders have a significant role in the academic development of all pupils. Different nations have adopted several support mechanisms to help orphans access and adjust to primary education well for their academic achievement. Among these support mechanisms, many African countries have abolished fees for compulsory education (Pillay, 2016). Further, Pillar (2016) argues that the attainment of the Education for All goal requires that the abolition of school fees needs to be a general intervention for all children, including orphans. In support of this idea, Oleke (2007), in Nigeria, investigated the initiatives to support the education of vulnerable children. That study found that abolishing school fees in primary education was a significant initiative adopted by the Nigerian government to serve children from low-income families. The study also found that abolishing school fees increased enrolment, especially for children who would otherwise struggle to access primary education.

Other countries, such as Uganda, adopted the Universal Primary Education (UPE) policy, which included abolishing the payment of fees for the first four children in a family. The implementation of that policy significantly increased enrolment of children from low-income families and orphans within a year when compared to enrolment of children from middle-/low-income families (Tumushabe et al. 1999). Similarly, Malawi abolished school fees as a means of improving the academic achievement of all pupils, and experienced a rise in enrolment, specifically for children from low-income families and orphans (Kadzamira et al., 1999). Another study (Pillay 2014) examined the effect of the abolition of school fees in Indonesia and Kenya. The study found that, enrolment increased by about 40% following the abolition of primary school fees for all children. What is more, most of the enrolled pupils were children in difficult circumstances (Pillay, 2014). Therefore, abolition of tuition fees stands as a significant support mechanism which helps most children from low-income families and orphans to access and adjust to primary education.

Adato, Coady, and Ruel (2000) argue that one of the most common supportive mechanisms used by government and non-governmental organizations (NGOs) to overcome or reduce challenges facing orphaned children from low-income backgrounds in accessing primary education is to reduce or eliminate some of the school costs. Such interventions help those children to cover the costs of books, stationery, and school clothing (uniform and shoes). They further argue that the best means to successfully implement such a policy is to send the required school materials directly to orphans and children from low-income families, or to send them directly to the school. The materials to be sent include textbooks, uniforms, pens and other related materials. Apart from providing free materials to orphans, Adato, Coady, and Ruel

(2000) suggested that materials should also be made available through textbook rentals, or sold at subsidized rates.

Globally, various countries have subsidized school related costs to help orphaned children from low-income families to access or adjust to primary education. For instance, in Brazil, it was observed that school attendance of children from low-income families increased when the Bolsa Escola program was introduced. The program aimed at providing cash grants to low-income families with children age 7 to 14 years who need access to compulsory primary school (Guilherme, et al., 2000). In Latin American countries, some local authorities provide school subsidies and funds to educate children from low-income families and orphans (Subbarao et al., 2001).

Another supportive mechanism that has been used to improve access and adjustment of orphans to primary education is increasing coverage so that schools are available to children living outside the formal education system (Sumra, & Rajani, 2006). More community schools are being established by the local community and sometimes supported by NGOs. These schools do not charge fees nor require children to wear uniforms (Ntozi et al., 1999). Community schools implement the same curriculum used in the public primary schools, though modified. This support is implemented to help orphans to access and adjust to primary education most easily. A report by the World Bank (2002) revealed that, in Zambia, more than 200 community schools had been opened in remote faraway areas where there are no government schools and where most orphans live. For this reason, most orphans gained access to education in Zambia. While this strategy boosted school attendance and adjustment for orphans, it remained to be seen whether this approach could be successfully replicated in Tanzania.

Palmer and Maramba (2011) conducted a study in the US which investigated the experience of orphan access to education, up through to the highest level of education. The study found that cost remained the major barrier to equal access to education for orphans compared to their non-orphan counterparts. To overcome the cost barrier, the study by Hepburn (2001) in Zimbabwe found that, to improve accessibility and adjustment of primary education for orphans, government and NGOs need to procure donated materials and supplies on the condition that they are deliver to schools which admit a certain quota of orphans. In Zimbabwe, some schools were guided to admit 20% of orphans in their catchment area, while the government and other NGOs would provide school materials to the admitted orphans, such as uniforms, exercise books, shoes, and food.

Tanzania is among the developing countries with a high number of orphans as a percentage of the youth population. In many cases, orphaning is due to poverty and the higher death rate of parents from HIV/AIDS and malaria. Other factors that are noted as leading to vulnerability include family dissolution, obesity, and lack of occupational skills (Ainsworth et al.,

2002). In Tanzania, the Ministry of Education and Training Policy 2014 (revised in 2023), and the National Strategy on Inclusive Education 2009-17 identified goals based on the most vulnerable children, including expanding and improving comprehensive early childhood care and education. To ensure that, by 2015, all children, particularly girls, children in difficult circumstances, and those belonging to ethnic minorities have access to and complete free, quality primary education, the government has implemented several interventions and support measures, as discussed next.

Similar to some other countries in Africa, Tanzania has eliminated school fees to increase the attendance of children in primary education. However, the additional cost of uniforms, supplies, and special assessments remain substantial (Human Rights Watch, 2004). This raises several questions: Should orphans be allowed to attend school without uniforms to ease the burden of meeting school requirements? Are uniforms truly necessary, or should the government subsidize schools to make it easier for more orphans to attend school? What alternative measures could be introduced to help orphans who are at risk of dropping out overcome these barriers?

According to Boyle (2002), the cost of education, both monetary and nonmonetary, continues to be a burden on households and a barrier to education. They argue that the barriers of uniforms as well as indirect costs in accessing education make households opt not to send their children to school. As a result, orphans are more likely to miss some or all of the compulsory primary education compared to other school-age youth. Further, it has been found that orphaned children find it hard to attend school due to the extra costs of school uniforms, books, and stationery, and because they have family responsibilities, such as earning income to support the household, or caring for younger siblings.

The review of the literature shows that school lunch programs are among the more valuable support mechanisms in various countries. The government of Tanzania has also continued to expand the School Feeding Programme to promote attendance and retention of the most vulnerable students. The Ministry of Education and Vocational Training, in collaboration with the World Food Programme (WFP), expanded the School Feeding Project from 13 Councils of Bahi, Longido, Iramba, Manyoni, Kondoa, Chamwino, Karatu, Simanjiro, Kiteto, Ngorongoro, Mpwapwa, Singida (R), and Monduli (2000) to 16 Councils in 2011/12 to include Kishapu, Shinyanga, and Meatu. As of 2013, the feeding programme had reached 600,000 pupils in 1,000 schools across 16 drought-prone and pastoralist councils in five regions, namely, Singida, Dodoma, Manyara, and Arusha (Tanzania Ministry of Education and Vocational Training, 2013).

In addition, the Tanzanian government has plans to expand the school lunch program for all schools throughout the school calendar. In that regard, the government has continued to

sensitize parents and other stakeholders to contribute resources, including grain, to ensure the sustainable provision of meals to children at school, so that attendance and retention of students in school is seen as a community effort. Nationally, up to August 2010, out of a total of 16,331 schools, 5,424 (34.2%) were providing subsidized meals for students. Out of these, 1,167 schools were supported by the WFP (BEST, 2012).

Despite various efforts made by the government to ensure access to primary education, orphans often face different challenges. This gap in coverage has led to the adoption of some strategies to improve access to primary education for the most vulnerable groups. This effort is still in progress and, thus, it is important to periodically review the progress toward universal access to primary education for orphaned children in Tanzania.

Study Methodology

This study employed a mixed-methods research approach. A case study design was used for the qualitative data collection. Creswell (2009) states that a case study allows the enquirer to generate knowledge based primarily on multiple meanings of individual experience, which are socially and historically constructed for developing a theory or pattern. Structured questionnaires and sample survey were used for the quantitative data collection. Davies (2007) states that a descriptive survey involves a study of a representative sample of individuals to allow the systematic gathering of enough information about a phenomenon to permit some level of generalization about phenomena in society.

The current study was conducted in Dodoma District of central Tanzania. According to the Ministry of Education and Vocational Training (2011), Dodoma is the district with the highest number of orphaned pupils in Tanzania, and most of these children are used by elders for begging and carrying people's luggage at the market place (MOEVT, 2011). A related focus of the study examined the dynamics of the beggar population, especially those who use children as part of the beggar labor force. That focus can help clarify the challenges orphan children face in accessing primary education and meeting the obligations which elders impose on them. The study involved four primary schools in Dodoma District including Nzuguni, Mpunguzi, Mkonze, and Chamwino Primary Schools. In each school, the researcher selected head teachers, teachers, and pupils. Data were also collected from the city council of Dodoma's Department of Education. The distribution of the sample respondents is summarized in Table 1.

Table 1: Respondents Categories

Educational Institution	Head Teachers	Teachers	Orphan pupils	Education Officer	Total
Department of Education, Dodoma City Council				1	1
Nzuguni Primary School	1	8	24		33
Mpunguzi Primary School	1	8	24		33
Mkonze Primary School	1	8	24		33
Chamwino Primary School	1	8	24		33
Total	4	32	96	1	133

Source: Author (2024)

As presented in Table 1, the sample in this study was 133 respondents, including 96 orphans from four schools. Further, the education officer from Dodoma Municipal Council, 32 teachers from four schools (two urban, two rural), and four head teachers from the sampled primary schools participated. The majority of the sample is the orphans themselves in order to provide their perspective on their situation and coping strategies to enhance access to primary education and pursue their aspirations for further schooling. Teachers were involved because of their role within the school. Apart from classroom instruction, the teachers are expected to guide pupils and serve as academic advisors. A total of 32 teachers with different educational levels and experience working with orphans in schools was involved. Head teachers were also selected to be among the key informants because of their position and responsibilities within the school. The head teachers are expected to provide insights regarding educational coping strategies adopted by orphan pupils. Further, the District Education Officer (DEO) was also selected to participate in this study because of their position and responsibilities of supervising and guiding the schools and overseeing the well-being of pupils in schools. The DEO also has statistics regarding orphan pupils and support offered by the government.

Data were collected by administering a survey questionnaire with pupils and teachers. Personal interviews were used to collect data from head teachers and DEO, and for those students who could not complete the written questionnaire themselves. Moreover, document

review was used to collect data from secondary materials. The thematic approach and descriptive approach were used in analyzing qualitative and quantitative data, respectively. The thematic approach involved data transcription, data cleaning, developing codes, developing themes and sub-themes, and synthesizing these findings in a report. Codes developed include “orphans,” “mechanism,” “academic,” and “achievement.” The quantitative data were analyzed using a descriptive statistic (e.g., frequencies, percentages, etc.) SPSS (version 20).

Results

While the primary focus of this study was the support mechanisms for enhancing access to education among orphans, the analysis revealed a need for collaborative effort between the government, NGOs, and the community to help orphans achieve their educational potential. The data collected through interviews from head teachers as well as the DEO reflect the necessity of the government, NGOs, and the community to collaborative in enhancing academic achievement of orphans. All four head teachers reported that the government must allocate more funds to support orphans in school, and these funds should be in addition to the general financial support for schools. The head teachers argued that if the government allocates more budget for orphans, all schools are then obligated to provide school materials per term to each enrolled orphan. The needed material support includes exercise books and school uniforms for each term. Further, head teachers said that this support could reduce the pressure on orphans to seek part-time work on the street, which often obstructs their ability to attend school. In the words of one of the head teachers: The capitation grant offered to a school is not enough to cater for the needs of schools and orphans at the same time. This is because all schools receive the same share. Thus, it becomes difficult to get extra money to buy different materials to support the orphans unless you use your own money (Interview with a female head teacher from School C). Given this contention, it can be argued that all teachers and pupils see the necessity of the government to provide support to orphan pupils. While pupils see that the government should buy for them directly, heads of schools view that each school should register the number of orphans present at school, and the government should allocate budget to schools in proportion to the needs of orphans to buy school materials.

On the other hand, the DEO was of the view that different NGOs can help in supporting the needs of orphans so that they may complete their primary education. The DEO argued that the support to be provided may be in the form of materials, such as school uniforms, stationery, food parcels, etc. The NGOs could also advocate for the exemption of school fees and being legitimately declared ‘indigent’ by the municipality. He also argued that some organizations are running aftercare centers for orphans and vulnerable children, where these children are provided with meals, psychosocial support, and school work assistance, while their elder siblings

concentrate on their own school work. Therefore, if NGOs can play a more active role, that would help minimize the burden of orphans' access to schooling needs.

Furthermore, the interviews with head teachers also revealed that counseling is still very necessary for helping orphan children cope with their daily lives. Head teachers argued that orphans at school face the challenge of negative stigma, loneliness, and inferiority. Furthermore, they are psychologically wounded by the difficult situation they are living in. Therefore, many orphans require counseling to help them develop self-knowledge, emotional acceptance, emotional growth, and personal resources. The head teachers observed that a family is the first point of provision for socialization, which is very important for growing children. Therefore, the heads of households with orphans need to help the orphans develop good socialization skills, and engage in socially-acceptable behavior and activities.

a. Government Support

Most of the respondents (64.5%) were of the view that the government should take responsibility for helping them in accessing different school materials, such as exercise books, school uniforms, pens, and other materials, such as school bags and shoes. Not only that, but also pupils revealed that the provision of food at school would help them focus on their studies at school rather than focusing on many things at once. The orphans expressed that if the government could reduce their burden by providing school materials and food, it would be easier for them to achieve their academic goals, as the lack of school-related materials was the most significant challenge they identified. One of the interviewed orphans had this to say:

"The orphans expressed that if the government could reduce their burden by providing school materials and food, it would be easier for them to achieve their academic goals, as the lack of school-related materials was the most significant challenge they identified." (Interview with a female pupil from School D)

The pupil's statement reveals that orphans believe they could learn as effectively as their peers if the government provided them with school materials. They felt that, with that assistance, they would be able to do the classroom exercises assigned by teachers, submit the work done, and receive feedback from teachers, reducing any disadvantage they might have with the other non-orphan students.

b. Non-governmental Organizations (NGOs) Support;

The interview with pupils revealed that NGOs' intervention is important for assisting orphan pupils to meet their educational needs. Pupils argued that, as advocates, NGOs should act as intermediaries between children and other social systems to protect the children's rights.

Pupils further argued that the support orphans receive from their neighbors does not sustain them for very long; usually, they must make ends meet without help from neighbors and relatives. This is where NGOs are needed to bridge the gap by providing support related to school materials as well as home requirements. Furthermore, pupils reported that NGOs should support them by reaching out to them, involving them in income-generating projects, involving them in a peer education support group, and offering psychosocial support. In the words of one orphan from School C:

“NGOs should continue visiting and helping my grandmother with different needs such as food in order that we may be able to go to school. Sometimes I have to skip school to find food for myself and my grandmother.”
(Interview with a female Orphan Pupils from School C).

The excerpts indicate that these children, although they are heading the households on their own and taking care of their grandparents, still need outside support, especially from NGOs.

c. Community Support;

About two out of five of the pupils (39.5%) perceived that people in their communities (especially neighbors and friends) had sympathy for the orphaned children. Pupils reported that they often receive support, such as food and other educational material by neighbors and friends. This indicates that the community's response to the needs of orphaned children is not only promising but also reflects a level of acceptance of the children after the death of their parent(s). However, pupils reported that not all community members are ready to support them and, therefore, argued that it is important that society be educated on the importance of helping orphans in whatever way they can to help them reach their educational destination. The following excerpt indicates the desire to have support in the form of community or family intervention:

“I want one of my relatives to come stay with us, especially when grandmother is too weak or sick so that we go on with studies because we can't go to school while our grandmother is sick at home. (Interview with female Orphan Pupils from School B).

The above quotation indicates that some orphans also wish that their family members would come to their aid in cases when the grandmother is terminally ill. This will help them to finish their compulsory education and become an independent and productive member of society.

Furthermore, orphan pupils reported having a good relationship with their neighbors. Some reported that they did not go to neighbors for material support, while others reported that

they depended on their neighbors when they needed help. The findings reveal that some neighbors are of assistance to orphan children as they are helping them with material and emotional support, and play the role of the extended family, while others are not. The following are excerpts from the interviews with pupils about different forms of children's relationship with their neighbors:

“It is good. Neighbors also help me with food. It is good because they are the ones who always assist us. My relationship with our neighbors is good even though they are busy with their lives.” (Interview with a male Orphan Pupil from School C).

Another orphan pupil revealed that:

“We don't go to them asking for food or anything because they will gossip about us. We just keep our problems to ourselves, despite that we suffer a lot and we feel talking to them.” (Interview with female Orphan Pupil from School D).

From the pupils' expressions, it is noted that, although the relationships between orphans and neighbors are good, some orphan pupils indicated that they do not go to their neighbors and ask for help for fear of being gossiped about or for reasons of pride. Some of the children indicated that their neighbors assist them with food, although not on a daily basis. The neighbors can be viewed as a support mechanism to the children since their extended families are not always available to play this role. Therefore, the role of neighbors should be advocated for, given their potential importance of helping the orphans.

Additionally, the findings revealed that counseling is still very necessary for helping orphan children cope with their daily lives. This was evidenced by the orphan pupils who were not happy with the situation they found themselves in. The researcher saw the need for psycho-social counseling, particularly to those who became very emotional during the interview. Some of the research questions opened up old wounds. Through counselling, orphans can be given an opportunity to explore and discover ways of living more productively, despite their challenges, as counselling assists them with addressing and solving these challenges and making some informed decisions. The below extracts indicate the need for counseling for these orphans:

“Sometimes our neighbor only provides us with food and encourages us not to feel bad. He tells us that we will live a good life if we study hard. We are happy today you are also encouraging us to study hard”. (Interview with male orphan pupil from School C).

Another pupil said:

“Sometimes I feel so down and I don’t see my future. I ask myself why my parents died. This happens often, especially when I don’t have food to eat at home, lack school materials, or feel segregated by people around me. But I thank my pastor for advising me at church and home at times” (Interview with female orphan pupil from School D).

Based on these statements from the pupils, it can be argued that counseling as a coping tool can help orphans manage their unresolved emotional problems more effectively. The counseling may also open up opportunities to cope more effectively with psychological challenges that may affect their academic achievement. This is because some orphans need to be instilled with hope to handle their circumstances.

d. The Head Teacher and DEO

The data collected through interviews with head teachers and the DEO showed the necessity of the government, NGOs, and the community to take part collaboratively in enhancing the academic achievement of orphan students. All four head teachers reported that there is a need for the government to allocate more funds to orphans, above and beyond the funds allocated to the school for all students. They argued that if the government allocates more budget for orphans, those schools will feel an obligation to provide school materials per term to each registered orphan. Among the materials that the head teachers mentioned were exercise books and school uniforms, and new ones for each term or school year. Furthermore, the head teachers stated that additional support could reduce the pressure on orphans to seek part-time work on the streets, which often hinders their regular school attendance. One of the head teachers explained:

“The capitation grant provided to schools is insufficient to meet the general needs of schools and the specific needs of orphans. This is because they all receive the same share. Therefore, getting extra money to buy different materials to support orphans becomes difficult unless we use our own money.” (Interview with a female head teacher from School C).

It can be argued that all teachers and pupils see the government's necessity in supporting orphan pupils. While pupils see that the government should subsidize them directly, the heads of schools believe each school should register the orphans enrolled in their institution. The government should allocate budget to schools in proportion to the number of enrolled orphans to ensure that all the needs are met.

On the other hand, the DEO was also of the view that different NGOs can help support the needs of the orphans so that they may complete their primary education. The DEO argued

that the support may be in the form of material support, such as buying school uniforms and stationery, and delivering food parcels. They can also advocate for the exemption of school fees and for being declared indigent by the municipality. The DEO also argued that some organizations are running aftercare centers for orphans and vulnerable children, where these children are provided with meals, psychosocial support services, and schoolwork assistance while their elder siblings concentrate on their schoolwork. Therefore, if the role of NGOs in this endeavor can be strengthened, it can help minimize the burden of orphans meeting their school needs.

Furthermore, the head teachers observed that counseling is essential for helping orphan children cope with their daily life. Head teachers argued that orphans at school are facing the challenges of stigmatization, loneliness, and inferiority. Further, they are psychologically affected by the difficult situation they are living in. Therefore, they require counseling to help them develop self-knowledge, emotional acceptance, emotional growth, and personal resilience. The head teachers felt that the immediate family is the first point of provision for a child's socialization, which is very important for orphans. Therefore, those families with orphans should ensure that they help the child develop good socialization and engage in socially-acceptable behaviors and activities.

Discussion

The current study identified certain support mechanisms that can be sufficient to help orphans access their primary education. The government plays the central role of ensuring that orphan children can access their necessary school needs. Social work intervention, counseling, family/community support, provision of food at school, and a good relationship with neighbors were also reported as efficient support mechanisms that can be adopted to help orphan pupils meet their school needs. The joint effort by the government, schools, and the community is essential in ensuring that orphan pupils experience their primary education constructively. The findings suggest that, without joint effort among different stakeholders, it will be difficult for only one sector (i.e., the government) to accommodate the needs of the orphans. Therefore, foster parents must play their part, as well as the school but on top of the government. The findings revealed that the government should provide a separate budget for orphans to schools so that they ensure that all students are adequately equipped for learning. Furthermore, community members should also play a role in providing assistance to orphans and protecting them from negative influences.

A study by Adato, Coady, and Ruel (2000) support these findings by arguing that one of the most common supportive mechanisms the government uses to overcome or reduce the challenges facing orphaned children from low-income families in accessing primary education is

reducing or eliminating some school costs. Such interventions help orphaned children from low-income families cover the costs of books, stationery, and school clothing (uniform and shoes). Adato, Coady, and Ruel (2000) further argue that the best method is to send the needed materials directly to the schools or request that the schools buy materials for orphans and children from low-income families. Similarly, Subbarao, Mattimore, and Plangemann (2001) found that, in Latin American countries, some local authorities provide school subsidies and fund to educate children from low-income families and orphans.

A school meal supplement program is another supportive mechanism revealed by the current study that can help orphans apply adequate effort their studies. When pupils are properly fed, they can focus on their studies instead of worrying about the lack of food at home. Mwoma and Pillay (2015) support the study findings, arguing that, when children suffer food scarcity and have to walk for long distances to school, the effect on cognition, short-term memory, verbal fluency, and ability to concentrate is negative. Therefore, the provision of subsidized meals at school is an efficient mechanism to help maximize student performance. Furthermore, Janke (2001) believed that the provision of food at school serves the purpose of reducing the dropout rates among orphans, but also increases enrolment and attendance of orphans at school.

Miller (2003) also reported that school meal programs are a strategy to support orphans in several African countries, including Ethiopia, Côte d'Ivoire, and Ghana. Those programs are reported to have a significant impact on primary education enrolment, reducing dropout, and enhancing classroom performance, specifically for orphans. The programs have encouraged parents to send their children to school despite poverty, and they may also improve health and performance at school for orphans (Mitchell, Irvine, 2008). These suggest that if this strategy is adopted in Tanzania, it can help serve the challenges facing orphans.

Additionally, participants in this study reported that they were not happy with the situation in which they found themselves. Some feel emotionally wounded, lonely, segregated, or inferior. Therefore, counseling is necessary to help them cope. Van Dyk (2008) found that, through counselling, youth in AIDS orphan-headed households were allowed to explore and discover ways of living more fully, despite their challenges, as counselling assists them with addressing and solving these challenges and making informed, constructive decisions in daily life. Therefore, counselling, as a coping tool, helped AIDS orphans to manage their unresolved emotional problems more effectively, and discover untapped opportunities to cope more effectively.

Family support, community support, as well as neighbors' help are other support mechanisms that most of the participants agreed were mechanisms that can help orphan pupils to enhance their academic achievement. People in communities (especially neighbors and family friends) need to be sympathetic to the orphaned children. This should involve supporting

them with food and other educational materials such as lessons books. Such findings were also revealed by the study conducted by Woldeyohannes (2010) who argued that the community's response to the needs of orphaned children is critical since it helps the level of acceptance of the children after the death of their parent(s).

Schor (2003) found that support by the family, community, and neighbors are the most central and enduring influence in the lives of children. Schor (2003) emphasized that, although schools provide formal education, families teach children to become socially-productive adults. The family is the primary unit in society to teach children the difference between right and wrong. Due to the HIV/AIDS pandemic, family unity has been disrupted in many communities. Consequently, the socialization process of the child is also undermined in those places (Dalen, 2009). As a result, children may develop unwanted or different behaviors from what is expected in a particular society. Therefore, the family and the surrounding community should ensure that there are no obstacles for orphans to access compulsory education. Based on these findings, it can be argued that, for effective schooling of orphans, different agencies must work collaboratively. These include the government, NGOs, the school, and the community at large. Each group should play an active role in making sure that orphans get the required school materials as well as home needs, so that they can focus on academics.

Conclusions and Recommendations

Academic achievements for orphans are still critical in most developing countries, specifically Tanzania. This study suggests that orphans should receive support from the government, NGOs, and the home community. Although these entities have demonstrated potential to improve the situation, more effort is required to solve the problem. This study suggests that the government should continue educating society on the significance of education for its orphans, and expanding schools, hostels, and student counseling at schools. This will attract vulnerable youth to enroll or re-enter school. This can be done by allocating a budget that will enhance the implementation of these strategies. Again, NGOs should continue raising awareness among community members, providing necessary financial support for orphans so they can attend school. Moreover, community support, such as caring for and encouraging orphans is highly recommended. To realize that, the author recommends that the government continue allocating enough budget for orphan programs and increasing enrollment. Again, the community at large should work together to help orphans achieve their academic potential in primary education and beyond. This requires collaboration of foster parents and neighbors, and all individuals should play a parenting role in helping orphans access education resources and/or social services to help them succeed, at least through compulsory education.

Moreover, NGOs must set budgets and establish programs that will give orphans equal access to education, just as non-orphan children enjoy.

References

- Adato, M., Coady, D., & Ruel, M. (2000). *An operations evaluation of Progresa from the perspective of beneficiaries, promotoras, school directors, and health staff (Final Report)*. Washington, DC: International Food Policy Research Institute.
- Adekola, E. K. (2012). Targeting orphaned and vulnerable adolescents with services: Experience with adopting a multispectral approach in Nigeria. In *Multi-sectoral approaches to address challenges faced by orphaned and vulnerable children* (pp. 45-60). New York, NY: UNICEF.
- Ainsworth, M., Beegle, K., & Koda, G. (2002). *The impact of adult mortality on primary school enrolment in Northwestern Tanzania (Africa Region Human Development Working Paper Series)*. Washington, DC: World Bank. Retrieved from <http://www.coregroup.org/resources/schooling.pdf>
- Baxen, J., Nsubuga, Y., & Botha, L. J. (2014). A capabilities perspective on education quality: Implications for foundation phase teacher education program design. *Perspectives in Education*, 32(4), 93-105.
- Boyle, J. A. (2002). Using the human genome: A case study in education. *Biochemistry and Molecular Biology Education*, 30(20), 368-371.
- Christopher, T., & Mosha, M. (2021). Psychosocial challenges facing orphaned children and caregivers in Tanzanian institutionalized orphanage centres. *East African Journal of Interdisciplinary Studies*, 4(1), 1-14.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Davies, M. B. (2007). *Doing a successful research project: Using a qualitative or quantitative method*. Basingstoke, UK: Palgrave Publishers.
- Fleming, K. E. (2015). *Improving access to education for orphans or vulnerable children affected by HIV/AIDS (Paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report No. ED/EFA/MRT/2015/PI/16)*. Paris, France: UNESCO.
- Haki Elimu. (2024). *Access to quality education for children living in low-income urban neighborhoods in Tanzania (Urban Education Research Report – Tanzania)*. Dar es Salaam, Tanzania.
- Hepburn, A. E. (2001). *Primary education in Eastern and Southern Africa: Increasing access for orphans and vulnerable children in AIDS-affected areas*. Paris, France: UNESCO.
- Human Rights Watch. (2004). *World Report 2004*. New York, NY: Author.
- Kadzamira, E. C., Chibwana, M. P., Chatsika, M., & Khozi, J. L. (1999). *Gender and primary schooling in Malawi*. Zomba, Malawi & Brighton, UK: Forum for African Women Educationalists, Ministry of Education, Malawi, and Institute of Development Studies, University of Sussex.

- Mahanza, P., Chanila, D., Minga, R., Kaijage, T., & Mashalla, Y. (2022). Exploring challenges faced by orphans in primary schools in Ludewa District: A case of Ludewa Ward. *Global Scientific Journals*, 10(3), 1551-1567.
- Makuu, M. J. (2019). Situation analysis of orphans and vulnerable children in existing alternative care systems in Dar es Salaam, Tanzania. *Social Work & Society*, 17(1), 1-18.
- Mbwambo, A., Mmassy, R., Mziya, O., Ngesha, F., & Mselem, R. (2023). *Simulating the impact of introducing an orphan child benefit in Tanzania (TAZMOD Policy Note)*. Helsinki, Finland: UNU-WIDER. Retrieved from <https://www.wider.unu.edu/about/tazmod-simulating-tax-and-benefit-policies-development-tanzania>
- Mchau, M. G. (2010). *Adequacy of psychosocial care services provided to orphaned children by caregivers in Temeke district, Dar es Salaam region, Tanzania* (Master's dissertation, University of Dar es Salaam, Dar es Salaam, Tanzania). Retrieved from <http://41.86.178.3/internetserver3.1.2/detail.aspx>
- Miles, S., & Singal, N. (2009). The Education for All and inclusive education debate: Conflict, contradiction or opportunity? *International Journal of Inclusive Education*, 14(1), 1-15. doi:10.1080/13603110802265125
- Ntozi, J. P. M., Ahimbisibwe, F. E., Odwe, J. O., et al. (1999). Orphan care: The role of the extended families in Northern Uganda. In *The continuing African HIV/AIDS epidemic* (pp. 225-236).
- Okumu, I. M., Nakajjo, A., & Isoke, D. (2016). Socio-economic determinants of primary school dropout: The logistic model analysis. *African Journal of Economic Review*, 4(1), 217-241.
- Oleke, C. (2007). "When the obvious brother is not there": Political and cultural contexts of the orphan challenge in northern Uganda. *Social Science & Medicine*, 61(12), 2628-2638.
- Palmer, R. T., & Maramba, D. C. (2011). African American male achievement: Using a tenet of critical theory to explain the African American male achievement disparity. *Education and Urban Society*, 43(4), 431-450.
- Pillay, J. (2014). Advancement of children's rights in Africa: A social justice framework for school psychologists. *School Psychology International*, 35(3), 225-240. doi:10.1177/0143034313515990
- REPOA. (2008). The pupil's statement reveals that orphans believe they could learn as effectively as their peers if the government provided them with school materials. [n.p]
- Reupert, A. E., Maybery, D. J., & Kowalenko, N. M. (2013). Children whose parents have a mental illness: Prevalence, need and treatment. *Medical Journal of Australia*, 199(3 Suppl), S7-S9. doi:10.5694/mja11.11200
- Subbarao, K., Mattimore, A., & Plangemann, K. (2001). *Social protection of Africa's orphans and other vulnerable children* (Africa Region Human Development Working Paper Series).
- Sumra, S., & Rajani, R. (2006). *Secondary education in Tanzania: Key policy challenges* (Hakielimu Working Paper No. 4). Dar es Salaam, Tanzania: Hakielimu. Retrieved from http://hakielimu.org/publication_details.php?pub=34

- Tumushabe, J., Barasa, C. A., Muhanguzi, C. A., & Otim-Nape, J. F. (1999). *Gender and primary schooling in Uganda*. Kampala, Uganda & Brighton, UK: Forum for African Women Educationalist, Ministry of Education, Uganda, and Institute of Development Studies, University of Sussex.
- UNESCO. (1989). *Convention on the right of the child*. Paris, France: Author.
- UNESCO. (2010). *Education for All Global Monitoring Report 2010: Educational marginalization in Northern Kenya*. Paris, France.
- UNICEF. (1999). *Girls, HIV/AIDS and education*. New York.
- UNICEF. (2002). *The state of the world's children*. Retrieved from <https://www.unicef.org/media/84786/file/SOWC-2002.pdf>
- UNICEF. (2016). *UNICEF Annual Report*. New York.
- USAID. (2012). *Orphans and Vulnerable Children Comprehensive Action Research (OVC-CARE) Task Order Year 2 Annual Report*. Boston, MA: Center for Global Health and Development, Boston University.
- Vedasto, V., Charles, A. M., & Sarwatt, A. C. (2023). From farm to table: Social and psychological challenges facing orphaned children living in the orphan centres in Tanzania. *International Journal of Current Science Research and Review*, 6(6), 3484-3496.
- Williamson, A., & Witzel, B. S. (2016). Instilling resilience in children of poverty. *The Winthrop McNair Research Bulletin*, 2(13), 70-76.
- World Bank. (2002). *Annual report*. Washington, DC: World Bank Group. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/379051468163155729/Main-report>
- Yahya, C. (2012). Challenges and complexity in human rights education. *Education Inquiry*, 4(1), 189-210. doi:10.3402/edui.v4i1.22068
- Young, J. L. (2016). G. Stanley Hall, child study, and the American public. *The Journal of Genetic Psychology*, 177(6), 195-208. doi:10.1080/00221325.2016.1240000

Public Perception of the Roles and Image of the Southern Border Provinces Administrative Center

Sakda Kajornbun

Faculty of Liberal Arts and Management Sciences,
Prince of Songkla University, Thailand

Bussabong Chaijaroenwatana

Institute for Peace Studies,
Prince of Songkla University, Thailand

Hasan Akrim Dongnadeng

Faculty of Political Science,
Prince of Songkla University, Thailand

Areeluk Poonsub

Faculty of Political Science,
Prince of Songkla University, Thailand

Abstract

This study examines public awareness and perceptions of the Southern Border Provinces Administrative Center (SBPAC) and proposes strategies to enhance its image as a key organization in regional development. Employing a mixed-methods approach, the research surveyed 2,104 residents across Thailand's southern border provinces using questionnaires and conducted focus group interviews with 28 stakeholders, including community leaders, local experts, and members of civil society. Findings reveal that 86.1% of respondents are aware of the SBPAC's physical location, and 71.9% are familiar with its hotline service. However, knowledge of the agency's organizational structure and its roles and responsibilities is comparatively lower, at 56.8% and 54.1% respectively. The SBPAC is generally perceived as a specialized agency with a strong understanding of local contexts and a commitment to supporting development initiatives that improve residents' quality of life. Nonetheless, its administrative structure is still viewed as resembling that of conventional government agencies. One of its most recognized achievements is facilitating Muslim pilgrimages. The study recommends that the SBPAC enhance public engagement by promoting broader participation in its activities, modernizing its administrative practices, strengthening staff capacity in local engagement, and ensuring adherence to good governance principles.

Keywords

Southern Border Provinces Administrative Center, public perception, image

CORRESPONDING AUTHOR

Sakda Kajornbun, Faculty of Liberal Arts and Management Sciences, Prince of Songkla University, 31 Moo.6 Makamtia Mueang Suratthani, 84000, Thailand. Email: sakda.k@psu.ac.th
© College of Local Administration, Khon Kaen University. All rights reserved.

การรับรู้บทบาทและภาพลักษณ์ ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัด ชายแดนภาคใต้

ศักดา ขจรบุญ

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ฮาซันอักริม ดงนะเต็ง

คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ

สถาบันสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

อารีลักษณ์ พูลทรัพย์

คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการรับรู้ที่มีต่อภาพลักษณ์และเสนอแนะแนวทางการสร้างการรับรู้ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ในฐานะองค์กรพิเศษด้านการพัฒนาพื้นที่ เป็น การวิจัยแบบผสมผสาน สํารวจประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้แบบสอบถามจำนวน 2,104 ชุด และสนทนากลุ่มตัวแทนกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวน 28 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนและท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน และภาคประชาสังคม ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนร้อยละ 86.1 รับรู้ที่ตั้งของ สํานักงาน ศอ.บต. รองลงมาร้อยละ 71.9 รับรู้ว่ ศอ.บต.มีบริการโทรศัพท์สายด่วน สําหรับประเด็นที่ ประชาชนรับรู้น้อยที่สุดคือ โครงสร้างการบริหารและบทบาทหน้าที่ คิดเป็นร้อยละ 56.8 และ 54.1 ตามลำดับ ทั้งนี้ในสายตาของประชาชนมองว่ ศอ.บต. เป็นหน่วยงานพิเศษที่มีความเข้าใจในพื้นที่ มีการ สนับสนุนงานด้านการพัฒนาเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับคนในพื้นที่แต่ในด้านการบริหารจัดการยัง คล้ายคลึงกับหน่วยงานราชการหลักทั่วไป ผลงานเด่นคือ การอํานวยความสะดวกให้กับประชาชนใน การเดินทางไปแสวงบุญของมุสลิมในพื้นที่ สําหรับแนวทางการสร้างการรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับ ศอ.บต. นั้น ควรเพิ่มการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ การปรับวิธีการทำงานที่ ทันสมัย การพัฒนาบุคลากรให้มีความเข้าใจบริบทพื้นที่และพร้อมให้บริการประชาชน และการบริหารงาน ด้วยหลักธรรมาภิบาล

คำสำคัญ

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.), การรับรู้, ภาพลักษณ์

บทนำ

สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เกิดขึ้นมานาน (Human Rights Watch, 2010; McCargo, 2014) ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นว่า ปัญหาที่มีความซับซ้อน ประกอบด้วย มูลเหตุทางประวัติศาสตร์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ การก่อความไม่สงบโดยขบวนการแบ่งแยกดินแดน ตลอดจนความเข้าใจของประชาชนใน พื้นที่ เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความหวาดระแวงและความไม่ไว้วางใจ โดยเฉพาะระหว่างประชาชนกับ

ภาครัฐ รวมถึงระหว่างประชาชนด้วยกันเอง (Boonpunth & Rolls, 2017; Chaijaroenwatana & Renumas, 2017) โดยแนวทางการแก้ปัญหาของรัฐบาลได้ใช้กลไก การทำงานที่มีอยู่ ทั้งฝ่ายพลเรือน ฝ่ายความมั่นคง กระบวนการยุติธรรม กระบวนการฟื้นฟูเยียวยา รวมทั้งสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคประชาชนในการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาด้วยการพัฒนาในทุกมิติอย่างต่อเนื่อง (Boonpunth & Rolls, 2017) โดยในปี พ.ศ. 2524 ได้มีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ขึ้น เป็นองค์กรพิเศษ (สถานะเป็นหน่วยงานภาครัฐ) มาทำงานด้านการพัฒนาพื้นที่โดยเฉพาะ (Saensira, 2010; Southern Border Provinces Administrative Centre, 2022) โดยเป้าหมายเพื่อทำงานพัฒนาเชิงพื้นที่ กำหนดนโยบายในการแก้ไขปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เน้นการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน บูรณาการการทำงานร่วมกันของหน่วยงานในพื้นที่ และการแก้ไขปัญหาในทุกมิติ ส่งผลให้บรรเทาความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มาอย่างต่อเนื่อง (Southern Border Provinces Administrative Centre, 2022)

ต่อมาในปี พ.ศ.2545 ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารโดยให้ยุบ ศอ.บต. และให้ใช้กลไกของราชการปกติในการบริหารพื้นที่ ได้มอบให้รองปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบดูแล 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในพื้นที่พิเศษที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมคือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลาและสตูล (Secretariat of the Senate, n.d.; Saensira, 2010) ภายหลังการยุบ ศอ.บต. ได้เกิดจุดเริ่มต้นความรุนแรงครั้งใหม่ ในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 มีกองกำลังไม่ทราบฝ่ายบุกปล้นปืนกองพันพัฒนาที่ 4 อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส (Secretariat of the Senate, n.d.) เกิดเหตุการณ์ปะทะและปิดล้อมฝูงชนที่มีสยิดกรือเซะ (ปัตตานี) และเหตุการณ์สลายการชุมนุมที่อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส กลายเป็นชนวนสำคัญ ทำให้ความรุนแรงในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่องและทวีความรุนแรงมากขึ้น (Chaijaroenwatana et al., 2008; Secretariat of the Senate, n.d.; Jitpiomsri, 2022) ในปี พ.ศ.2549 ได้มีการฟื้นคืน ศอ.บต. และกำหนดนโยบายเสริมสร้างสันติสุข มุ่งลดความหวาดระแวง ความไม่ไว้วางใจ และเน้นการสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ ศอ.บต. ต้องปฏิบัติงานภายใต้การกำกับดูแลของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) เป็นหน่วยงานหลักดูแลงานด้านความมั่นคงและการพัฒนา ทำให้การแก้ไขปัญหาเน้นงานความมั่นคงซึ่งสวนทางกับนโยบายที่ต้องการให้งานด้านการพัฒนานำการปราบปราม (Saensira, 2010)

ในปี พ.ศ. 2553 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ กำหนดโครงสร้างให้ ศอ.บต. เป็นนิติบุคคลระดับกระทรวงอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของนายกรัฐมนตรี กำหนดให้มีนโยบายการบริหารและการพัฒนาที่มาจากความต้องการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ กำหนดให้มีสภาที่ปรึกษาการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วยตัวแทนจากภาคประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่เป็นที่ปรึกษาการปฏิบัติงานของ ศอ.บต. ตามพระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2553 แต่อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ.2557 คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาล ได้ปรับเปลี่ยนแนวทางนโยบายและการบริหารจัดการจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้ กอ.รมน. (หน่วยงานทางทหาร) เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยในส่วนของ ศอ.บต. ได้ระงับการใช้กฎหมายในมาตราที่เกี่ยวข้องกับสภาที่ปรึกษาที่มาจากตัวแทนของประชาชน และการแต่งตั้งผู้บริหารสูงสุดของ ศอ.บต. ในเวลานั้นก็มาจากข้าราชการทหาร ทำให้จุดเน้นงานด้านความมั่นคงนำงานด้านการพัฒนาจนถึงปัจจุบัน

จากการดำเนินงานของ ศอ.บต. ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมากว่า 40 ปี ในฐานะองค์กรพิเศษในการขับเคลื่อนงานพัฒนาเฉพาะกิจและมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องท่ามกลางสถานการณ์ ความขัดแย้งทางความเชื่อ อัตลักษณ์ และประวัติศาสตร์ รวมทั้งความแตกต่างด้านบริบททางสังคม และจากการศึกษาผลงานวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ศอ.บต. จะได้รับการกล่าวถึงบทบาทที่สำคัญในการเป็นองค์กรยุทธศาสตร์ของประเทศในการแก้ปัญหาดังกล่าว จึงน่าสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของ ศอ.บต. โดยเฉพาะการรับรู้บทบาทและภาพลักษณ์ของ ศอ.บต. ของภาคประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางการสร้าง การรับรู้ที่มีต่อภาพลักษณ์ของ ศอ.บต. ในการขับเคลื่อนสันติภาพในพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการรับรู้บทบาทและภาพลักษณ์ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการสร้างการรับรู้บทบาทและภาพลักษณ์ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

แนวคิดและทฤษฎี

ข้อมูลทั่วไปและบทบาทของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) มีหน้าที่หลักในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งที่มีพื้นฐานจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ เป็นหน่วยงานขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรีมีคณะกรรมการยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 36 คน มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน มีรองนายกรัฐมนตรีเป็นรองประธาน มีรัฐมนตรี 17 คน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 11 คน ผู้แทนภาคประชาชน 5 คน เป็นกรรมการ มีเลขาธิการ ศอ.บต. เป็นเลขานุการ ทำหน้าที่ให้ความเห็นชอบยุทธศาสตร์การพัฒนาแผนงาน/โครงการ/งบประมาณ รวมทั้งเร่งรัด กำกับ ติดตาม การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้มีสภาที่ปรึกษาการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นตัวแทนจากภาคประชาชนทำหน้าที่ให้ความเห็นในการจัดทำนโยบาย ยุทธศาสตร์การพัฒนา ให้สอดคล้องกับความต้องการและอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ รวมทั้งให้คำปรึกษา เสนอแนะ ตรวจสอบการปฏิบัติงานของ ศอ.บต. ให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินการมีเลขาธิการ ศอ.บต. เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด มีข้าราชการประจำจำนวน 152 คน ข้าราชการจากกระทรวงที่เกี่ยวข้อง 12 คน พนักงานราชการ 86 คน พนักงานจ้างเหมาบริการ 118 คน พนักงานจ้างเหมาตามภารกิจ/โครงการ 2,598 คน รวมทั้งสิ้น 2,966 คน โดยการบริหารแบ่งออกเป็นหน่วยงานต่าง ๆ ตามบทบาทหน้าที่ (Southern Border Provinces Administrative Centre, 2023)

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยพระราชบัญญัติบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2553 ที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของ ศอ.บต. ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2563-2565 ที่กำหนด 3 ยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แผนปฏิบัติการเสริมการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2562 ที่กำหนดขอบเขตแนวทางการพัฒนาพื้นที่

จังหวัดชายแดนภาคใต้ 6 ด้าน ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2560-2564 รวมทั้งจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสังเคราะห์กรอบแนวคิดหลักเกี่ยวกับภารกิจของ ศอ.บต. ได้ดังนี้

1) การพัฒนาเศรษฐกิจ ประกอบด้วย การเชื่อมโยงเศรษฐกิจทุกระดับให้ประชาชนมีงานทำ มีอาชีพ และรายได้เพิ่ม ลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ สร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

2) การพัฒนาสังคม ได้แก่ การพัฒนาให้ประชาชนพึ่งพาตนเอง การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ การอำนวยความสะดวก เป็นธรรม ให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ อันเนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบ การสร้างความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรม การส่งเสริมสังคมพหุวัฒนธรรม การสร้างความร่วมมือทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้และพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน

3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ การพัฒนาบุคลากรภาครัฐที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาชน และการพัฒนาประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่งเสริมการศึกษา

4) การบริหารจัดการภาครัฐ ได้แก่ การจัดระบบบริหารองค์กรดิจิทัล การพัฒนาให้องค์กรภาครัฐมีภาพลักษณ์และผลงานเป็นที่ยอมรับ การป้องกันการทุจริตประพฤติดมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ

5) การพัฒนาเพื่อความมั่นคง ได้แก่ การส่งเสริมสร้างความมั่นคงและความปลอดภัยในพื้นที่ และการสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการพูดคุยเพื่อสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้

6) การสร้างความเข้าใจ ได้แก่ การยุติความคิดในการต่อสู้ด้วยความรุนแรงของกลุ่มก่อความไม่สงบ การสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีกับต่างประเทศเกี่ยวกับสถานการณ์ ความไม่สงบในพื้นที่ การแก้ไขปัญหาความแตกต่างทางวัฒนธรรมของคนในพื้นที่

จากบทบาทดังกล่าว ศอ.บต. ได้มีการดำเนินการในการจัดทำกิจกรรมทั้งในรูปแบบโครงการและงานประจำที่ให้บริการประชาชนในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง และเน้นตอบสนอง ความต้องการของประชาชน แต่อย่างไรก็ตามภายใต้รูปแบบกิจกรรมและข้อจำกัดของงบประมาณดำเนินการ อาจจะส่งผลต่อความทั่วถึงของการดำเนินการ และการเข้าถึงประชาชนจึงเป็นที่มาของการศึกษานี้

การจัดการภาพลักษณ์องค์กร

ภาพลักษณ์องค์กร คือ การรับรู้ของสาธารณชนที่มีต่อองค์กร (Keller, 1993; Balmer & Gray, 1999; Dowling, 2004; Cornelissen, 2014) เป็นผลมาจากการสื่อสารขององค์กร กิจกรรมและ การดำเนินงานขององค์กร คุณค่าที่องค์กรส่งมอบให้กับสังคม และการปฏิบัติต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งภาพลักษณ์ขององค์กรมีผลต่อการสร้างความไว้วางใจและความน่าเชื่อถือให้แก่องค์กรด้วย โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์องค์กร ประกอบด้วย 1) การสื่อสารขององค์กรที่ชัดเจนและเป็นระบบผ่านช่องทางต่าง ๆ 2) คุณภาพ ความน่าเชื่อถือ และนวัตกรรมในสินค้าหรือบริการ 3) การบริการและการตอบสนองต่อลูกค้าหรือผู้รับบริการ 4) ทักษะและพฤติกรรมของพนักงานที่ดี 5) องค์กรมีความรับผิดชอบต่อสังคม 6) การบริหารจัดการอย่างมีความโปร่งใสและซื่อสัตย์ และ 7) ความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินหรือวิกฤต (Gray & Balmer, 1998; Berry, 2000; Hatch & Schultz, 1997; Carroll, 1991; Dowling, 2001; Coombs, 2007)

แนวทางการจัดการภาพลักษณ์องค์กร

ภาพลักษณ์ขององค์กรสอดคล้องกับคุณค่าที่องค์กรต้องการจะสื่อสาร การจัดการภาพลักษณ์องค์กร สามารถทำได้ผ่านขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดตัวตนและคุณค่าขององค์กร องค์กรควรเริ่มจากการระบุและสร้างคุณค่าและอัตลักษณ์ขององค์กร (Corporate Identity) ที่ชัดเจน ตัวตนขององค์กรควรสะท้อนถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และคุณค่าที่องค์กรยึดถือ (Melewar & Jenkins, 2002) โดยสิ่งเหล่านี้จะเป็นฐานสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ที่ยั่งยืน

2. พัฒนาและปรับปรุงการสื่อสารขององค์กร การสื่อสารทั้งภายในและภายนอกองค์กรต้องมีความชัดเจนและสอดคล้องกัน (Cornelissen, 2008) ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น โฆษณา การประชาสัมพันธ์ สื่อสังคมออนไลน์ หรือการติดต่อกับผู้บริโภคโดยตรง องค์กรควรสื่อสารอย่างโปร่งใสและสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับสาธารณชน

3. สร้างประสบการณ์ที่ดีให้กับลูกค้า ประสบการณ์ของลูกค้าหรือผู้รับบริการที่ดีคือ กุญแจสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ที่แข็งแกร่ง (Berry, 2000) การให้บริการที่มีคุณภาพสูงและตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าอย่างตรงจุดจะช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์เชิงบวก

4. ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม องค์กรควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและรักษาสังแวดล้อม โดยดำเนินกิจกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม (Carroll, 1991) เช่น การสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน สิ่งเหล่านี้สามารถเพิ่มภาพลักษณ์ที่ดีในสายตาของผู้บริโภคที่ใส่ใจเรื่องจริยธรรม

5. การบริหารจัดการพนักงานให้เป็นตัวแทนองค์กรที่ดี พนักงานเป็นตัวแทนขององค์กรในการปฏิสัมพันธ์กับลูกค้าและสังคม พนักงานที่มีทัศนคติและพฤติกรรมที่ดีสามารถช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีได้ ดังนั้นการฝึกอบรมและพัฒนาทัศนคติของพนักงานจึงมีความสำคัญ (Hatch & Schultz, 1997)

6. การจัดการกับวิกฤต การรับมือกับปัญหาหรือวิกฤตอย่างรวดเร็วและโปร่งใสเป็นสิ่งสำคัญในการปกป้องภาพลักษณ์ขององค์กร หากองค์กรสามารถตอบสนองและจัดการกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยรักษาความน่าเชื่อถือและป้องกันการเสียภาพลักษณ์ได้ในระยะยาว

7. การวัดผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง องค์กรควรติดตามและประเมินผลภาพลักษณ์อย่างสม่ำเสมอผ่านการเก็บข้อมูลจากลูกค้า สื่อ และผู้มีส่วนได้เสียต่าง ๆ หากพบว่ามีจุดที่ต้องปรับปรุง ก็ควรปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การสื่อสารและการดำเนินงานให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสาธารณชน (Dowling, 2001)

8. สร้างพันธมิตรกับสื่อและผู้มีส่วนได้เสีย การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสื่อมวลชนและผู้มีส่วนได้เสีย เช่น คู่ค้า นักลงทุน หรือหน่วยงานภาครัฐ จะช่วยสนับสนุนการสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกได้

การจัดการภาพลักษณ์องค์กรเป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นและความน่าเชื่อถือในสายตาของสาธารณชนและผู้มีส่วนได้เสีย องค์กรจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการสื่อสารสาธารณะเพื่อให้มีภาพลักษณ์ที่ดี ซึ่งนำไปสู่การสร้างความร่วมมือที่ดีต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Janthongpon (2017) ศึกษาบทบาทและการสื่อสารทางการเมืองของ ศอ.บต. ในการแก้ไขปัญหาการก่อความไม่สงบจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญที่ ศอ.บต. ใช้ใน

การสร้าง ความเข้าใจและขจัดความขัดแย้ง เน้นการใช้การสื่อสารทางการเมืองผ่านหลายช่องทาง เช่น การสื่อสารผ่านสื่อสาธารณะ (สื่อมวลชนและสื่อท้องถิ่น) การสื่อสารเชิงรุก (การพบปะพูดคุยกับชาวบ้านและการทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนท้องถิ่น) และการสื่อสารเชิงนโยบาย เป้าหมายหลักของการสื่อสาร คือการสร้าง ความเข้าใจระหว่างประชากรในพื้นที่ที่มีความแตกต่างทั้งในด้านเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม เน้นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการแก้ไขปัญหาความไม่สงบอย่างยั่งยืน แม้การสื่อสารของ ศอ.บต. จะมีความสำคัญในการแก้ไขปัญหา แต่ก็พบว่ามี ความท้าทาย เช่น ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการที่ประชาชนบางส่วนไม่เชื่อมั่นในข้อมูลที่รับจากรัฐ

Sukhumarn and Sirisarnhirun (2017) ศึกษาเรื่อง โครงสร้างองค์กรที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของ ศอ.บต. ภายหลังการปรับเปลี่ยนตามแนวทางการบริหารงานของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) พบว่า การปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารงานของ ศอ.บต. ให้มี ความเข้มแข็งและมีอำนาจมากขึ้น เน้นความเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อการทำงานและประสิทธิภาพขององค์กร ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้นในบางด้าน เช่น การประสานงานระหว่างหน่วยงาน และการดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แต่ในบางด้านยังต้องปรับปรุง ดังนั้น ศอ.บต. ควรปรับโครงสร้างและกลไก การทำงานให้ยืดหยุ่นมากขึ้น และให้ความสำคัญกับการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือกับชุมชนในพื้นที่ ให้มีการประเมินผลโครงการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษานี้ ได้มีการกำหนดตัวแปรของการรับรู้ โดยพิจารณาตัวแปรของผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Peace Survey Network, 2020) และวิเคราะห์ตามหลักวิชาการตามแนวทฤษฎีการรับรู้ในทางจิตวิทยาและพฤติกรรมผู้บริโภคของ Schiffman and Wisenblit (2015) ที่อธิบายไว้คือปัจจัยที่ส่งผลต่อวิธีที่บุคคลรับรู้ ติความ และตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มาจากสภาพแวดล้อม โดยตัวแปรหลักของการรับรู้ สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ 1) ลักษณะของสิ่งเร้า (Stimulus Characteristics) คือ สิ่งเร้าที่บุคคลได้รับสามารถมีผลต่อการรับรู้ เช่น ขนาด สี ความเข้มของเสียง/กลิ่น/แสง 2) ลักษณะเฉพาะของบุคคล (Individual Characteristics) คือ บุคคลแต่ละคนรับรู้สิ่งเร้าไม่เหมือนกัน เนื่องจากประสบการณ์ แรงจูงใจ ทัศนคติ บุคลิกภาพ (Solomon, 2018) 3) ลักษณะของสถานการณ์ (Situational Characteristics) คือ สภาพแวดล้อมที่บุคคลรับรู้สิ่งเร้ามีผลต่อการรับรู้ เช่น สถานที่ เวลา บริบททางสังคม (Hawkins, Mothersbaugh, & Best, 2013)

ที่มวิจัยได้วิเคราะห์จึงกำหนดเป็น 11 ตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ ศาสนา ระดับการศึกษา ภูมิฐานะ สถานะการสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ภาษาที่ใช้ในครอบครัว อาชีพหลัก การประสบเหตุการณ์ ความรุนแรง และที่ตั้งของบ้าน (เขตเมือง/เขตชนบท) เพื่อนำไปใช้ในการพิจารณาการรับรู้บทบาทหน้าที่ และข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับ ศอ.บต.ต่อไป (Figure 1)

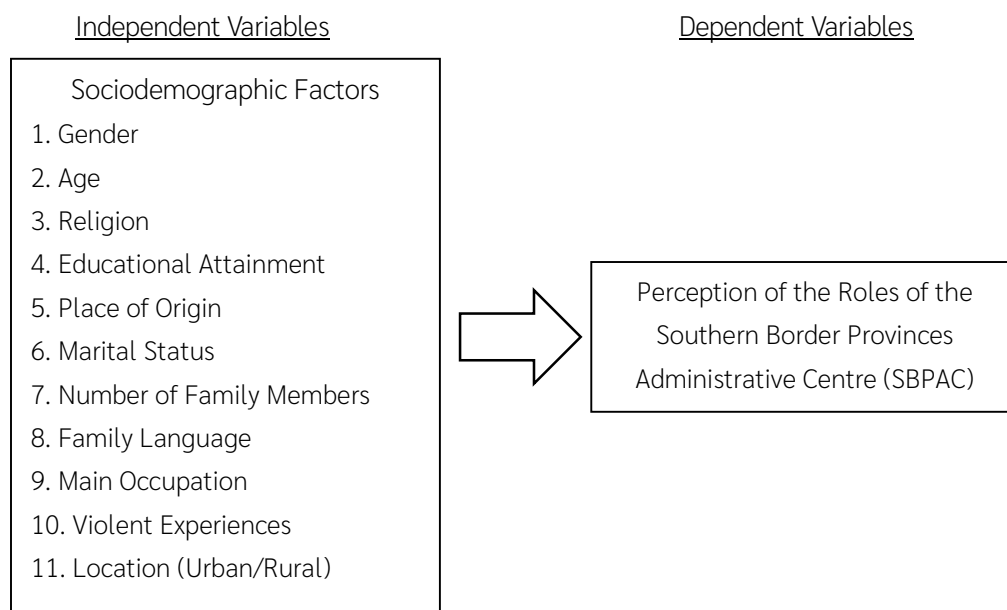

Figure 1. Conceptual Framework

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้การวิจัยแบบผสมผสานในการศึกษาและการเก็บข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการรับรู้บทบาทหน้าที่และข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับ ศอ.บต. โดยใช้แบบสอบถามสำรวจประชาชนในพื้นที่ จำนวน 2,104 ชุด (Yamane : 1973) ได้กำหนดให้มีตัวแทนตามสัดส่วนประชากรตามรายจังหวัด (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในสงขลา) โดยแยกเป็นเขตเมืองและเขตชนบท สุ่มเลือกพื้นที่ระดับอำเภอและตำบล และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และสามารถสื่อสารภาษาไทยได้

Table 1. Research Areas Separated by Province and Location

Province	Location		Total
	Urban	Rural	
Pattani	307	335	642 (30.5%)
Yala	289	149	438 (20.8%)
Narathiwat	420	333	753 (35.8%)
Songkhla (4 Districts)	120	151	271 (12.9%)
Total	1,136	968	2,104 (100%)

การวิจัยเชิงคุณภาพ

การรวบรวมข้อมูลโดยใช้การอภิปรายกลุ่ม (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับการรับรู้บทบาทและภาพลักษณ์ของ ศอ.บต. ในฐานะองค์กรพิเศษด้านการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการองค์กรในการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลจากภูมิหลังที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือโครงการร่วมกับ ศอ.บต. จำนวน 3 กลุ่ม คือ 1) ตัวแทนผู้นำชุมชน/ท้องถิ่น 2) ตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน และ 3) ตัวแทนภาคประชาสังคม (แกนนำกลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี และกลุ่มเยาวชน) กลุ่มละ 8-12 คน รวมจำนวน 28 คน ใช้แบบสนทนากลุ่มที่พัฒนาแนวคำถามมาจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของแนวคำถาม หลังจากนั้นได้ทำการทดลองใช้ และปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วได้ถอดเทป จัดระบบข้อมูล จัดหมวดหมู่คำตอบ วิเคราะห์แก่นสาระ และสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

Table 2. General Information of the Key Informants

Variable	Level	Category	Frequency	Percentage
1) Gender	Max	Male	1,044	49.6
	Min	Female	1,062	50.4
2) Age Group (Average: 38.47 years)	Max	31-40 years	576	27.4
	Min	More than 60 years	91	4.3
3) Religion	Max	Islam	1,648	78.4
	Min	Buddhism	454	21.6
4) Educational Attainment	Max	Bachelor's degree	760	36.2
	Min	Master's degree	6	0.3
5) Place of Origin	Max	Local	1,487	70.8
	Min	Outsider	614	29.2
6) Marital Status	Max	Married	1,303	62.0
	Min	Separate	11	0.5
7) Household Size	Max	5-8 People	1,028	49.2
	Min	13-16 People	6	0.3
8) Primary Language Used at Home	Max	Malay (Local) and Thai	781	37.1
	Min	Malay	6	0.3
9) Main Occupation	Max	General Employment	373	17.7
	Min	Rancher	24	1.1
10) Experience with Violent Incidents	Max	Never	1,792	85.2
	Min	Ever	312	14.8

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสอบถาม

การจัดเก็บข้อมูลกระจายตัวในพื้นที่ทุกจังหวัด พิจารณาตามสัดส่วนตัวแปรศาสนาให้สอดคล้องกับประชากรในพื้นที่ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีสัดส่วนเพศชาย (ร้อยละ 49.6) และหญิง (ร้อยละ 50.4)

ใกล้เคียงกัน อายุเฉลี่ย 38.47 ปี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 78.4) ระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 36.2) เป็นคนในพื้นที่ (ร้อยละ 70.8) มีสถานภาพสมรส (ร้อยละ 62) สมาชิกในครอบครัว 5-8 คน (ร้อยละ 49.2) ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นและภาษาไทย (37.1%) ไม่ได้เรียนสายศาสนา (ร้อยละ 42.6) มีอาชีพรับจ้าง (17.7%) และไม่เคยประสบเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ (ร้อยละ 85.2) (Table 2)

การรับรู้บทบาทของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.)

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามได้มีการสำรวจเกี่ยวกับการรับรู้บทบาทของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) โดยใช้เป็นแบบทดสอบเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานและบทบาทหน้าที่ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) จำนวน 10 ข้อ โดยมีการคละระหว่างข้อมูลที่เป็นจริงและข้อมูลที่ไม่เป็นจริง ผลการสำรวจการรับรู้บทบาทของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) พบว่า 3 อันดับแรกที่ประชาชนรับรู้เกี่ยวกับศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้มากที่สุดคือ ที่ตั้งของสำนักงาน ศอ.บต. อยู่ที่อำเภอเมืองจังหวัดยะลา คิดเป็นร้อยละ 86.1 รองลงมาคือ สายด่วน ศอ.บต. คือ 1880 คิดเป็นร้อยละ 71.9 และ ศอ.บต. มีบทบาทในการสนับสนุนการเดินทางไปแสวงบุญ (พีธีฮัจย์) ที่นครเมกกะ (ซาอุดีอาระเบีย) คิดเป็นร้อยละ 66 ตามลำดับ ส่วน 3 อันดับแรกที่ประชาชนรับรู้ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้น้อยที่สุด คือ ศอ.บต. ทำงานภายใต้การดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัดในแต่ละจังหวัด ในการกำหนดงานให้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน และสอดคล้องกับนโยบายของทางจังหวัด คิดเป็นร้อยละ 43.2 รองลงมา ศอ.บต. มีหน้าที่ดูแลเฉพาะกิจการที่เกี่ยวข้องกับปากท้องของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น คิดเป็นร้อยละ 45.9 และศอ.บต. ไม่มีอำนาจในการโยกย้ายข้าราชการที่ปฏิบัติงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หากปฏิบัติตนไม่เหมาะสมไม่ว่าข้าราชการคนดังกล่าวจะสังกัดหน่วยงานใดก็ตาม คิดเป็นร้อยละ 48.4 ตามลำดับ (Table 3)

ผลการทดสอบการรับรู้เกี่ยวกับ ศอ.บต. จะเห็นได้ว่า ประชาชนส่วนใหญ่รู้จัก ศอ.บต. ในมิติเกี่ยวกับพื้นที่ที่ตั้งสำนักงาน การบริการแจ้งเรื่องราวร้องทุกข์ผ่านสายด่วน (Call Center) และการอำนวยความสะดวกในการไปประกอบพิธีฮัจย์ที่นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ในทางตรงกันข้ามยังไม่ทราบเกี่ยวกับโครงสร้างการบริหาร และรูปแบบการทำงานแบบบูรณาการร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ หากพิจารณาจำแนกโดยแบ่งระดับการรับรู้บทบาทของ ศอ.บต. โดยภาพรวม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการรับรู้บทบาทของ ศอ.บต. อยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 1,037 คน คิดเป็นร้อยละ 49.3 รองลงมารับรู้ในระดับมาก จำนวน 666 คน คิดเป็นร้อยละ 31.7 รับรู้ในระดับน้อย จำนวน 259 คน คิดเป็นร้อยละ 12.3 รับรู้ในระดับมากที่สุด จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 4.9 และรับรู้ในระดับน้อยที่สุด จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 1.9 ตามลำดับ (Table 4)

Table 3. Survey Questions and Results on Public Perception of Basic Information and the Roles of SBPAC

Survey Question	Correct Answer	Number of Correct Responses (N)	Percentage (%)
1) SBPAC is solely responsible for matters related to the livelihoods of people in Thailand's southern border provinces.	False	965	45.9
2) SBPAC was established in response to the 2004 gun robbery incident.	False	1,144	54.4
3) SBPAC operates under the supervision of provincial governors, coordinating efforts to promote the well-being of residents in accordance with provincial policies.	False	908	43.2
4) SBPAC is not an elected body. Unlike Provincial Administrative Organizations (PAOs), it consists of appointed officials and oversees a broader jurisdiction.	False	1,092	51.9
5) Promoting religious activities for all religions is not part of SBPAC's mission.	False	1,334	63.4
6) SBPAC provides support for Muslim pilgrimages to Mecca (Hajj), including assistance with travel arrangements.	True	1,388	66.0
7) SBPAC has the authority to transfer government officials in the southern border provinces if their conduct is deemed inappropriate, regardless of their affiliated departments.	True	1,019	48.4
8) The Secretary-General of SBPAC is the highest-ranking official within the organization.	True	1,363	64.8
9) SBPAC's headquarters is located in Mueang District, Yala Province.	True	1,812	86.1
10) The SBPAC public hotline number is 1880.	True	1,512	71.9

Table 4. Levels of Public Awareness of SBPAC’s Basic Information and Overall Roles

Awareness Level	Score Range	Number of Respondents (N)	Percentage (%)
Very Low Awareness	0-2	39	1.9
Low Awareness	3-4	259	12.3
Moderate Awareness	5-6	1,037	49.3
High Awareness	7-8	666	31.7
Very High Awareness	9-10	103	4.9
Total	-	2,104	100.0

Note: The average awareness score is 5.96

ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้บทบาทของ ศอ.บต.

การทดสอบสมมติฐานด้วยวิธีการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตัวแปร 2 ตัว ที่เป็นอิสระต่อกัน (Independent Samples T-Test) และวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ในการทดสอบดังตาราง 5 (Table 5)

Table 5. Hypothesis Testing Results: Perceptions of the Roles of SBPAC Across Demographic Groups

Variable	Test Used	p-Value	Category (Full Score 10)	
1) Gender	T-Test	.046*	Male	6.03*
			Female	5.89
2) Age Group	One-way ANOVA	.000*	18-30 Years	5.75
			31-40 Years	5.98
			41-50 Years	6.05
			51-60 Years	6.19*
			Over 60 Years	6.10
3) Religion	T-Test	.120	-	
4) Educational Attainment	One-way ANOVA	.002*	No formal education	5.88
			Primary	6.08
			Junior High School	5.72
			High School	5.82
			Associate Degree	5.93
			Bachelor's Degree	6.09
			Master's Degree	7.17*
5) Place of Origin	T-Test	.000*	Local	6.07*
			Outsider	5.69

Table 5. Hypothesis Testing Results: Perceptions of the Roles of SBPAC Across Demographic Groups (cont.)

Variable	Test Used	p-Value	Category (Full Score 10)	
6) Marital Status	One-way ANOVA	.001*	Single	5.84
			Married	6.01
			Widowed	5.86
			Divorced	6.67*
			Separated	5.82
7) Household Size	One-way ANOVA	.221	-	
8) Primary Language Used at Home	One-way ANOVA	.178	-	
9) Main Occupation	One-way ANOVA	.000 Significant	Farmers	6.03
			Livestock Workers	5.46
			Fisheries	5.59
			General Employees	5.75
			Traders	5.86
			Government Officials	6.34*
			Company Employees	6.24
			Self-employed	5.90
			Students	5.97
10) Experience with Violent Incidents	T-Test	.004 Significant	Never	6.00*
			Ever	5.70
11) Location (Urban/Rural)	T-Test	.448	-	

จากการทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้บทบาทของ ศอ.บต.พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้บทบาท ประกอบด้วย 7 ตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ภูมิสำเนา สถานภาพสมรส อาชีพ และการประสบเหตุความรุนแรงในพื้นที่

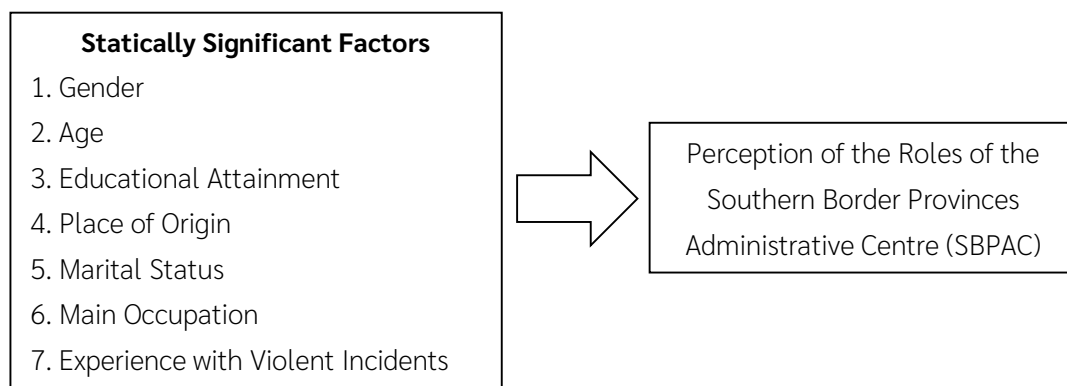

Figure 2. Significant Factors Influencing Public Perceptions of the Roles of SBPAC

ภาพลักษณ์ของ ศอ.บต. ในมุมมองของกลุ่มต่าง ๆ

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลได้เห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการรับรู้บทบาทและภาพลักษณ์ของ ศอ.บต. โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

ประชาชนรับรู้ข้อมูลพื้นฐานและบทบาท ศอ.บต. แต่ไม่ครอบคลุมทุกภารกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่รับรู้ถึงข้อมูลพื้นฐานและบทบาทของ ศอ.บต. ในฐานะเป็นหน่วยงานพิเศษด้านการพัฒนาและการช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นกรอบกว้างๆ เช่น การสนับสนุนมุสลิมไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย การเยียวยา ผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่า ภารกิจด้านอื่น ๆ ประชาชนอาจจะไม่ทราบหรือไม่มีข้อมูลที่ชัดเจน

“...ศอ.บต. เป็นหน่วยงานความหวังของประชาชนที่จะเข้ามาช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น เป็นหน่วยงานที่ทำให้เห็นรูปธรรมในการเข้าร่วมแก้ปัญหาของรัฐบาลไทย...” (ผู้นำท้องถิ่นชุมชน L3)

“...ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่รู้จัก ศอ.บต. ในฐานะหน่วยงานภาครัฐหน่วยงานหนึ่งที่เข้ามาทำงานด้านการพัฒนาในพื้นที่ แต่อาจจะไม่ทราบทุกบทบาทของ ศอ.บต. อาจจะเป็นเพราะบทบาทหนึ่งคือการบูรณาการทุกหน่วยงานรัฐในพื้นที่เข้าด้วยกัน...” (ปราชญ์ชาวบ้าน EX2)

“...ภาพลักษณ์ของ ศอ.บต. เป็นหน่วยงานรัฐที่เข้ามาทำหน้าที่ในการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ อาจจะพิเศษกว่าหน่วยงานรัฐอื่น เพราะมีเฉพาะในพื้นที่ชายแดนใต้อย่างเดียว...” (ภาคประชาสังคม CSO6)

“...เราเห็นความพยายามของ ศอ.บต. ในการขับเคลื่อนนโยบายบางเรื่อง เช่น โครงการสร้างสันติสุข แบบสร้างสนามกีฬา การส่งคนไปเมกกะ แต่ไม่ค่อยเห็นภาพการหาผู้ประกอบการมาสร้างงานในพื้นที่ ซึ่งจริง ๆ แล้วก็คงไม่ใช่หน้าที่ของ ศอ.บต. เพียงหน่วยงานเดียว ปัญหาคือแล้วหน่วยงานไหนล่ะ...” (ภาคประชาสังคม CSO8)

จากการให้ข้อมูลพบว่า ศอ.บต. ในการรับรู้ของประชาชน เป็นหน่วยงานของรัฐ ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ ความไม่สงบ บางส่วนมีความเข้าใจว่าต้องทำงานภายใต้การสั่งการของผู้ว่าราชการจังหวัดในแต่ละจังหวัด คล้ายคลึงกับหน่วยงานส่วนภูมิภาค มีงบประมาณในการดำเนินงานมากกว่าหน่วยงานอื่น ๆ และข้อมูลของ ศอ.บต. ส่วนใหญ่ทราบจากการบอกเล่าต่อ ๆ กัน

โครงสร้างการบริหารจัดการยังเป็นกลไกภาครัฐ

จากพัฒนาการของ ศอ.บต. จะพบว่า มีการจัดตั้ง ยุบ เปลี่ยนแปลง ปรับโครงสร้างการบริหารอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งเป็นผลจากการมุ่งสร้างประสิทธิภาพขององค์กรให้สามารถดำเนินงานตามภารกิจที่ได้รับมอบหมาย หลายประเด็นอาจจะสร้างความรู้สึกการลดทอนบทบาทของประชาชนในพื้นที่ เช่น การยกเลิกสภาที่ปรึกษา (ตัวแทนจากประชาชน) ของหน่วยงาน การแต่งตั้งข้าราชการฝ่ายความมั่นคงมาเป็น

ผู้บริหาร ถึงแม้จะมีข้ออธิบายในเชิงหลักการแล้วก็ตาม ทำให้ภาพลักษณ์ของ ศอ.บต. เป็นหน่วยงานรัฐที่เพิ่มมาจากเดิมมากกว่าเป็นองค์กรพิเศษที่เข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหาของพื้นที่ สร้างงานเชิงพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบท รวมถึงการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชน นอกจากนี้การดำเนินการโครงการต่างๆ ยังไม่เห็นภาพการบูรณาการของหน่วยงานอย่างจริงจัง ยังคงเป็นกิจกรรมที่ต่างคนต่างทำงานตามบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานตนเองเท่านั้น

“...ผมว่า ประชาชนคาดหวังว่าการมี ศอ.บต. จะทำให้ความเป็นอยู่ของตัวเองดีขึ้น แต่ที่เป็นอยู่ภาพของ ศอ.บต. คล้ายกับหน่วยงานฟังก์ชันทั่ว ๆ ไป...” (ผู้นำท้องถิ่น ชุมชน L7)

“...คำว่าบูรณาการในการแก้ปัญหา ฟังคิดว่า ศอ.บต. มีความเข้าใจในวิธีการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน แต่เหมือน ศอ.บต. ไม่ได้มีอำนาจเต็มในการที่จะสั่งการให้แต่ละหน่วยงานดำเนินการตามแผนงาน แบบนี้นั่นก็ยากที่จะจูงใจให้ทุกหน่วยงานมาร่วมทำงานกัน...” (ภาคประชาสังคม CSO3)

“...ศอ.บต. มีพัฒนาการมาโดยตลอด จริง ๆ ก็ดูเหมือนจะดีนะ แต่พอมาอยู่บสภ ประชาชนที่เป็นตัวแทนของชาวบ้าน และเอาข้าราชการสี่เขี้ยวมานั่งเป็นผู้บริหาร งานมันก็จะเอียงไปทางความมั่นคง และไม่ได้เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน...” (ภาคประชาสังคม CSO8)

ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความคาดหวังในการดำเนินงานของ ศอ.บต. มากกว่าการดำเนินการในปัจจุบัน

การประเมินผลการดำเนินงานของ ศอ.บต. ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่ยังไม่ถึงระดับความต้องการของประชาชนที่คาดหวังไว้ ยังมีช่องว่างการพัฒนาที่จะทำให้ ศอ.บต. สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาภาพลักษณ์ขององค์กรได้ โดยเฉพาะการสร้างควมไว้วางใจและความเชื่อมั่นของประชาชน นำไปสู่การเป็นองค์กรที่พึงของประชาชนอย่างแท้จริง

“...ถ้าจะประเมินการทำงานของ ศอ.บต. ก็ยังถือว่าอยู่ในระดับที่ยังพัฒนาได้อีก คิดว่าประชาชนยังมีความคาดหวังมากกว่าที่เป็นอยู่...” (ผู้นำชุมชน/ท้องถิ่น L5)

“...ฟังคิดว่า ศอ.บต. ยังทำงานได้ดีกว่านี้ หากมีการทบทวนวิธีการทำงาน โดยเฉพาะ การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ เป็นความท้าทายสำหรับ ศอ.บต.” (ภาคประชาสังคม CSO9)

ประเด็นในข้อนี้สอดคล้องกับผลการสำรวจในเชิงปริมาณรายด้านตามบทบาทหน้าที่ของ ศอ.บต. โดยจะเห็นได้ว่า ในทุกข้อยังคงมีช่องว่างการพัฒนาที่ยังสามารถพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นได้ พบว่า ด้านการพัฒนาเพื่อความมั่นคง มีช่องว่างการพัฒนามากที่สุด รองลงมาด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้านการสร้างควมเข้าใจ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการพัฒนาสังคม และด้านการบริหารจัดการภาครัฐตามลำดับ จากผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าความคาดหวังของประชาชนยังคงมีมากกว่าผลการดำเนินการในปัจจุบัน โดยเฉพาะการส่งเสริมสร้างความมั่นคงและความปลอดภัยในพื้นที่ และการสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการพูดคุยเพื่อสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้

Table 6. Survey of Expectations and Perceived Performance in Problem-Solving and Development Efforts in the Southern Border Provinces

Development Issue	Expectation Score		Expectation Level		Performance Score
Economic Development	4.06	High	2.90	Moderate	-1.16
Social Development	4.16	High	3.11	Moderate	-1.05
Human Resource Development	4.09	High	2.81	Moderate	-1.28
Public Administration	4.06	High	3.03	Moderate	-1.03
Security Development	4.19	High	2.78	Moderate	-1.41*
Mutual understanding promotion	4.11	High	2.92	Moderate	-1.19
Average (Total)	4.12	High	2.84	Moderate	-1.28

ข้อเสนอแนะแนวทางการสร้างการรับรู้ที่มีต่อภาพลักษณ์ของ ศอ.บต.

จากการสำรวจและการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลได้เสนอแนวทางในการสร้างการรับรู้ที่มีต่อภาพลักษณ์ของ ศอ.บต. ในประเด็นดังนี้

การปรับปรุงแบบการทำงานให้เป็นองค์กรทันสมัย

ในการจัดตั้ง ศอ.บต. ในฐานะองค์กรพิเศษที่เข้ามาทำงานด้านการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีความแตกต่างจากหน่วยงานรัฐอื่น ๆ ในพื้นที่ แสดงให้เห็นเจตนาของผู้ตัดสินใจเชิงนโยบายว่า กลไกรัฐปกติไม่สามารถที่จะตอบสนองการดำเนินงานได้ ประกอบกับการมีกฎหมาย ระเบียบแบบแผนราชการที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องสร้างองค์กรพิเศษขึ้นมาทำงานในรูปแบบที่แตกต่าง มีความคล่องตัว ความยืดหยุ่น และมีประสิทธิภาพมากกว่าองค์กรรัฐอื่น ๆ ดังนั้น ศอ.บต. จึงต้องทบทวนวิธีการปฏิบัติของหน่วยงาน ลดความเป็นราชการ การทำงานแบบฉับไว และการให้บริการประชาชนนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับประชาชนมากขึ้น และถือเป็นการปรับตัวภายใต้วิถีชีวิตแบบ New normal และ ศอ.บต. ควรสร้าง Digital platform ในการให้บริการประชาชน รวมถึงเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงประชาชนมากขึ้น นำไปสู่ภาพลักษณ์องค์กรสมัยใหม่พร้อมต่อการบริการประชาชน

การพัฒนาบุคลากรที่มีความเข้าใจพื้นที่และพร้อมต่อการบริการประชาชน

บุคลากรของ ศอ.บต. ควรได้รับการปลูกฝังเกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติงานแบบมีอาชีพ พร้อมให้บริการประชาชนอย่างเข้าใจ เรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และข้อควรระวังในการจัดทำบริการต่าง ๆ รวมถึงการมีคุณธรรม จริยธรรม และไม่ทุจริตในหน้าที่ นอกจากการมีระเบียบปฏิบัติที่ดีแล้ว การย้ายเดือนบ่อย ๆ ด้วยการอบรบหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเป็นเรื่องที่ควรสนับสนุนให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และในการบริหารองค์กรควรให้พลเรือนที่ได้รับการยอมรับมาเป็นผู้นำ เพื่อสร้างความไว้วางใจให้กับประชาชน

นอกจากนี้การยกระดับประสิทธิภาพการให้บริการของบุคลากรภาครัฐ (องค์กรอื่น) ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ถือเป็นเรื่องสำคัญที่ ศอ.บต. ควรรับเป็นเจ้าภาพหลักในการดำเนินการ ทั้งนี้

ต้องมีการประเมินและนำมาสู่การออกแบบหลักสูตรที่เหมาะสมให้กับบุคลากรภาครัฐในพื้นที่ โดยต้องทำ กับบุคลากรภาครัฐในทุกระดับ เน้นเฉพาะในส่วนของหัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ รวมถึงการจัดกิจกรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์การปฏิบัติงานในพื้นที่ที่ต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ และการกระตุ้นความสำนึกกับผิชอบและความทุ่มเทเสียสละ

พัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของ ศอ.บต.

กระบวนการด้านความมั่นคงที่สำคัญคือ การหาแนวร่วมที่ของรัฐบาลในการขับเคลื่อนภารกิจ ต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นต้องมีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน หากทุกคนเข้าใจปัญหาความขัดแย้ง เข้าใจวิธีการพูดคุยและมีความรู้เบื้องต้นทุกอย่างจะดำเนินการง่ายขึ้น ศอ.บต. จะได้รับการยอมรับและความเชื่อมั่นจากประชาชน ทำให้งานด้านการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับความร่วมมือและ สามารถทำให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ศอ.บต. จะต้องปรับภาพลักษณ์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้สังคมภายนอกมีความรู้สึกปลอดภัย และเกิดความเชื่อมั่นในระบบความปลอดภัย ทั้งนี้ต้องอาศัยกลไก จากภาคประชาชนที่ต้องมีความสามัคคี มีความเข้าใจในบริบทความแตกต่างในพื้นที่ และเคารพสิทธิใน ความแตกต่างนั้น โดยเฉพาะกลุ่มคนที่เห็นต่างจากแนวนโยบายของรัฐ ทั้งนี้หากภายในมีการดำเนินการ เรื่องนี้อย่างแข็งขันก็จะทำให้ภาพลักษณ์ของพื้นที่จะดีขึ้น และนำมาสู่สันติสุขที่จะเกิดขึ้นอีกด้วย

ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ควรได้รับการพัฒนาสมรรถนะเน้นด้านการ สื่อสาร การใช้ภาษาต่างประเทศ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธี สถาบันการศึกษาในพื้นที่มีส่วนช่วยใน การพัฒนาในมิตินี้ได้ โดยมีข้อเสนอให้นักเรียนนักศึกษาไปเรียนนอกพื้นที่ โดยการส่งไปภูมิภาคอื่นๆ ระยะเวลา 1 ภาคเรียน สามารถเปลี่ยนมุมมองได้ เป็นการเห็นภาพที่ต่างไปจากในพื้นที่ นอกจากนี้ยังควร ส่งเสริมให้ทุนการศึกษาไปศึกษาต่อในต่างประเทศเพื่อให้ได้คนที่มีความสามารถในการเชื่อมโยงกับต่างประเทศ ได้ รวมถึงการจัดการศึกษาในพื้นที่ควรมีความสอดคล้องกับอัตลักษณ์ ความต้องการ และขีด ความสามารถด้านการแข่งขัน

การบริหารองค์กรด้วยหลักธรรมาภิบาล

ศอ.บต. เน้นการบริหารองค์กร โดยใช้วิธีการคือ 1) การปรับปรุงประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ นำหลักประสิทธิภาพมาใช้ ให้ความสำคัญกับการลดค่าใช้จ่าย/ต้นทุน และมุ่งเน้นผลลัพธ์ มากกว่ากระบวนการ 2) การลดขนาดและการกระจายอำนาจ องค์กรมีความเป็นอิสระมากขึ้น ยึดหยุ่น คล่องตัวสูง มีวัตถุประสงค์ชัดเจนสามารถวัดผลงานได้เป็นรูปธรรม มีการปรับลดขั้นตอนและกฎระเบียบ ที่ไม่จำเป็นในการปฏิบัติงาน และปรับปรุงการประสานงานให้ดีขึ้น 3) การมุ่งสู่ความเป็นเลิศ ยึดหลัก ความสามารถของบุคลากร แบ่งตามความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เน้นการจัดการทรัพยากรมนุษย์ สรรหา แต่งตั้งบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม พัฒนาทักษะบุคลากร และจ่ายค่าตอบแทน ตามผลงาน การสร้างความร่วมมือทั้งในแง่ของบุคลากรในองค์กรในการตัดสินใจและความร่วมมือของ องค์กรกับภาคส่วนอื่น ๆ 4) การให้ความสำคัญต่อการบริการประชาชน ให้บริการที่ตอบสนองความ ต้องการของประชาชนทั่วถึงเหมาะสม การพัฒนาคุณภาพบริการอย่างต่อเนื่อง และสร้างกลไก ให้บริการที่หลากหลาย

จากข้อเสนอแนะแนวทางการสร้างการรับรู้ที่มีต่อภาพลักษณ์ของ ศอ.บต. จะสอดคล้องกับแนวทางการจัดการภาพลักษณ์ขององค์กรที่เริ่มจากการกำหนดตัวตนและคุณค่าของบริการที่ส่งมอบ การพัฒนาและปรับปรุงการสื่อสารองค์กรที่เข้าถึงผู้รับบริการมากขึ้น การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การสร้างประสบการณ์ที่ดีให้กับผู้รับบริการ การสร้างกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม การมีบุคลากรคุณภาพ การประเมินและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการจัดการวิกฤต ซึ่งในการดำเนินการเน้นสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นของประชาชน เป็นการยกระดับภาพลักษณ์ของ ศอ.บต. ให้ดียิ่งขึ้น

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ภาพรวมประชาชนส่วนใหญ่รู้จัก ศอ.บต. ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยข้อมูลพื้นฐานของ ศอ.บต. เช่น ที่ตั้งสำนักงาน บริการ Call Center เป็นที่รู้จักเป็นอย่างดี แต่ในส่วนของการสร้างการบริหารและบทบาทหน้าที่ขององค์กรยังรู้ค่อนข้างน้อย สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้ ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ภูมิสำเนา สถานภาพสมรส อาชีพ และการประสบเหตุความรุนแรงในพื้นที่ เหมือนกับ Hofstede (2001) บางส่วนที่ศึกษาพบว่า อายุ เพศ และการศึกษา จะมีผลต่อวิธีการตีความข้อมูล ซึ่งปัจจัยเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์เพื่อหาช่องทางในการสร้างการรับรู้เพิ่มขึ้นในอนาคต สำหรับภาพลักษณ์ของ ศอ.บต. ยังคงมีสถานะเป็นหน่วยงานที่เป็นที่พึ่งของประชาชน และยังมีความสำคัญในพื้นที่เห็นได้จากความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อ ศอ.บต. ค่อนข้างสูงในทุกบทบาท แต่ยังคงมีประเด็นเกี่ยวกับการบริหารองค์กรที่ไม่แตกต่างจากหน่วยงานรัฐทั่วไป เช่นเดียวกับ Janthongpon (2017) ที่ว่าการสื่อสารของ ศอ.บต. มีความท้าทายในด้านความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการที่ประชาชนบางส่วนไม่เชื่อมั่นในข้อมูลที่ได้รับจากรัฐ

ด้านแนวทางการสร้างการรับรู้ของประชาชน ควรเพิ่มการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ การปรับวิธีการทำงานที่ทันสมัย การพัฒนาบุคลากรให้มีความเข้าใจบริบทพื้นที่และพร้อมให้บริการประชาชน และการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาล ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Sukhumarn and Sirisarnhirun (2017) ที่เสนอว่า ศอ.บต. ควรให้ความสำคัญกับการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือกับชุมชนในพื้นที่ เช่นเดียวกับ Dowling (2004) ที่พบว่า การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพมีส่วนสำคัญในการสร้างชื่อเสียงที่ดี โดยองค์กรต้องสามารถส่งมอบคุณค่าตามที่สัญญาไว้กับลูกค้าและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ส่วนการศึกษาในอนาคตควรมีการสำรวจการรับรู้อย่างต่อเนื่องและประเมินผลแนวทางการดำเนินการเพื่อสร้างประสิทธิภาพของการบริหารต่อไป

References

- Balmer, J. M. (2001). Corporate identity, corporate branding and corporate marketing: Seeing through the fog. *European Journal of Marketing*, 35(3/4), 248–291.
doi.org/10.1108/03090560110694763
- Berry, L. L. (2000). Cultivating service brand equity. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 28(1), 128–137. <https://doi.org/10.1177/0092070300281012>

- Boonpunth, K. C., & Rolls, M. G. (2017). Peace survey—Lessons learned from Northern Ireland to Southern Thailand. *ASR: CMU Journal of Social Sciences and Humanities*, 4(2), 133–151.
- Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34(4), 39–48.
doi.org/10.1016/0007-6813(91)90005-G
- Chaijaroenwatana, B., & Renumas, M. (2017). Nonviolence: Conflict management through peaceful means. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(2). [In Thai]
- Chaijaroenwatana, B., et al. (2008). *A study of policies, measures, and guidelines for solving unrest and developing the southern border provinces* (Research report). Prince of Songkla University. (In Thai)
- Coombs, W. T. (2007). *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding*. SAGE Publications.
- Cornelissen, J. (2008). *Corporate communication: A guide to theory and practice*. SAGE Publications.
- Cornelissen, J. P., & Werner, M. D. (2014). Putting framing in perspective: A review of framing and frame analysis across the management and organizational literature. *Academy of Management Annals*, 8(1), 181–235. doi.org/10.5465/19416520.2014.875669
- Dowling, G. R. (2001). *Creating corporate reputations: Identity, image, and performance*. Oxford University Press.
- Dowling, G. R. (2004). Corporate reputations: Should you compete on yours? *California Management Review*, 46(3), 19–36. doi.org/10.2307/41166222
- Gray, E. R., & Balmer, J. M. T. (1998). Managing corporate image and corporate reputation. *Long Range Planning*, 31(5), 695–702. doi.org/10.1016/S0024-6301(98)00074-0
- Hatch, M. J., & Schultz, M. (1997). Relations between organizational culture, identity, and image. *European Journal of Marketing*, 31(5/6), 356–365. doi.org/10.1108/eb060636
- Hawkins, D. I., Mothersbaugh, D. L., & Best, R. J. (2013). *Consumer behavior: Building marketing strategy* (12th ed.). McGraw-Hill.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations*. SAGE Publications.
- Human Rights Watch. (2010). *Thailand events of 2009 (World Report 2010)*.
<https://www.hrw.org/world-report/2010/country-chapters/thailand>
- Jitpiromsri, S. (2022). *Southern Border/Pattani 2004–2021: Entering the nineteenth year, how far will peace progress in 2022?* <https://deepsouthwatch.org/th/node/12816> (In Thai)
- Janthongpon, T. (2017). The role and political communication of the Southern Border Provinces Administrative Centre in addressing the insurgency in the southern border provinces. *Journal of Research and Development Administration*, 7(1), 76–83. [In Thai]
- Keller, K. L. (1993). Conceptualizing, measuring, and managing customer-based brand equity. *Journal of Marketing*, 57(1), 1–22. doi.org/10.1177/002224299305700101
- McCargo, D. (2014). Informal citizens: Graduated citizenship in Southern Thailand. In *Ethnic and racial minorities in Asia* (pp. 82–98). Routledge.

- Melewar, T. C., & Jenkins, E. (2002). Defining the corporate identity construct. *Corporate Reputation Review*, 5(1), 76–90. doi.org/10.1057/palgrave.crr.1540166
- Peace Survey Network. (2020). *Public opinion survey on the peace process in the southern border provinces (Peace Survey) (5th ed.)*, September–October 2019. Office of Peace and Governance, King Prajadhipok's Institute. (In Thai)
- Saensira, W. (2010). Differences in power under the Martial Law Act, Emergency Decree on Public Administration in Emergency Situations, and Internal Security Act. *Chulniti*, 7(3). [In Thai]
- Schiffman, L. G., & Wisenblit, J. (2015). *Consumer behavior* (11th ed.). Pearson Education.
- Secretariat of the Senate. (n.d.). *Report of the Senate Committee on Justice and Human Rights on the study, monitoring, and evaluation of suppression of insurgents in the southern region*. Retrieved September 20, 2022, from https://www.senate.go.th/document/Ext2186/2186145_0002.PDF [In Thai]
- Security Strategy for Southern Border Provinces, B.E. 2560–2564. (n.d.). *Coordination Centre 5, Internal Security Operations Command*. Retrieved September 30, 2021, from <https://isoc5.net/infographics/view/783/> (In Thai)
- Solomon, M. R. (2018). *Consumer behavior: Buying, having, and being* (12th ed.). Pearson.
- Southern Border Provinces Administrative Centre. (2022). *Action plan for development in southern border provinces, B.E. 2562*. Retrieved February 12, 2024, from https://www.sbpac.go.th/?page_id=34190 (In Thai)
- Southern Border Provinces Administrative Centre. (2023). *Organizational structure*. Retrieved February 12, 2024, from <https://www.sbpac.go.th> (In Thai)
- Sukhumarn, A., & Sirisarnhirun, S. (2017). Organizational structure influencing the effectiveness of the Southern Border Provinces Administrative Centre (SBPAC) after reformation under the National Council for Peace and Order (NCPO). *Academic Services Journal, Prince of Songkla University*, 28(1), 1–13. (In Thai)

Participatory Water Management under the Local Charter: The Role of Local Administrators in Hua Mueang Subdistrict Administrative Organization

Khemika Varitwuttikul

Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae
Campus, Thailand

Ponsavon Sukmaitri

Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae
Campus, Thailand

Nopparat Rattanaprathum

Faculty of Social Sciences, Naresuan University,
Thailand

Abstract

This study aims to examine the roles, problems, and obstacles faced by local administrators in Hua Mueang Subdistrict Administrative Organization, Song District, Phrae Province, in water management. It also seeks to propose guidelines to strengthen their roles in participatory water management under the local water management charter. Adopting a qualitative research methodology, the study conducted interviews with 30 key informants, including village leaders, farmers, operational-level officials, policy-level officials, and members of water user groups. Data were analyzed using content analysis and presented in the form of analytical description. The findings identify five primary roles of local administrators in participatory water management according to the water management charter: (1) policy and plan formulation, (2) appointment and removal of working groups, (3) command and control, (4) monitoring and evaluation, and (5) provision of advice. The main problems and obstacles include a lack of knowledge and skills in water management, equipment limitations, and the absence of a localized water management information system. The proposed guidelines to strengthen the roles of local administrators are: (1) development of policy, strategy formulation, and planning, including integrated participatory management strategies; (2) promotion and support for establishing water user organizations in all communities; (3) command and control based on good governance principles, performance outcomes, and flexibility; (4) implementation of concrete monitoring and evaluation systems; and (5) provision of advisory services, such as the development of legal manuals on water management for water user groups.

Keywords

problems and obstacles of water management, role of local administrators, water management, water management constitution

CORRESPONDING AUTHOR

Khemika Varitwuttikul, Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus, 111 Moo 5 Yantrakitkosol Road, Mae Khammee Sub district, Mueang Phrae, Phrae Province 54000 Thailand. Email: khemika.var@mcu.ac.th

© College of Local Administration, Khon Kaen University. All rights reserved.

การจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญ จัดการน้ำ : บทบาทของผู้บริหารองค์การ บริหารส่วนตำบลหัวเมือง

เขมิกา วรธีรอุฎฒิกุล

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

พรสวรรค์ สุขไมตรี

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

นพรัตน์ รัตนประทุม

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาท ปัญหา และอุปสรรคที่ผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ต้องเผชิญในการจัดการน้ำ และเพื่อเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมภายใต้รัฐธรรมนูญการจัดการน้ำท้องถิ่น การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 30 คน ประกอบด้วย ผู้นำหมู่บ้าน เกษตรกร เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ เจ้าหน้าที่ระดับนโยบาย และกลุ่มผู้ใช้น้ำ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอผลในรูปแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นบทบาทหลักห้าประการของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญการจัดการน้ำ ได้แก่ 1) การกำหนดนโยบายและแผน 2) การแต่งตั้งและถอดถอนกลุ่มทำงาน 3) การสั่งการและควบคุม 4) การติดตามและประเมินผล และ 5) การให้คำปรึกษา ปัญหาและอุปสรรคหลักที่พบได้แก่ การขาดความรู้และทักษะในการจัดการน้ำ ข้อจำกัดด้านอุปกรณ์ รวมถึงการขาดระบบข้อมูลการจัดการน้ำท้องถิ่น แนวทางที่เสนอเพื่อเสริมสร้างบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นคือ 1) พัฒนานโยบาย การกำหนดกลยุทธ์ และการวางแผน รวมถึงกลยุทธ์การจัดการแบบมีส่วนร่วมที่บูรณาการ 2) ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำในทุกชุมชน 3) การสั่งการและควบคุมตามหลักการบริหารจัดการที่ดี โดยยึดผลการดำเนินงาน และความยืดหยุ่น 4) การติดตามและประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม และ 5) การให้คำปรึกษา เช่น การสร้างคู่มือทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำสำหรับกลุ่มผู้ใช้น้ำ

คำสำคัญ

การมีส่วนร่วม, บทบาทของผู้บริหารท้องถิ่น, การจัดการน้ำ, รัฐธรรมนูญการจัดการน้ำ

บทนำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นหน่วยงานของรัฐที่ตั้งขึ้นในระดับท้องถิ่น ซึ่งเกิดขึ้นจากแนวคิดการกระจายอำนาจการปกครอง (Decentralization) ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (Chardchawarn, 2010) อปท. จัดตั้งขึ้นภายใต้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2549 (Office of the Decentralization Committee, 2018) โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ

ปกครองตนเอง และเพื่อให้บริการสาธารณะตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Krueathep, 2012) อบท. แบ่งเป็นรูปแบบทั่วไป (อบจ. เทศบาล อบต.) และรูปแบบพิเศษ (กรุงเทพมหานครและเมืองพัทยา) โดยหน่วยงานเหล่านี้อยู่ภายใต้กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (Department of Local Administration, 2020) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น โดยใกล้ชิดกับพื้นที่มากที่สุดองค์กรหนึ่ง และมีหน้าที่ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมและจัดการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น (Decentralization to Local Government Organization Committee, Secretariat, 2001) นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญ 2560 ยังรับรองสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับรัฐอย่างสมดุลและยั่งยืน (Sujintawong, 2015) องค์การบริหารส่วนตำบลมีการจัดแบ่งการบริหารงานออกเป็น สำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และกองต่าง ๆ เช่น กองช่าง กองคลัง โดยผู้บริหารสูงสุดคือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือผู้บริหารท้องถิ่น ส่วนผู้ปฏิบัติคือ เจ้าพนักงานท้องถิ่น (Department of Local Administration, 1999)

ผู้บริหารท้องถิ่นยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนในมิติต่างๆ เช่น มิติการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (Department of Local Administration, 2023) ผู้บริหารท้องถิ่นยังมีบทบาทในการส่งเสริมชุมชนให้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาผ่านองค์กรผู้ใช้น้ำ องค์กรผู้ใช้น้ำ คือ กลุ่มบุคคลซึ่งรวมตัวกันเพื่อร่วมบริหารจัดการ พัฒนา อนุรักษ์ พื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำในพื้นที่ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561 และกฎกระทรวงองค์กรผู้ใช้น้ำ พ.ศ. 2564 เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความยั่งยืน (Office of National Water Resources [ONWR], 2021) พรบ.ดังกล่าวถูกใช้เป็นกรอบทางกฎหมายในการกำหนดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการลุ่มน้ำรวมถึงการจดทะเบียนก่อตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำ ในขณะที่กฎกระทรวงองค์กรผู้ใช้น้ำได้กำหนดขั้นตอนและหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนสำหรับการจัดตั้งและการบริหารจัดการองค์กรผู้ใช้น้ำ ตั้งแต่การประชุมเลือกตั้งกรรมการ การจดทะเบียน การจัดทำแผนการบริหารจัดการน้ำ ไปจนถึงการรายงานผลการดำเนินงาน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการกระจายอำนาจผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและอบต. ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีพื้นที่รับผิดชอบครอบคลุม 13 หมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งต้องพึ่งพาน้ำในการเพาะปลูก เช่น ปลูกข้าว ข้าวโพด ถั่ว พริก เป็นต้น ในการเพาะปลูกเกษตรกรต้องประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำและความขัดแย้งจากการแย่งน้ำโดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง (Office of Water Resources Region 9, 2022) ปัญหาที่เกิดขึ้นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำในพื้นที่ บ้านวังพอน ซึ่งเป็นหนึ่งใน 13 หมู่บ้านของตำบลหัวเมือง ได้ริเริ่มแก้ไขปัญหาในพื้นที่ด้วยการรวมตัวของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ โดยมีอบต. หัวเมือง เป็นผู้ร่วมคิดและดำเนินการในการจัดตั้ง "องค์กรผู้ใช้น้ำเกิดด้วยทำน้ำชุมชนบ้านวังพอน" ขึ้น ซึ่งเป็นองค์กรผู้ใช้น้ำกลุ่มแรกในตำบลหัวเมือง ธรรมนูญจัดการน้ำตำบลหัวเมืองเป็นเครื่องมือที่องค์กรผู้ใช้น้ำร่วมกับ อบต.หัวเมือง จัดทำขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนบ้านวังพอน ธรรมนูญนี้ผ่านการปรับปรุงและทำประชาพิจารณ์ถึง 4 ครั้งก่อนประกาศใช้เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2564 โดยเน้นการใช้น้ำร่วมกันอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อลดความขัดแย้งในการใช้น้ำ

ปัจจุบัน นายกอบต.หัวเมือง และองค์กรผู้ใช้น้ำได้ดำเนินการตามธรรมนูญนี้มาแล้วกว่า 3 ปี อย่างไรก็ตาม คำถามสำคัญประการหนึ่งก็คือ ตลอดระยะเวลากว่า 3 ปีของการประกาศใช้ธรรมนูญจัดการน้ำ ท้องถิ่นขององค์กรผู้ใช้น้ำบ้านวังพ่อน ผู้บริหารท้องถิ่นได้แสดงบทบาทในการจัดการน้ำอย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร และควรมีแนวทางการพัฒนาบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำท้องถิ่นตำบลหัวเมืองอย่างไร

จากการทบทวนวรรณกรรม แม้ว่าที่มา จะมีการศึกษาประเด็นธรรมนูญชุมชนในหลากหลายบริบท แต่งานเหล่านี้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก เช่น การมีส่วนร่วมในการจัดการธรรมนูญสุขภาพชุมชน ใน 6 พื้นที่ของประเทศไทย ซึ่งเน้นการเสริมสร้างสุขภาวะและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพเพื่อก่อให้เกิดความอยู่ดีมีสุข (Siraphanitikul, 2013) การจัดทำธรรมนูญชุมชนในรูปแบบการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เช่น ภาครัฐ ภาคประชาชน คณะกรรมการป่าชุมชน ในพื้นที่อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เพื่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าชุมชนร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม (Kantharat & Sodamark, 2022) ในพื้นที่อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ชุมชนร่วมกันจัดทำธรรมนูญจัดการป่าชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนยากจน โดยร่วมกันกำหนดกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรป่าชุมชนเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ เป็นต้น (Kruesaeng, 2024) อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบว่ามีงานวิจัยที่อธิบายบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในบริบทธรรมนูญจัดการน้ำ ดังนั้น ประเด็นนี้จึงเป็นช่องว่างองค์ความรู้ (Gap of knowledge) การเติมเต็มช่องว่างองค์ความรู้ นอกจากจะช่วยให้เข้าใจบทบาท ปัญหา อุปสรรคของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแล้ว ยังก่อให้เกิดแนวทางในการพัฒนาบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบทบาท ปัญหา และอุปสรรคของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมภายใต้รัฐธรรมนูญการจัดการน้ำท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่
- 2) เพื่อเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมภายใต้รัฐธรรมนูญการจัดการน้ำท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่

แนวคิดและทฤษฎี

การศึกษารั้ครั้งนี้ได้ประยุกต์แนวคิดหลัก ๆ 3 แนวคิดในการศึกษา ได้แก่ แนวคิดบทบาททางสังคม แนวคิดกลุ่มทางสังคม และแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน บทบาททางสังคม (Social Role) หมายถึง ชุดของพฤติกรรม ทัศนคติ และความคาดหวังที่สังคมกำหนดให้กับบุคคลตามสถานะหรือหน้าที่ที่เขาดำรงอยู่ในสังคม เช่น บทบาทของครู ผู้นำ หรือผู้บริหาร ซึ่งบทบาทเหล่านี้สะท้อนถึงความรับผิดชอบและพฤติกรรมที่ต้องแสดงให้สอดคล้องกับตำแหน่งนั้น ๆ (American Psychological Association, n.d.) สำหรับ บทบาทของผู้นำท้องถิ่น หรือนายก อบต. มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและบริหารราชการขององค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากนี้ ยังมีอำนาจในการสั่ง อนุญาต อนุมัติ การแต่งตั้งและถอดถอน รวมถึงการวางระเบียบการทำงาน โดยต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามกฎหมาย และข้อบังคับของทางราชการด้วยความเรียบร้อย (Department of Local Administration,

2019) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า บทบาทผู้บริหารท้องถิ่นก็เป็นส่วนหนึ่งของบทบาททางสังคม ซึ่งเน้นพฤติกรรมและความคาดหวังของสังคมหรือชุมชนที่มีต่อผู้ดำรงตำแหน่งผู้นำ โดยในบริบทนี้ก็คือ ผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำตามธรรมนูญจัดการน้ำของชุมชนตำบลหัวเมือง จากแนวคิดดังกล่าวสามารถนำมากำหนดเป็นกรอบการศึกษาบทบาทได้ 5 บทบาท คือ 1) การกำหนดนโยบายและการวางแผน 2) การแต่งตั้งและถอดถอนคณะกรรมการ 3) การสั่งการและการกำกับดูแล 4) การติดตามและประเมินผล 5) การให้คำปรึกษา แก้ไขปัญหา และความท้าทายการบริหารจัดการน้ำ

กลุ่มทางสังคม (Social Group) หมายถึง กลุ่มของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ มีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว และมีอัตลักษณ์ร่วมกัน ลักษณะสำคัญประกอบด้วย 1) ความสนใจหรือเป้าหมายร่วมกัน 2) มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะในรูปแบบไม่เป็นทางการหรือเป็นทางการ 3) สมาชิกมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ซึ่งส่งผลให้เกิดความจงรักภักดีและอัตลักษณ์ร่วม 4) มีกฎเกณฑ์หรือโครงสร้างทางสังคม เช่น บทบาทและความคาดหวังต่อพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม (Sociology Institute, n.d.) สำหรับ กลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำตำบลหัวเมือง เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการตามกฎหมายว่าด้วยองค์กรผู้ใช้น้ำ พ.ศ. 2564 ซึ่งมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ขององค์กรผู้ใช้น้ำอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในข้อ 10 (6) ที่ระบุว่าองค์กรผู้ใช้น้ำมีหน้าที่ในการประสานงานและดำเนินกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำ (Ministerial Regulation on Water User Organizations, 2021) แนวคิดกลุ่มทางสังคมจะถูกประยุกต์ใช้เป็นส่วนหนึ่งของกรอบแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วย โครงสร้างกลุ่ม บทบาท หน้าที่ เครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำ แผนงาน/โครงการจัดการน้ำ และปัญหาและความท้าทายของกลุ่มผู้ใช้น้ำ การกำหนดประเด็นเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจบทบาทผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำร่วมกันกับกลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำได้ชัดเจนและลึกซึ้งมากขึ้น

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ได้ถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยเฉพาะในมาตรา 78 ซึ่งระบุว่า "รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ การจัดทำบริการสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ รวมตลอดทั้งการตัดสินใจทางการเมืองและการอื่นใดบรรดาที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชน" (Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560, Section 78) การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม (Kiatkhajorn Wajanaswasdi, 2007) นอกจากนี้ Bowonsak Uwanoo & Thaweeuwadee Bureekul, (2005) ยังได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 6 ระดับ ตั้งแต่การให้ข้อมูลที่ประชาชนรับฟังเพียงฝ่ายเดียว ไปจนถึงระดับสูงสุด คือการควบคุมโดยประชาชน เช่น การลงประชามติ ระดับกลางประกอบด้วย การเปิดรับความคิดเห็น การปรึกษาหารือ การวางแผนร่วมกัน และการร่วมปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนถึงความลึกของการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและดำเนินโครงการร่วมกับรัฐ แนวคิดนี้ได้นำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นกรอบแนวคิดของงานวิจัยชิ้นนี้ โดยได้บูรณาการเข้ากับแนวคิดบทบาท และกลุ่มทางสังคมเพื่อทำความเข้าใจบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมี

ส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตาม ประเมินผล (Figure 1)

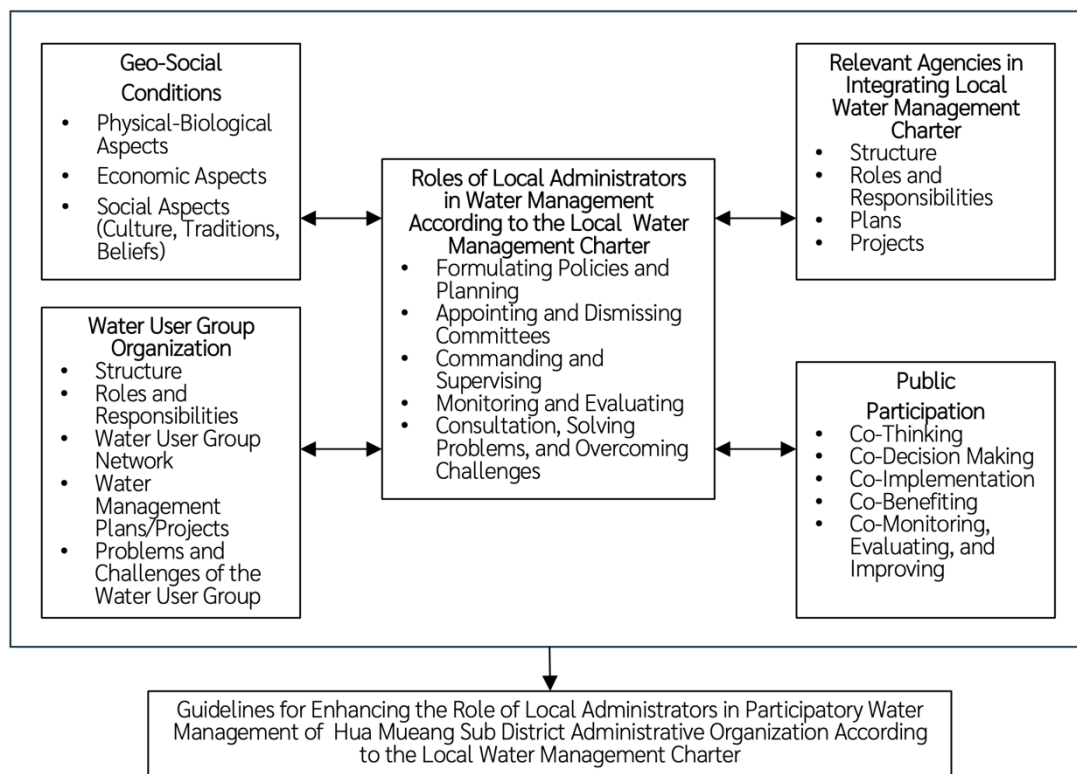

Figure 1. Conceptual Framework

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้แบบกรณีศึกษา (Case Study) เป็นการศึกษาแบบวิเคราะห์เจาะลึกเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์การจัดการน้ำ อย่างมีระบบ ซึ่งกรณีใดกรณีหนึ่งอาจสามารถอ้างอิงไปยังกรณีอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้ (Pongburiboon, 2010)

พื้นที่วิจัย

พื้นที่วิจัย ได้แก่ ตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ซึ่งมีทั้งหมด 13 หมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ปลูกข้าว ข้าวโพด พริก เป็นต้น อาชีพเหล่านี้มีความจำเป็นต้องใช้น้ำเพื่อการผลิตและการเพาะปลูกในปริมาณมาก และต้องเผชิญกับภัยแล้งที่รุนแรงมากขึ้นจนนำไปสู่ความขัดแย้งจากการแย่งน้ำกัน โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง (Singtoth, 2021) ดังนั้นผู้นำชุมชนประชาชน และองค์กรบริหารส่วนตำบลหัวเมืองจึงได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำระดับตำบลขึ้น หลังจากนั้นจึงได้ร่วมกันจัดทำธรรมนูญจัดการน้ำท้องถิ่นขึ้นมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหา ธรรมนูญดังกล่าวได้ประกาศใช้ 26 เมษายน พ.ศ. 2564 และจนถึงปัจจุบันได้ดำเนินการมาแล้ว 3 ปี (ปี 2567) ทำให้พื้นที่นี้

สามารถสะท้อนถึงการแสดงบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมตาม ธรรมนูญจัดการน้ำท้องถิ่นได้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการน้ำ โดยเลือกมาแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) (Tirakanant, 2012) สำหรับ เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ 1) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำตามธรรมนูญจัดการน้ำท้องถิ่นขององค์การบริหาร ส่วนตำบลหัวเมืองอย่างน้อย 1 ปีขึ้นไป และ 2) เป็นผู้ที่ยินดีเข้าร่วมโครงการวิจัย สำหรับ เกณฑ์การคัด ออก คือ ผู้ที่ปฏิเสธหรือไม่ยินดีเข้าร่วมโครงการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 5 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น จำนวน 30 คน ได้แก่ 1) กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน จำนวน 13 คน 2) กลุ่มเกษตรกร จำนวน 10 คน 3) กลุ่ม เจ้าหน้าที่รัฐระดับปฏิบัติการ จำนวน 3 คน 4) กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐระดับนโยบาย จำนวน 2 คน 5) ตัวแทน กลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำ จำนวน 2 คน

เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือวิจัยได้สร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วย 1) แนวทางการสัมภาษณ์เชิง ลึก และ 2) แนวทางการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ใช้แนวคำถามหลัก 10 ข้อ สำหรับวิธีการเก็บรวบรวม ข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม วิธีการสัมภาษณ์ช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและครอบคลุม รวมถึงสามารถตั้งคำถามเพิ่มเติมเพื่อความเข้าใจในประเด็นที่ซับซ้อนได้ (Bernard, 2017) ขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยยังได้สังเกต จดบันทึก และถ่ายภาพประกอบเพื่อให้การวิเคราะห์และสรุปผลมีความถูกต้องมากขึ้น (Creswell & Poth, 2017) นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยได้จัดขึ้น ทั้งหมด 3 กลุ่ม ๆ ละ 1 ครั้งรวม 3 ครั้ง ณ ห้องประชุม อบต.หัวเมือง ใช้ระยะเวลาครั้งละ 1.5-2 ชั่วโมง จำนวน 3 ครั้ง ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐและองค์กรผู้ใช้น้ำ ผู้วิจัย ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก โดยมีผู้ช่วยวิจัยบันทึกเนื้อหาในประเด็นสำคัญ และใช้เครื่อง บันทึกลเสียงและถ่ายภาพเพื่อการวิเคราะห์ (Stewart & Shamdasani, 2014) การวิจัยนี้ได้รับการรับรอง จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากส่วนงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เลขที่ ว. 226/2566) ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์และขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลทุกรายก่อนการเก็บข้อมูล พร้อมแจ้งสิทธิในการถอนตัวจากโครงการวิจัยได้ตลอดเวลา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เหมาะสำหรับข้อมูลจากการสัมภาษณ์และ การสนทนากลุ่ม (Krippendorff, 2018) โดยใช้การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ตามแนวคิดของ Chantawanich (2016) ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (เปรียบเทียบข้อมูลจาก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกัน) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (เปรียบเทียบข้อมูลจาก การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต) และการตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (วิเคราะห์ข้อมูล ด้วยแนวคิดทฤษฎีที่หลากหลาย) ขั้นตอนการวิเคราะห์ประกอบด้วย การถอดเทป การจัดระเบียบข้อมูล การให้รหัส การจัดหมวดหมู่ และการตีความเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎี วิธีการนี้ช่วยให้ผลการวิจัยมีความ น่าเชื่อถือและสะท้อนความเป็นจริงในพื้นที่ศึกษาได้อย่างครบถ้วน (Hsieh & Shannon, 2005)

ผลการวิจัย

โครงสร้าง บทบาท และหน้าที่ขององค์กรผู้ใช้น้ำ

โครงสร้างองค์กรผู้ใช้น้ำบ้านวังฟอน

การจัดการน้ำภายใต้ธรรมนูญการจัดการน้ำท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หัวเมือง ดำเนินการตามกรอบกฎหมายที่กำหนดโดยกฎกระทรวงว่าด้วยองค์กรผู้ใช้น้ำ พ.ศ. 2564 ซึ่งมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ขององค์กรผู้ใช้น้ำอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในข้อ 10 (6) ที่ระบุว่าองค์กรผู้ใช้น้ำมีหน้าที่ในการประสานงานและดำเนินกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามกฎหมายด้วยเหตุนี้ กลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำบ้านวังฟอนจึงได้จัดทำโครงสร้างภายในที่ประกอบด้วย บทบาทสำคัญ 7 บทบาท องค์กรผู้ใช้น้ำบ้านวังฟอนได้จัดทำโครงสร้างภายในที่ประกอบด้วยบทบาทสำคัญ 7 ตำแหน่งตามกฎหมาย ได้แก่ ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เลขานุการ เภรณญิก นายทะเบียน ปฎิคม และกรรมการ ซึ่งแต่ละตำแหน่งมีหน้าที่และความรับผิดชอบดังนี้ (Figure 2)

- 1) ประธานกรรมการ ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงาน และเป็นตัวแทนในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก
- 2) รองประธานกรรมการ ทำหน้าที่สนับสนุนการทำงานของประธาน และปฏิบัติหน้าที่แทนเมื่อประธานไม่อยู่
- 3) เลขานุการ ทำหน้าที่จัดเตรียมการประชุม บันทึกถายงานการประชุม และดูแลเอกสารต่าง ๆ
- 4) เภรณญิก ทำหน้าที่ดูแลบัญชีรายรับ-รายจ่าย และจัดทำรายงานทางการเงิน
- 5) นายทะเบียน ทำหน้าที่จัดทำและดูแลทะเบียนสมาชิก รายงานสถานะและการเปลี่ยนแปลงสมาชิก
- 6) ปฎิคม ทำหน้าที่ต้อนรับและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ
- 7) กรรมการ ทำหน้าที่สนับสนุนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

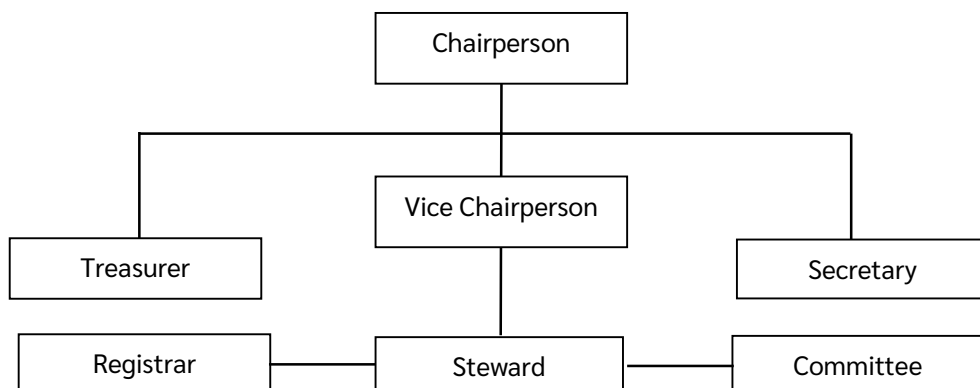

Figure 2. Organizational Structure of the Water User Group, Ban Wang Fon

บทบาท หน้าที่ และผลการดำเนินงานขององค์กรผู้ใช้น้ำตามธรรมนูญ จัดการน้ำท้องถิ่น

ผลการดำเนินงานขององค์กรผู้ใช้น้ำตำบลหัวเมืองตามบทบาทหน้าที่ทั้ง 7 ตำแหน่ง สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำตามธรรมนูญการจัดการน้ำท้องถิ่นตำบลหัวเมือง ซึ่งมีผลการดำเนินงานสำคัญ 5 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ประธานกรรมการ มีบทบาทหลักในการกำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงาน และเป็นตัวแทนในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก โดยเป็นผู้ริเริ่มนโยบายการจัดการน้ำทำการเกษตร ประสบความสำเร็จในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อขอรับการสนับสนุนทรัพยากร เช่น การยืมเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่เพื่อสูบน้ำจากแม่น้ำยมเข้าสู่อ่างเก็บน้ำในพื้นที่เกษตร นอกจากนี้ ยังมีส่วนสำคัญในการจัดการน้ำอุปโภคบริโภค โดยผลักดันการสร้างประปาหมู่บ้าน 3 แห่งในพื้นที่ขาดแคลนน้ำ และติดตั้งระบบกรองน้ำเพื่อให้ประชาชนมีน้ำสะอาดเพียงพอ แม้มีข้อจำกัดด้านเวลาเนื่องจากภารกิจที่หลากหลาย แต่ยังสามารถขับเคลื่อนนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. รองประธานกรรมการ มีบทบาทหลักในการสนับสนุนการทำงานของประธาน และปฏิบัติหน้าที่แทนเมื่อประธานไม่อยู่ ผลการดำเนินงานที่สำคัญคือมีบทบาทสำคัญในการลดความขัดแย้ง การใช้น้ำ โดยร่วมกับกรรมการจัดทำตารางเปิด-ปิดประตูน้ำและกำหนดเวลาปล่อยน้ำในพื้นที่หมู่บ้านต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพื่อลดปัญหาการแย่งน้ำในช่วงฤดูเพาะปลูก รองประธานมีความเข้าใจบริบทพื้นที่เป็นอย่างดี แต่ยังมีข้อจำกัดในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเมื่อต้องทำหน้าที่แทนประธาน

3. เลขานุการ มีบทบาทหลักในการจัดเตรียมการประชุม บันทึกรายงานการประชุม และดูแลเอกสารต่างๆ โดยได้ร่วมกับนายทะเบียนในการจัดทำผังน้ำตำบล แสดงแหล่งน้ำสำคัญ ลำเหมือง และประตูน้ำ สามารถบันทึกข้อมูลการประชุมและติดตามความก้าวหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการดำเนินงานได้ดีในด้านการจัดเก็บข้อมูล แต่ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ทันสมัยและเข้าถึงง่าย

4. ทรัพยากร มีบทบาทหลักในการดูแลบัญชีรายรับ-รายจ่าย และจัดทำรายงานทางการเงิน ได้บริหารงบประมาณในโครงการซ่อมแซมรางน้ำในหมู่ 8, 9, และ 10 อย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ ทำให้การจัดสรรน้ำมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงจัดทำบัญชีค่าใช้จ่ายในโครงการจัดการน้ำอุปโภคบริโภค อย่างเป็นระบบ การดำเนินงานเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้

5. นายทะเบียน มีบทบาทหลักในการจัดทำและดูแลทะเบียนสมาชิก รายงานสถานะและการเปลี่ยนแปลงสมาชิก มีส่วนสำคัญในการจัดทำข้อมูลสมาชิกและติดตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน เพื่อให้การจัดสรรน้ำเป็นไปอย่างเหมาะสม ร่วมกับเลขานุการในการจัดทำผังน้ำตำบล ซึ่งนำไปสู่การซ่อมแซมรางน้ำในหมู่ 8, 9, และ 10 สามารถดำเนินการจัดทำทะเบียนสมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ

6. ปฎิคม มีบทบาทหลักในการต้อนรับและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่างๆ มีบทบาทสำคัญในการสร้างกลุ่มและเครือข่ายจัดการน้ำ โดยร่วมกับกรรมการในการสร้างการมีส่วนร่วม จัดกิจกรรมให้ความรู้และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนได้เป็นอย่างดี มีส่วนในการพัฒนาการจดทะเบียน

องค์กรผู้ใช้น้ำในหมู่บ้านที่พร้อมและสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่าง ๆ แต่การประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึงในบางพื้นที่

7. กรรมการ มีบทบาทหลักในการสนับสนุนการดำเนินงานด้านต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย โดยร่วมกับรองประธานในการลดความขัดแย้งการใช้น้ำโดยจัดทำตารางเปิด-ปิดประตูน้ำและกำหนดเวลาปล่อยน้ำ ดำเนินการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ขุดบ่อน้ำ และติดตั้งระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์ในพื้นที่ ร่วมกับประธานและற்றுญิกในการจัดการน้ำอุปโภคบริโภค และร่วมกับปฎิคมในการสร้างกลุ่มและเครือข่ายจัดการน้ำ อย่างไรก็ตาม การกระจายความรับผิดชอบยังไม่เท่าเทียมกัน บางพื้นที่มีกรรมการที่กระตือรือร้นมากกว่าพื้นที่อื่น แต่มีการกระจายความรับผิดชอบตามความเชี่ยวชาญซึ่งส่งผลดีต่อประสิทธิภาพการทำงาน

บทบาท ปัญหา และอุปสรรคของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วม

การศึกษาบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำพบว่า นอกเหนือจากบทบาทหรือภารกิจตามกฎหมาย ผู้บริหารท้องถิ่นตำบลหัวเมืองแสดงบทบาท 5 ประการ ที่ช่วยขับเคลื่อนความสำเร็จของการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ ดังนี้

1. การกำหนดนโยบายและแผนงาน ผู้บริหารท้องถิ่นไม่เพียงจัดประชุมกำหนดนโยบายและแผนการจัดการน้ำร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามภารกิจปกติ แต่ยังริเริ่มการพัฒนา "ธรรมนูญจัดการน้ำท้องถิ่น" ซึ่งเป็นนวัตกรรมเชิงนโยบายที่บูรณาการองค์ความรู้ทั้งจากหน่วยงานวิชาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความต้องการของชุมชน ปรากฏเป็นแผนและแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เช่น การจัดทำแผนผังน้ำดิจิทัลที่เชื่อมโยงระบบนิเวศน้ำทั้งตำบล การกำหนดเขตพื้นที่นำร่องทดลองใช้ระบบเกษตรที่เหมาะสมกับศักยภาพน้ำ และการจัดทำแผนรับมือภัยแล้งและน้ำท่วมฉุกเฉินที่ชุมชนร่วมออกแบบ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการริเริ่มนโยบายเชิงบูรณาการ แต่แผนงานยังมักเน้นที่โครงสร้างพื้นฐาน ขาดการจัดการปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาขาดข้อมูลที่เพียงพอและงบประมาณจำกัด ทำให้โครงการไม่ครอบคลุมทุกมิติ จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารท้องถิ่นในการบทบาทการกำหนดนโยบาย และแผนงานอย่างมีส่วนร่วม โดยได้กล่าวว่า

"...กระบวนการวางแผนการจัดการน้ำในตำบลหัวเมือง เริ่มต้นจากการระดมความคิดเห็นจากประชาชน เพื่อระบุปัญหาและความต้องการด้านการจัดการน้ำ จากนั้นคณะทำงานได้ร่วมกันร่างธรรมนูญจัดการน้ำ โดยมีการประชุมเพื่อทบทวนและปรับปรุงร่างจนได้ข้อสรุปที่ทุกฝ่ายเห็นชอบ ธรรมนูญนี้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการน้ำในพื้นที่ พร้อมกับการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง..." (ผู้ให้สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2566)

Figure 3. The Head of Hua Mueang Subdistrict Administrative Organization Chairs a Policy and Planning Meeting

2. การแต่งตั้งและถอดถอนคณะกรรมการ สำหรับบทบาทเด่น ๆ ของผู้บริหารก็คือ การแต่งตั้งคณะกรรมการตามกรอบกฎหมาย ประกอบด้วย ผู้แทนจากหน่วยงานราชการ ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนจากภาคเอกชน และผู้แทนจากชุมชน นอกจากนี้ เรายังสร้างพื้นที่ปฏิบัติการร่วมผ่านการจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำ โดยสนับสนุนการจัดตั้ง "ศูนย์บริหารจัดการน้ำบ้านวังพ่อน" เป็นรูปแบบองค์กรไม่เป็นทางการที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยดึงศักยภาพของปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ด้านแหล่งน้ำ และเกษตรกรรุ่นใหม่มาร่วมเป็นคณะกรรมการ ทำให้เกิดพื้นที่กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้และปฏิบัติการร่วมที่ไม่ถูกจำกัดด้วยโครงสร้างทางราชการ การดำเนินงานที่โดดเด่น เช่น การจัดทำแผนที่ดิจิทัลแสดงตำแหน่งผู้ใช้น้ำและปริมาณน้ำที่ใช้ การพัฒนาแอปพลิเคชันแจ้งสถานการณ์น้ำแบบเรียลไทม์ และการสร้างเครือข่ายจิตอาสาดูแลระบบน้ำในทุกหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง ทำให้การแต่งตั้งคณะกรรมการไม่ค่อยสอดคล้องกับหน้าที่ หรืองานที่รับผิดชอบโดยตรง นอกจากนี้ ความขัดแย้งภายในคณะกรรมการส่งผลให้ผู้บริหารไม่กล้าดำเนินการถอดถอนคณะกรรมการชุดเดิม เนื่องจากเกรงว่าจะยิ่งซ้ำเติมความขัดแย้งในชุมชนให้รุนแรงขึ้นกว่าเดิม

3. การสั่งการและควบคุม ผู้บริหารท้องถิ่นไม่เพียงสั่งการและควบคุมการทำงานภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามอำนาจหน้าที่ แต่ยังแสดงบทบาทเป็น "นักประสานเครือข่าย" ที่เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน วิชาการ และชุมชน โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนและสร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา หน่วยงานวิชาการด้านน้ำ และภาคธุรกิจในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาโครงการความร่วมมือที่สำคัญ และบูรณาการเครือข่ายระหว่างภาคส่วน เช่น โครงการวิจัยและพัฒนาระบบเตือนภัยน้ำท่วมแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำเสียจากการเกษตรและชุมชน และการออกแบบระบบกระจายน้ำอัจฉริยะที่ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ สำหรับปัญหาในการแสดงบทบาทนี้ พบว่า สิ่งการบางครั้งไม่มีความชัดเจน ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติงาน เช่น บุคลากรกองช่าง เจ้าหน้าที่ประสานงาน และหัวหน้าโครงการต่างๆ เป็นต้น ไม่สามารถดำเนินการได้ตรงตามเป้าหมาย ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้บริหารต้องรับภาระการบริหารงานมากจึงทำให้การแสดงบทบาทนี้ขาดประสิทธิภาพ รวมถึงการประสานงานระหว่างภาคส่วนยังมีข้อจำกัดด้านรูปแบบและวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน

4. การติดตามและประเมินผล การแสดงบทบาทนี้ลักษณะเด่น ๆ ก็คือ ผู้บริหารท้องถิ่นได้พัฒนาระบบการติดตามประเมินผลที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยนำวิธีการ "การประเมินผลแบบเสริมพลัง" (Empowerment Evaluation) ที่เน้นให้ชุมชนเป็นผู้ร่วมกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ เก็บข้อมูล และวิเคราะห์ผล ซึ่งนอกจากจะเสริมความโปร่งใสแล้ว ยังช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและเพิ่มการยอมรับผลการประเมิน นวัตกรรมที่โดดเด่น เช่น การพัฒนา "สมุดบันทึกน้ำชุมชน" ที่เกษตรกรร่วมบันทึกข้อมูลระดับน้ำและคุณภาพน้ำ การจัดตั้ง "คณะกรรมการติดตามน้ำภาคประชาชน" ที่มีตัวแทนจากทุกกลุ่มผู้ใช้น้ำ และการรายงานผลการดำเนินงานผ่านเวทีสาธารณะปีละ 4 ครั้ง สำหรับปัญหาข้อจำกัดในการแสดงบทบาทนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการขาดทรัพยากรบุคลากรและงบประมาณในการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีความพยายามให้ชุมชนมีส่วนร่วม แต่ยังพบอุปสรรคเรื่องความเข้าใจที่แตกต่างกันในการประเมินผล จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารท้องถิ่น

"การติดตามผลการจัดการน้ำในตำบลหัวเมืองมีความถี่อย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อแก้ไขปัญหาได้ทันเวลาที่ นอกจากนี้ มีการติดตามผลทั้งระยะสั้นและระยะยาวเพื่อประเมินประสิทธิภาพ การรายงานผลต่อชุมชนจัดขึ้นทุกไตรมาสผ่านการประชุม พร้อมทั้งเผยแพร่ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ของตำบลและการตีพิมพ์ประกาศในที่สาธารณะ" (ผู้ให้สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2566)

Figure 4. The Head of Hua Mueang Subdistrict Administrative Organization Follows Up on the Canal Dredging Project Implementation

5. การให้คำปรึกษา บทบาทที่โดดเด่นของผู้บริหารท้องถิ่น นอกจากการเป็นผู้ให้คำปรึกษาทั่วไปแล้ว ผู้บริหารยังทำหน้าที่เป็น "ผู้กระตุ้นการเรียนรู้" ที่สร้างระบบและพื้นที่การเรียนรู้เรื่องการจัดการน้ำที่หลากหลาย เช่น การจัดตั้ง "ศูนย์เรียนรู้การจัดการน้ำตำบลหัวเมือง" ที่รวบรวมองค์ความรู้และประสบการณ์การจัดการน้ำในท้องถิ่น การพัฒนา "หลักสูตรท้องถิ่นการจัดการน้ำ" ร่วมกับโรงเรียนในพื้นที่ และการจัดทำ "คู่มือการจัดการน้ำชุมชนตำบลหัวเมือง" เพื่อเผยแพร่ความรู้และประสบการณ์ให้แก่ชุมชนอื่นๆ นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้ง "กองทุนพัฒนาศักยภาพผู้จัดการน้ำชุมชน" เพื่อสนับสนุนการ

พัฒนาทักษะและการศึกษางานของคณะกรรมการองค์กรผู้ใช้น้ำ สำหรับ ข้อจำกัดในการแสดงบทบาท เป็นเรื่องเกี่ยวกับขาดความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ การจัดการความขัดแย้ง ซึ่ง ทำให้การให้คำปรึกษาไม่ตอบโจทย์ปัญหาน้ำที่มีความซับซ้อนและแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น รวมถึงการขาด ช่องทางสื่อสารที่เพียงพอและเข้าถึงง่ายในบางกลุ่มประชากร โดยเฉพาะผู้สูงอายุและผู้ที่อยู่ห่างไกล ทำให้การเข้าถึงข้อมูลและความรู้ยังไม่ทั่วถึง

กล่าวโดยสรุป ผู้บริหารท้องถิ่นได้แสดงบทบาทสำคัญในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตาม ธรรมนูญจัดการน้ำท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง โดยแสดงบทบาทเด่นใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) การกำหนดนโยบายและแผนงาน โดยริเริ่มธรรมนูญจัดการน้ำท้องถิ่นและแผนผังน้ำดิจิทัล แต่ยังขาด การจัดการความขัดแย้งและข้อมูลสนับสนุน 2) การแต่งตั้งคณะทำงาน โดยจัดตั้งศูนย์บริหารจัดการน้ำที่ เน้นชุมชนมีส่วนร่วม แต่ขาดบุคลากรเฉพาะทางและมีความขัดแย้งภายในทีม 3) การสั่งการและควบคุม มีการประสานภาคส่วนต่าง ๆ แต่คำสั่งไม่ชัดเจนและภาระงานมากเกินไป 4) การติดตามและประเมินผล นำแนวทางประเมินแบบเสริมพลังมาใช้ แต่ยังขาดงบประมาณและเกิดความเข้าใจไม่ตรงกัน 5) การให้ คำปรึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านศูนย์และหลักสูตรจัดการน้ำ แต่ยังขาดองค์ความรู้ลึกและช่องทาง สื่อสารสำหรับกลุ่มเปราะบาง

แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้บริหารท้องถิ่น

แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญ จัดการน้ำ ถูกพัฒนาขึ้นจากข้อค้นพบข้างต้น โดยมีการเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความ เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ประกอบด้วย 5 ด้านหลัก ดังนี้

การกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และวางแผน

วางอัตรากำลังตามความจำเป็นเร่งด่วน องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมืองได้บรรจุแผน อัตรากำลังในแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566-2570) โดยกำหนดให้มีการจัดสรรอัตรากำลังเพิ่มเติม 2 ตำแหน่ง ได้แก่ นักวิชาการสิ่งแวดล้อม และเจ้าพนักงานประปา ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานตาม พ.ร.บ. ทรัพยากรน้ำ 2561 งบประมาณสำหรับอัตรากำลังดังกล่าวได้รับการจัดสรรในข้อบัญญัติ งบประมาณรายจ่ายประจำปี 2567 แล้ว ทั้งนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมืองได้บรรจุยุทธศาสตร์การ จัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 3 ของแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566-2570) โดยกำหนด โครงการ "พัฒนาศักยภาพเครือข่ายองค์กรผู้ใช้น้ำตำบลหัวเมือง" และมีการประสานกับสำนักงาน ทรัพยากรน้ำแห่งชาติเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมผ่านโครงการพัฒนาลุ่มน้ำยมตอนบน ซึ่งได้รับการอนุมัติในปีงบประมาณ 2567 แล้วจำนวน 1.2 ล้านบาท และจัดทำโครงการครอบคลุมทุกมิติ นอกเหนือจากโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อบต.หัวเมืองได้บรรจุโครงการ "ฟื้นฟูแหล่งน้ำและฝาย กันน้ำ" และ "พัฒนากลไกไกล่เกลี่ยข้อพิพาทการใช้น้ำ" ไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น และได้รับการสนับสนุน งบประมาณจากสำนักวิจัยแห่งชาติ จำนวน 5,000,000 บาท สำหรับพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งน้ำ

การแต่งตั้งและถอดถอนคณะทำงาน

ส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำครบทุกหมู่บ้าน: อบต.หัวเมืองได้ตั้งเป้าหมายในการจัดตั้ง องค์กรผู้ใช้น้ำให้ครบทั้ง 13 หมู่บ้านภายในปี 2570 ซึ่งปัจจุบันมีการจัดตั้งแล้ว 4 หมู่บ้าน และมีแผน

จัดตั้งเพิ่มอีก 3 หมู่บ้านในปี 2567 โดยได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งไว้ในข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2567 และมีการประสานงานกับศูนย์บริหารจัดการน้ำอบจ.แพร่ เพื่อขอรับการสนับสนุนวิทยากรและงบประมาณเพิ่มเติม และจัดอบรมให้ความรู้โดยอบต.หัวเมืองได้บรรจุโครงการ "ฝึกอบรมความรู้การจัดการน้ำตามกฎกระทรวงองค์กรผู้ใช้น้ำ พ.ศ. 2564" ไว้ในแผนดำเนินงานประจำปี 2567 กำหนดจัดขึ้นในไตรมาสที่ 2 โดยได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ในการจัดหลักสูตรและวิทยากร

การสั่งการและควบคุม

ใช้ศาสตร์และศิลป์ในการบริหาร อบต.หัวเมืองได้กำหนดนโยบายการบริหารทรัพยากรบุคคล โดยนำระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานแบบ OKR (Objective and Key Results) มาใช้ใน ปีงบประมาณ 2567 โดยกำหนดให้งานด้านการจัดการน้ำเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดหลักสำหรับการพิจารณาปรับขึ้นเงินเดือน และได้จัดสรรงบประมาณสำหรับรางวัล "บุคลากรดีเด่นด้านการจัดการน้ำ" ซึ่งบรรจุไว้ในโครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรตามแผนพัฒนาท้องถิ่น ยึดหลักธรรมาภิบาล อบต.หัวเมืองได้จัดทำ "คู่มือการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาล" สำหรับโครงการจัดการน้ำ และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบและประเมินธรรมาภิบาลโครงการน้ำ ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากภาคประชาชน ภาคราชการ และภาควิชาการ มีแผนจัดประชุมคณะกรรมการรายไตรมาส และเผยแพร่ผลการประเมินในระบบสารสนเทศขององค์กร มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงาน อบต.หัวเมืองได้ออกระเบียบ "การปฏิบัติงานนอกเวลาราชการและนอกสถานที่ กรณีการจัดการทรัพยากรน้ำ" ในปี 2567 และได้จัดสรรงบประมาณสำหรับค่าปฏิบัติงานนอกเวลาไว้ในข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2567 นอกจากนี้ ยังจัดหาอุปกรณ์สื่อสารและคอมพิวเตอร์พกพาให้กับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการน้ำเพื่อใช้ในการทำงานนอกสถานที่ โดยจัดซื้อผ่านโครงการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ

การติดตามและประเมินผล

วางระบบการติดตามและรายงานผล โดยอบต.หัวเมืองได้ร่วมกับศูนย์บริหารจัดการน้ำอบจ.แพร่ จัดทำฐานข้อมูลน้ำของตำบลหัวเมือง และมีการจัดอบรมการใช้งานให้กับเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการองค์กรผู้ใช้น้ำไว้ในแผนดำเนินงานประจำปี นอกจากนี้ยังมีการลงพื้นที่ติดตามโครงการ อบต.หัวเมืองได้กำหนดแนวทาง "การติดตามโครงการน้ำแบบมีส่วนร่วม" โดยกำหนดปฏิทินการลงพื้นที่ของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ทุก 2 สัปดาห์ในช่วงการดำเนินโครงการ และจัดทำรายงานความก้าวหน้าผ่านระบบออนไลน์ โดยการสร้างไลน์กลุ่มของโครงการ ซึ่งได้รับการบรรจุเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ "การบริหารจัดการที่โปร่งใสของ อบต.หัวเมือง" มีการรายงานผลลัพธ์และผลกระทบ อบต.หัวเมืองได้จัดทำระบบ "การติดตามและประเมินผลโครงการจัดการน้ำ" โดยเน้นการรายงานผลลัพธ์และผลกระทบทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น โครงการโซลาร์เซลล์สูบน้ำได้มีการกำหนดให้รายงานผลประหยัดพลังงาน ปริมาณน้ำที่สูบน้ำได้ และผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น เป็นประจำทุกไตรมาส โดยมีการพัฒนาหลักสูตรอบรม "การเขียนรายงานผลโครงการ" ให้กับคณะทำงานองค์กรผู้ใช้น้ำ

การให้คำปรึกษา

จัดทำคู่มือกฎหมายการจัดการน้ำ อบต.หัวเมืองได้ร่วมกับสำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 9 และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา จัดทำ "คู่มือกฎหมายการจัดการน้ำสำหรับประชาชน" ซึ่งครอบคลุมกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พ.ร.บ. ทรัพยากรน้ำ 2561 กฎกระทรวงองค์กรผู้ใช้น้ำ พ.ศ. 2564 และกฎหมายการขุดสระ คู่มือดังกล่าวได้กำหนดไว้ในแผนดำเนินงานประจำปี 2568 รวมถึงสร้างช่องทางการให้คำปรึกษาด้วยช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ได้แก่ เว็บไซต์ ไลน์กลุ่ม เฟซบุ๊กเพจ และแอปพลิเคชัน สนทนา โดยมีการจัดตั้ง "ทีมที่ปรึกษาด้านการจัดการน้ำ" ประกอบด้วยปราชญ์ชุมชน ประธานองค์กรผู้ใช้น้ำ ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่างๆ หมุนเวียนให้คำปรึกษา โครงการนี้ได้รับการบรรจุในแผนพัฒนาดิจิทัลของ อบต. (พ.ศ. 2566-2570) มีการบันทึกและติดตามผลการให้คำปรึกษา โดยอบต.หัวเมืองได้พัฒนาระบบ "ฐานข้อมูลการให้คำปรึกษาด้านการจัดการน้ำ" เพื่อบันทึกประเด็นการให้คำปรึกษา ติดตามผลการแก้ไขปัญหา และประเมินความสำเร็จ และใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการพัฒนาองค์ความรู้ และปรับปรุงการให้บริการ การพัฒนาระบบนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ "พัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการน้ำแบบบูรณาการ"

แนวทางการพัฒนาทั้ง 5 ด้านนี้ได้รับการบรรจุในแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566-2570) และมีการจัดสรรงบประมาณรองรับทั้งจากงบประมาณของท้องถิ่นเองและจากแหล่งทุนภายนอก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและความยั่งยืนของการพัฒนาบทบาทผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาบทบาทและปัญหาของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำตามธรรมนูญขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ รวมถึงการเสนอแนวทางการพัฒนาบทบาทดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาบทบาท และปัญหา อุปสรรคของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ 2) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา โดยศึกษาพื้นที่ตำบลหัวเมือง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ 1) กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน 2) กลุ่มเกษตรกร 3) กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐระดับปฏิบัติการ 4) กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐระดับนโยบาย 5) กลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1) บทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำ การแสดงบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำประกอบด้วย 5 บทบาทหลักๆ ได้แก่ 1) การกำหนดนโยบายและแผนงาน 2) การแต่งตั้งและถอดถอนคณะทำงาน 3) การสั่งการและควบคุม 4) การติดตามและประเมินผล และ 5) การให้คำปรึกษา ในแต่ละบทบาทหลักๆ ยังให้ภาพของวิธีการ ขั้นตอน และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานของผู้บริหารท้องถิ่น นอกจากนี้ การแสดงบทบาทของผู้บริหารยังแสดงให้เห็นความสำคัญของการสร้างการมีส่วนร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำทั้งในระดับท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค และส่วนกลาง เช่น อบจ.แพร่ สทช. สสน. และ วช. เป็นต้น

2) ปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดในการบริหารงานของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำ ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดในการบริหารงานของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำสรุปได้ว่า ปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดของผู้บริหารท้องถิ่น ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) บุคลากร 2) งบประมาณ 3) เครื่องจักร อุปกรณ์ 4) การจัดการ และ 5) การบริการ โดยในแต่ละด้านมีประเด็นย่อยๆ ที่ผู้บริหารต้องหาวิธีการ แนวทางแก้ไขหรือพัฒนาทั้งระยะเร่งด่วน และระยะยาว เช่น การแก้ไขปัญหาหน้าขาดแคลนในหน้าแล้ง ปริมาณน้ำดิบไม่เพียงพอสำหรับประปา เป็นต้น นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาประเด็นย่อยๆ จะพบว่าความรุนแรงของปัญหามีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่สามารถควบคุม และวางแผนงานได้ เช่น ลำเหมืองดินน้ำรั่วซึม เป็นต้น การสร้างการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่น่าจะช่วยให้ผู้บริหารจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การขอสนับสนุนเครื่องจักร การขอยืมเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ เป็นต้น

3) แนวทางการพัฒนาบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำ แนวทางการพัฒนาบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำประกอบด้วย 5 ประเด็นหลักๆ ได้แก่ 1) การกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์และวางแผน 2) การแต่งตั้ง และถอดถอนคณะทำงาน 3) การสั่งการ และควบคุม 4) การติดตาม และประเมินผล และ 5) การให้คำปรึกษา นอกจากนี้ ในแต่ละประเด็นหลักๆ ก็มีประเด็นย่อย ที่แสดงถึงโครงการ/กิจกรรม/วิธีการ ซึ่งผู้บริหารสามารถนำไปใช้ปรับปรุงแผนงาน และการดำเนินงานตามธรรมนูญจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดสรรน้ำอย่างทั่วถึง เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้น ในเนื้อหาของแนวทางยังให้ภาพของผลลัพธ์ที่คาดหวังหากได้ดำเนินการ รวมถึงโครงสร้างองค์กรใน อบต. ที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงในการดำเนินงานให้สำเร็จ เช่น กองช่าง ศูนย์บริหารจัดการน้ำ เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

การบริหารงบประมาณให้สอดคล้องกับแผนงานจัดการน้ำและความต้องการของประชาชนเป็นบทบาทสำคัญที่ผู้บริหารท้องถิ่นต้องพัฒนา แม้ว่าผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าผู้บริหาร อบต. มีบทบาทในการจัดการน้ำในหลายมิติ ได้แก่ การกำหนดนโยบาย การแต่งตั้งคณะทำงาน การสั่งการ การติดตาม และการให้คำปรึกษา แต่การขาดงบประมาณทำให้ไม่สามารถดำเนินโครงการที่ตอบโจทย์ปัญหาน้ำได้จริง ตัวอย่างเช่น แผนพัฒนาตำบลปีงบประมาณ 2566 มีโครงการก่อสร้างเกือบทั้งหมดในยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยไม่มีโครงการจัดการน้ำในยุทธศาสตร์ด้านสังคม คุณภาพชีวิต หรือสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม (Hua Mueang Subdistrict Administrative Organization, 2023) ทั้งที่ปัญหาน้ำที่เกิดขึ้นจริงมีความเกี่ยวข้องกับมิติสังคมและสาธารณสุข เช่น ความขัดแย้งจากการแย่งน้ำทำการเกษตร และปัญหาน้ำอุปโภคบริโภคไม่มีคุณภาพแนวทางหนึ่งในการเพิ่มงบประมาณสำหรับการจัดการน้ำคือการพัฒนาความรู้และทักษะการเขียนโครงการของผู้บริหาร อบต. โดยการเข้าร่วมฝึกอบรมจากหน่วยงานผู้ให้ทุน เช่น อบจ.แพร่ กอ.รมน. และ สททช. ซึ่งควรเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยคำนึงถึงความต้องการและความสะดวกของผู้เข้าร่วม โดย อบต. อาจจัดฝึกอบรมเอง และเชิญวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นพี่เลี้ยงในการเขียนโครงการ รวมถึงการช่วยเหลือในการกรอกข้อมูลในระบบของหน่วยงานผู้ให้ทุน และการจัดการเอกสารที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ต้นจนจบ

การบริหารจัดการน้ำในบทบาทผู้บริหารท้องถิ่นต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ เนื่องจากปัญหาน้ำและความต้องการของประชาชนมีความหลากหลาย แต่ข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากรทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงาน เช่น ขาดเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานนอกเวลาราชการ และขาดความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาผู้บริหารที่ดีต้องมีความรอบรู้และสามารถเป็นที่ปรึกษาให้กับพนักงาน อบต. ในการทำงานและแก้ไขปัญหา น้ำ รวมถึงต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีธรรมาภิบาล เช่น เสียสละ จริงใจ และมีทักษะในการสื่อสารและประสานงาน เพื่อให้การจัดการน้ำดำเนินไปอย่างราบรื่นการพัฒนาตนเองทั้งศาสตร์และศิลป์เป็นสิ่งสำคัญ โดยอ้างอิงหลักการจาก กพ. ที่ระบุว่าการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ ผู้บริหารท้องถิ่นควรใช้หลักการเหล่านี้เป็นกรอบในการสะท้อนตนเองและวางแผนพัฒนาบทบาทในการบริหารจัดการน้ำตามธรรมนูญจัดการน้ำตำบลหัวเมือง (Senior Executive Development Center, 2023)

การจัดการเครือข่ายเป็นบทบาทสำคัญที่ผู้บริหารท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญ เพื่อให้การจัดการน้ำตามธรรมนูญมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าข้อจำกัดด้านงบประมาณและความสามารถในการเขียนโครงการขอทุนเป็นปัญหาที่ผู้บริหารท้องถิ่นต้องเผชิญ อย่างไรก็ตาม หากผู้บริหารมีความเข้าใจและสามารถใช้ประโยชน์จากเครือข่ายจัดการน้ำในพื้นที่ได้ จะช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ปัจจุบันมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำหลายแห่ง เช่น อบจ.แพร่ สนง.ทรัพยากรน้ำภาค 9 และ สนทช. ซึ่งมีเป้าหมายในการส่งเสริมและสนับสนุนการแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำร่วมกับหน่วยงานเหล่านี้สามารถจุดประกายพลังชุมชนได้แม้ว่าเป้าหมายของหน่วยงานจะคล้ายกัน แต่บทบาทและจุดแข็งของแต่ละหน่วยงานแตกต่างกัน ผู้บริหารท้องถิ่นจึงต้องมีความสามารถในการบูรณาการองค์กรเหล่านี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการจัดการน้ำ โดยเฉพาะในด้านงบประมาณและวิชาการการจัดการเครือข่ายทางสังคม (Social Network Management) มีความสำคัญในการสนับสนุนความสำเร็จของโครงการ โดยการใช้วิธีการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายเพื่อการบูรณาการจัดการทรัพยากรน้ำ สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ และช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหา ร่วมกันการเป็นผู้นำที่มีความสามารถในการจัดการความขัดแย้งเรื่องน้ำและการเจรจาเป็นสิ่งสำคัญเพื่อการคุ้มครองทรัพยากรน้ำ การพัฒนาผู้นำและการสนับสนุนจากทุกฝ่ายจะช่วยให้การจัดการน้ำในพื้นที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากขึ้น (Chan, Ross, Hoverman. and Powel, 2010)

การพัฒนาบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นต้องพิจารณาให้มีความสำคัญในทุกระดับ แนวทางการพัฒนาบทบาทครอบคลุมบทบาทในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล กลุ่มองค์กร จนถึงชุมชน เช่น การสั่งการและการมอบหมายงานต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ รวมถึงการใช้หลักการธรรมาภิบาลในการบริหารงานและการบูรณาการการมีส่วนร่วมการพัฒนาบทบาทผู้บริหารเริ่มจากการพัฒนาตนเอง (Individual development) โดยการเพิ่มพูนความรู้ทั้งในด้านทฤษฎีและปฏิบัติ เช่น แนวคิดการบริหารจัดการองค์กรและจิตวิทยาองค์กร เมื่อผู้บริหารมีความรู้แล้ว สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานองค์กร (Organizational development) ซึ่งเกี่ยวข้องกับ 4 M (Man, Money, Material, Management) การสร้างวัฒนธรรมองค์กรและค่านิยมองค์กรเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการบริหารงานที่เข้มแข็งจะนำไปสู่การพัฒนาในระดับกลุ่มองค์กรผู้นำในชุมชน (Community development) โดยเน้นการมีส่วนร่วมและการบูรณาการเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน (Stakeholders) เพื่อให้การบริหารจัดการประสบความสำเร็จบทบาทของผู้นำในการตัดสินใจและจูงใจให้คนทำงานมีความสำคัญต่อการ

สร้างความรับผิดชอบและการค้นหาหนทางแก้ไขปัญหา การพัฒนาผู้นำต้องได้รับการสนับสนุนและการระดมทรัพยากรเพื่อการคุ้มครองทรัพยากรน้ำ โดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหารและชุมชน จะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (Buhnga Wachirasak Mongkol, 2023)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การพัฒนาระบบสนับสนุนการทำงานของหน่วยงานจัดการน้ำทุกระดับเป็นประเด็นที่รัฐต้องให้ความสำคัญ ผลการศึกษาพบปัญหา ข้อจำกัดของผู้บริหารท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการขาดแคลนทรัพยากรการบริหารจัดการ ดังนั้น สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักต้องพัฒนาระบบสนับสนุนให้กับหน่วยงานจัดการน้ำในทุกระดับ เช่น ระบบข้อมูลและสารสนเทศการจัดการน้ำ ระบบการบริหารจัดการโครงการ ระบบการฝึกอบรมและพัฒนา เป็นต้น

2) การติดตาม และประเมินผลก็เป็นประเด็นที่มีความสำคัญ เพราะจะได้ทราบถึงความก้าวหน้าและความสำเร็จ ตลอดจนปัญหา และอุปสรรคของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ การพัฒนาระบบในประเด็นดังกล่าวจะช่วยให้สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติสามารถวางแผนงานการจัดการน้ำได้อย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) ผู้บริหารท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับการจัดการน้ำในพื้นที่ตำบลหัวเมือง ด้านน้ำแล้ง เป็นอันดับแรก เพราะมีปัญหาน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่มากที่สุด รองลงมา คือ ปัญหาน้ำท่วมจะมีความรุนแรงในช่วงฤดูฝน และควรนำปัญหาและความต้องการของคนในพื้นที่มาใช้ในการกำหนดนโยบาย วางแนวทาง และแผนงานจัดการน้ำ

2) คณะกรรมการชุมชน หรือกลุ่มผู้ใช้น้ำควรนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำข้อเสนอโครงการและออกแบบกิจกรรม เช่น กิจกรรมสืบชะตาแม่น้ำ ขุดลอกลำน้ำและคลองส่งน้ำ สร้างฝายชะลอน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และจัดการปัญหาน้ำของชุมชนร่วมกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า แนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหา ก็คือ การใช้ประโยชน์จากเครือข่ายจากการจัดการน้ำ หรือการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ ดังนั้น ประเด็นที่น่าสนใจในการทำวิจัยต่อไปก็คือ วิธีการ หรือรูปแบบการบูรณาการของเครือข่ายของหน่วยงานจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ

2) ประเด็นการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือ ดิจิทัลมาใช้ในการพัฒนาระบบฐานข้อมูลจัดการน้ำก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญ เพราะความสำเร็จในการบริหารจัดการน้ำประการหนึ่งก็คือ การมีข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน และครอบคลุมทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ เช่น มิติกายภาพ วิถีชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม เป็นต้น

References

- American Psychological Association. (n.d.). *Social role*. In *APA Dictionary of Psychology*. Retrieved June 4, 2025, from <https://dictionary.apa.org/social-role>
- Bernard, H. R. (2017). *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches* (6th ed.). Rowman & Littlefield.
- Chantawanich, S. (2016). *Qualitative research methods* (24th ed.). Chulalongkorn University Press. (In Thai)
- Chan, Y. H., Kidd, M. R., O'Moore, K., Hovane, V., Atkins, P., & Reed, R. (2010). Community engagement and response to water quality issues in a rural aboriginal community in Western Australia: A participatory action research approach. *Rural and Remote Health*, 10(3), 1520.
- Chardchawarn, S. (2010). *Local governance in Thailand: The politics of decentralization and the roles of bureaucrats, politicians, and the people*. VRF Series, 459. Institute of Developing Economies, Japan External Trade Organization.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2017). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). SAGE Publications.
- Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 (2017). (2017, April 6). *Royal Gazette*, Vol. 134, Part 40 Ga. Bangkok: Office of the Royal Gazette. (In Thai)
- Decentralization to Local Government Organization Committee, Secretariat. (2001). Handbook for subdistrict administrative organization. *Office of the Permanent Secretary*, Prime Minister's Office. (In Thai)
- Department of Local Administration. (1999). *Manual of Tambon administrative organization*. Ministry of Interior. (In Thai)
- Department of Local Administration. (2019). *Guidelines for water resource management by local administrative organizations*. Bangkok: Ministry of Interior. (In Thai)
- Department of Local Administration. (2020). *Annual report on local government administration 2020*. Ministry of Interior. (In Thai)
- Department of Local Administration. (2023). *Promotion of community participation in local development*. Ministry of Interior. (In Thai)
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Hua Mueang Subdistrict Administrative Organization. (2021). *Development plan for fiscal year 2022–2025*. Author. (In Thai)
- Hua Mueang Subdistrict Administrative Organization. (2023). *Annual report on water resource management operations for fiscal year 2023*. Hua Mueang: Hua Mueang Subdistrict Administrative Organization. (In Thai)
- Jainsantikul, P. (2019). Network governance in natural resource management: A case study of the upper Ping river basin, northern Thailand. *Journal of Public and Private Management*, 26(2), 41–71. (In Thai)
- Junhom, N. (2021). Participation in water management in the upper Yom river basin: A case study of community irrigation system in Phrae Province. *Journal of Mekong Societies*, 17(1), 139–159. (In Thai)

- Kantharat, N., & Sodamark, K. (2022). Community charter formulation through participation from all sectors for land use in community forest areas in Sermngam District, Lampang province. *Community Development Journal Research*, 3(3), 217-230. (In Thai)
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). SAGE Publications.
- Kruesaeng, P. (2024). Community forest charter development for poverty reduction in Thoen District, Lampang Province. *Journal of Local Administration*, 17(1), 101-120. (In Thai)
- Krueathep, W. (2012). Local government initiatives in Thailand: Cases and lessons learned. *Asia Public Policy Forum*, John F. Kennedy School of Government, Harvard University. (In Thai)
- Kiatkhajorn Wajanaswasdi. (2007). *Public participation in local development*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (In Thai)
- Ministerial Regulation on Water User Organizations B.E. 2564 (2021). (2021, December 29). *Royal Gazette*, Vol. 138, Part 129 Ga. Bangkok: Office of the Council of State. (In Thai)
- Morton, L. W., Bitto, E. A., & Oakland, M. J. (2010). Solving the problems of Iowa food deserts: Food insecurity and civic structure. *Rural Sociology*, 75(1), 94-112. <https://doi.org/10.1111/j.1549-0831.2009.00002.x>
- Office of National Water Resources. (2021). *Water User Organization Act B.E. 2564 (2021)*. Office of the Prime Minister. (In Thai)
- Office of the Decentralization Committee. (2018). *Decentralization plan and process to local government organizations Act B.E. 2542 (1999) and amendment (No.2) B.E. 2549 (2006)*. Office of the Permanent Secretary, Prime Minister's Office. (In Thai)
- Office of Water Resources Region 9. (2022). *Annual report of water management in the upper Yom river basin*. Ministry of Natural Resources and Environment. (In Thai)
- Pongburiboon, S. (2010). Case study research methodology. *Journal of Education, Khon Kaen University*, 33(4), 54-60. (In Thai)
- Senior Executive Development Center. (2023). *Guidelines for developing local administrators for sustainable water resource management*. Bangkok: Office of the Civil Service Commission. (In Thai)
- Singtoh, A. (2021). *Drought-prone areas in Northern Thailand*. Land Management Planning Group for Agricultural Risk Areas. (In Thai)
- Siraphanitkul, R. (2013). *Participation in community health charter management in 6 areas of Thailand*. Health Systems Research Institute. (In Thai)
- Stewart, D. W., & Shamdasani, P. N. (2014). *Focus groups: Theory and practice* (3rd ed.). SAGE Publications.
- Sociology Institute. (n.d.). *Exploring the definition of social group through sociological perspectives*. Retrieved June 5, 2025, from <https://sociology.institute/introduction-to-sociology/definition-social-group-sociological-perspectives/>
- Sujintawong, P. (2015). Rights of communities in natural resources and environmental management according to the Constitution of Thailand B.E. 2550 (2007). *Journal of Law, Policy and Social Development*, 1(1), 81-98. (In Thai)
- Thiengthawai, S. (2021). The role of local water charters in upper northern Thailand: Integration of social and cultural dimensions. *Journal of Social Development*, 23(2), 108-129. (In Thai)

- Tirakanant, S. (2012). *Research methodology in social sciences: Practical guideline* (10th ed.). Chulalongkorn University Press. (In Thai)
- Uwannom, B., & Bureekul, T. (2005). *Public participation: Concepts and applications*. Thammasat University Press. (In Thai)
- Wangombe, J. G. (2013). The leadership factor in implementation of strategic plans: A survey of rural water user associations in Kenya. *International Journal of Business and Management*, 8(16), 91-99.

Developing Sustainable Community Waste Management in Chai Badan District, Lopburi Province

Suriya Hanphichai

Faculty of Humanity and Social Sciences,
Thepsatri Rajabhat University, Thailand

Sukanya Thonghaew

Faculty of Humanity and Social Sciences,
Thepsatri Rajabhat University, Thailand

Sutinee Wongwattananukun

Faculty of Humanity and Social Sciences,
Thepsatri Rajabhat University, Thailand

Abstract

This study aims to examine community waste management problems in Chai Badan District, Lopburi Province, and to enhance local capacities through participatory training on waste separation, composting, and value-added waste utilization. Employing a participatory action research (PAR) approach, the project engaged 150 residents and 20 community leaders from three subdistricts. Data were collected through in-depth interviews, questionnaires, observations, and focus group discussions using a dialogic method. Thematic analysis and descriptive statistics (means and standard deviations) were used to analyze the data. Key challenges identified included increasing waste volumes, insufficient trash bins, improper disposal behaviors, low community cooperation in maintaining cleanliness, and limited waste treatment infrastructure. A high volume of plastic bottles and bags was found across the study area. The training program resulted in high overall satisfaction among participants, with the training process receiving the highest ratings, followed by the application of knowledge and knowledge gained. Participants successfully applied the knowledge in practice and developed community-led innovations. In Na Som Subdistrict, residents created brooms from plastic bottles for household use and commercial sale. In Sila Thip Subdistrict, participants crafted coasters and plant pots from plastic bottles and established a waste bank group to support community welfare. In Nikhom Lam Narai Subdistrict, residents made plant pots from reused tires and plastic bottles, used compost to enrich soil, and promoted food sharing within the community. These outcomes reflect enhanced local sustainability through grassroots waste management innovations.

Keywords

community development, waste management, participation, sustainable resource management

CORRESPONDING AUTHOR

Suriya hanphichai Faculty of Humanity and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University, 2 Ratchadamnoen Road, Tha Hin Sub-district, Mueang Lopburi District, Lopburi, Thailand 15000 Email: hanphichai@hotmail.com
© College of Local Administration, Khon Kaen University. All rights reserved.

การพัฒนาการจัดการขยะอย่างยั่งยืนของ ชุมชนในเขตอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

สุริยะ หาญพิชัย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

สุกัญญา ทองแก้ว

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

สุธินี วงศ์วัฒนากุล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการขยะในชุมชนเขตอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี และฝึกอบรมการคัดแยกขยะ การทำปุ๋ยหมัก และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในเขตอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเป็นประชาชนใน 3 ตำบล จำนวน 150 คน รวมทั้งผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถาม การสังเกต และประชุมสนทนากลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยใช้เทคนิคสุ่มทรียสนทนา วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์แก่นสาระ และการวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาของการจัดการขยะพื้นที่คือมีปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น ถึงขยะมีน้อยไม่เพียงพอ ความมั่งคั่งและพฤติกรรมกาทิ้งขยะของประชาชนประชาชนไม่ช่วยกันรักษาความสะอาด ที่ทิ้งขยะที่ไม่เพียงพอ มีปริมาณขยะในชุมชนประเภทขวดน้ำพลาสติกและถุงพลาสติกจำนวนมาก ผลลัพธ์จากการฝึกอบรมการคัดแยกขยะ การทำปุ๋ยหมัก และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะเพื่อพัฒนาการจัดการขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงตามลำดับพบว่า ลำดับแรกคือ ด้านกระบวนการอบรม รองลงมาคือ ด้านการนำความรู้ไปใช้ และด้านความรู้ความเข้าใจ เนื่องจากประชาชนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการจัดการขยะในชุมชน และแต่ละชุมชนมีการพัฒนานวัตกรรมจัดการขยะโดยการรวมกลุ่มสมาชิกในชุมชน คือ ชุมชนตำบลนาโสมมีการพัฒนาการทำไม้กวาดจากขวดน้ำพลาสติกไว้ใช้งานในครัวเรือน และต่อยอดนำไปขายเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน ชุมชนตำบลศิลาทิพย์ได้พัฒนาต่อยอดจากรองแก้วน้ำและกระถางปลูกต้นไม้จากขวดน้ำพลาสติก และจะมีการรวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มธนาคารขยะเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก และชุมชนตำบลนิคมลำน้ำรายณ์ได้พัฒนาต่อยอดกระถางปลูกต้นไม้จากยางรถยนต์และขวดน้ำพลาสติก เพื่อนำไปจัดวางหน้าบ้านเพื่อปลูกพืชผักสวนครัว และนำเอาปุ๋ยหมักมาใช้ สร้างการแบ่งปันอาหารในชุมชน และต่อยอดสร้างชุมชนยั่งยืน

คำสำคัญ

การพัฒนาชุมชน, การจัดการขยะ, การมีส่วนร่วม, การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

บทนำ

ปัญหาขยะเป็นปัญหาสำคัญในทุกระดับทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น ซึ่งมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นทุกปีและมีมากขึ้นกว่าที่จะสามารถกำจัดได้หมด พื้นที่ที่ใช้ในการกำจัดก็หายากมากขึ้นเป็นปัญหาที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ให้ความสำคัญและต้องร่วมมือกันแก้ไขอย่างกันอย่างเต็มความสามารถ เพราะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนทุกระดับเกิดจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรผลกระทบที่จะตามมาจึงมีทั้งความสูญเสียทางด้านสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำดินเสื่อมสภาพ ความเสียหายจากเหตุรำคาญส่งกลิ่นเหม็นรบกวน (Patsin, 2018 ; Jeamponk, 2012) ในการบริหารการจัดการขยะให้ประสบผลสำเร็จนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการขยะที่ประสบผลสำเร็จการดำเนินการดังกล่าวจึงจำเป็นต้องกำหนดแนวทางและทิศทางในการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาและป้องกันผลกระทบอันเนื่องจากการบริหารจัดการขยะที่ไม่มีประสิทธิภาพการแก้ไขปัญหาขยะที่เกิดขึ้นควรเริ่มแก้ไขที่ต้นเหตุหรือผู้ก่อให้เกิดขยะเหล่านั้นหากประชาชนมีความรู้ความเข้าใจมีความตระหนักถึงผลเสียที่เกิดขึ้นตามมาจากการจัดการขยะไม่ถูกวิธีและมีจิตสำนึกถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมรวมถึงการมีจิตสำนึกที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะเพื่อให้พฤติกรรมทั้งและการจัดการขยะก่อนที่จะนำไปทำลายของประชาชนเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นปริมาณขยะในชุมชนก็จะลดลงซึ่งเป็นเพราะผลของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั่นเอง (Arponpong, 2016 ; Vanapruk, 2012)

อำเภอชัยบาดาลเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัดลพบุรี มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น รวมทั้งเป็นเส้นทางเดินทางผ่านไปสู่แหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากการขยายตัวของชุมชนและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัวจึงส่งผลให้ประสบกับปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งแวดล้อม (Phromkham, 2020) อำเภอชัยบาดาลตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการขยะในแต่ละชุมชน จึงดำเนินโครงการเมืองสะอาดอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่อำเภอชัยบาดาลทุกตำบล เพื่อให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นตามนโยบายของจังหวัดลพบุรีที่มุ่งหมายให้ทุกพื้นที่ของจังหวัดลพบุรีดำเนินนโยบายการบริหารจัดการเมืองสะอาดอย่างยั่งยืน จากนั้นนโยบายของจังหวัดลพบุรี และอำเภอชัยบาดาล ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอชัยบาดาล ได้มีการกำหนดนโยบายเมืองสะอาดไว้ในแผนงานโครงการเมืองสะอาดอย่างยั่งยืน ที่ผู้บริหาร ผู้นำชุมชน และประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน กระบวนการกำจัดขยะนั้นจะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้หากไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและประชาชนซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับปัญหานี้โดยตรงการให้ความสำคัญกับประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้ปัญหาขยะของชุมชนน้อยลงและการจัดการขยะก็จะประสบผลสำเร็จด้วย

ตำบลนิคมลำนารายณ์ ตำบลศิลาทิพย์ และตำบลนาโสม เป็นพื้นที่ในเขตอำเภอชัยบาดาลที่ประสบปัญหาในการจัดการขยะเนื่องจากมีปริมาณขยะจำนวนมากและยังไม่มีรูปแบบการจัดการขยะในชุมชนที่มีประสิทธิภาพพอ จากประเด็นสำคัญดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาการพัฒนาการจัดการขยะของชุมชนในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ในพื้นที่ตำบลนิคมลำนารายณ์ ตำบลศิลาทิพย์ และตำบลนาโสม การศึกษานี้จะกำหนดแนวทางเกี่ยวกับการจัดการขยะในครัวเรือนตามหลัก 3Rs คือ ลดการใช้ ใช้ซ้ำ การใช้ทรัพยากรที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ ผลการศึกษาที่ได้จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการวาง

แผนการจัดการขยะเสริมสร้างทัศนคติที่ดีของประชาชนในเขตอำเภอย้ายบาดาลให้สามารถจัดการขยะในครัวเรือนได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปกำหนดแนวทางการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เกิดการจัดการขยะได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยให้ประชาชนในพื้นที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินการบริหารจัดการขยะ ซึ่งเป็นการศึกษาในประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อที่จะทราบว่าประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการขยะอย่างไรบ้างและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการมากน้อยเพียงใดเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาขยะอย่างยั่งยืนและเป็นการเตรียมความพร้อมต่อการเจริญเติบโตของชุมชนในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการขยะในชุมชนเขตอำเภอย้ายบาดาล จังหวัดลพบุรี
2. เพื่อฝึกอบรบการคัดแยกขยะ การทำปุ๋ยหมัก และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในเขตอำเภอย้ายบาดาล จังหวัดลพบุรี

แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดการจัดการขยะในชุมชน

การจัดการของขยะตามหลัก 3Rs คือ การจัดการของเสียที่ให้ความสำคัญในการลดการเกิดของเสียให้เหลือน้อยที่สุดเป็นลำดับแรก โดยมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ต่อมาเมื่อเกิดของเสียแล้วต้องพยายามหาแนวทางเพื่อนำกลับไปใช้ซ้ำหรือใช้ใหม่ให้ได้มากที่สุด หลักการในการจัดการขยะของชุมชนจึงมีองค์ประกอบของการจัดการขยะที่สำคัญ ได้แก่ 1) การลดปริมาณขยะจากแหล่งกำเนิดด้วยการลดการใช้ (Reduce) การลดการใช้ทรัพยากรและรู้จักใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด 2) การนำกลับมาใช้ประโยชน์ ทั้งการใช้ซ้ำ (Reuse) เป็นการนำสิ่งของที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น ถังบรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ หรือ กระดาษ เป็นต้น และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) เป็นการนำผลิตภัณฑ์หรือวัสดุที่ใช้งานไม่ได้แล้วมาแปรสภาพหรือแปรรูปเป็นวัตถุดิบเพื่อนำมาผลิตเป็นสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ เช่น กระดาษ เศษแก้ว หรือ เศษโลหะ เป็นต้น โดยมีหลักการในการจัดการแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ด้วยกัน คือ การลดขยะ ณ แหล่งกำเนิด (Source Reduction) เพื่อให้มีปริมาณขยะที่จะต้องนำไปกำจัดหรือทำลายให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ และการคัดแยกขยะ (Waste Separation) ซึ่งถือเป็นมาตรการสำคัญที่จะช่วยให้การจัดการขยะเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Hanphichai & Janla, 2018)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษา การพัฒนาการจัดการขยะของชุมชนในเขตอำเภอย้ายบาดาล จังหวัดลพบุรี เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยใช้กระบวนการวิจัยที่ใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการขยะอย่างครบวงจรบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

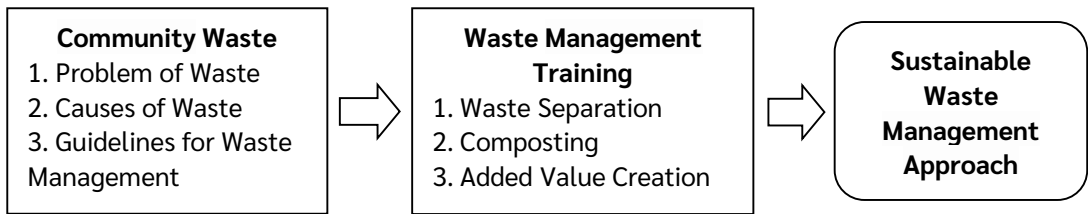

Figure 1. Conceptual Framework

ระเบียบวิธีวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาการจัดการขยะของชุมชนในเขตอำเภอชัยบาดาล เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนและประชาชนในพื้นที่ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นอันนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการจัดการขยะในชุมชน (Potisita, 2009) ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีการจัดการขยะที่เหมาะสมกับชุมชนจนเกิดความยั่งยืน มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเตรียมการ คณะทำงานวิจัย เริ่มจากการสำรวจพื้นที่การทำวิจัย ศึกษาข้อมูลพื้นที่ และลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูล เข้าร่วมสังเกตพฤติกรรมการจัดการขยะของชุมชนและประเมินความต้องการจำเป็นในการแก้ปัญหาขยะในชุมชน ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา จัดประชุมกับผู้นำชุมชน แก่นำท้องถิ่น เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการให้ชัดเจนร่วมกัน

ระยะที่ 2 การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือวิจัยด้วยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มโดยใช้เทคนิคสนทนา (Dialogue) นำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบข้อมูลร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลโดยทีมวิจัย และสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย โดยเน้นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่การให้ข้อมูลจนถึงการเรียนรู้จากข้อมูล พร้อมทั้งมีการตรวจสอบข้อมูลโดยชุมชนจัดระบบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน จัดลำดับความสำคัญปัญหา รายงานข้อมูลคืนให้ชุมชนพิจารณา

ระยะที่ 3 ลงมือปฏิบัติการ เป็นระยะที่นำข้อมูลที่ค้นพบจากการศึกษา มาออกแบบแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหา โดยมีกลุ่มเป้าหมายในชุมชนเป็นอาสาสมัครปฏิบัติการตามแผน และมีการติดตามและสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ ระดมความคิดในการแก้ไขปัญหา และทำแผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาร่วมกัน ลงมือปฏิบัติการจริงในพื้นที่ ติดตามและสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยมีกิจกรรมการพัฒนาการจัดการขยะดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การอบรมการคัดแยกขยะในชุมชนและการพัฒนาถังขยะรักษ์โลกในพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ ตำบลนิคมลำนารายณ์ ตำบลศิลาทิพย์ และตำบลนาโสม จากนั้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาขยะที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน รวมทั้งสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาขยะในชุมชน

กิจกรรมที่ 2 การอบรมเชิงปฏิบัติการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะในพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ ตำบลนิคมลำนารายณ์ ตำบลศิลาทิพย์ และตำบลนาโสม เพื่อเรียนรู้ร่วมกันเชิงสร้างสรรค์เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ ประกอบด้วย การทำไม้กวาดจากขวดพลาสติก การทำกระถางปลูกต้นไม้จากยาง

รถยนต์ และ การทำสิ่งประดิษฐ์จากขยะ สร้างความเข้าใจในการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ ประชุมเพื่อสะท้อนผลการเรียนรู้ เสนอความคิดเห็น ร่วมกันกำหนดเป้าหมายในการนำไปปฏิบัติร่วมกันในชุมชนโดยใช้กระบวนการสนทรียสนทนา (Dialogue)

กิจกรรม 3 พัฒนานวัตกรรมการจัดการขยะของชุมชน ปฏิบัติการทำงานแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ ระหว่างทีมนักวิจัย เครือข่ายพัฒนาท้องถิ่น และชุมชน โดยมีการติดตามการดำเนินงานจำนวน 2 ครั้ง เพื่อสร้างนวัตกรรมการจัดการขยะในชุมชน โดยการประชุมระดมความคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างนวัตกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน ร่วมสังเกตการณ์การนำความรู้ไปใช้สร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ประชุมเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากการนำนวัตกรรมลงชุมชนเป็นการทบทวนผลหลังการปฏิบัติ (AAR) เพื่อหาจุดเด่น จุดด้อยและจุดที่ควรพัฒนาต่อ

กิจกรรม 4 พัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะของอำเภอชัยบาดาล การจัดเวทีคืนข้อมูลให้กับพื้นที่และการจัดการความรู้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมที่ผ่านมา เสวนาถอดบทเรียนและอภิปรายผล จากกระบวนการทำงาน ระหว่างทีมนักวิจัยกับตัวแทนชุมชนเพื่อนำเสนอผลการดำเนินงาน พร้อมจัดนิทรรศการนำเสนอผลงาน

ระยะที่ 4 เป็นระยะของการสรุปบทเรียน และถอดบทเรียนการดำเนินโครงการวิจัย ให้เห็นภาพรวมทั้งหมดดำเนินการสรุปผลการดำเนินงาน ถอดบทเรียนวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบประเด็นวิจัยด้วยวิธีการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยเขียนรายงานการวิจัยและรายงานโครงการ ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน และขยายผลสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้อย่างยั่งยืน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยนี้ คือ ตำบลในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ประกอบด้วย ตำบลนิคมลำนารายณ์ ตำบลศิลาทิพย์ และตำบลนาโสม ที่เลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) จากตำบลที่มีการพัฒนาท้องถิ่นที่โดดเด่น ทั้งนี้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีที่ทีมผู้วิจัยได้จัดบริการวิชาการร่วมกับพื้นที่มาอย่างต่อเนื่องทำให้รู้จักคุ้นเคยกับพื้นที่เป็นอย่างดี รวมทั้งมีความร่วมมือกับเครือข่ายภาคประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างดี

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ได้แก่ พัฒนาชุมชนอำเภอชัยบาดาล ท้องถิ่นอำเภอชัยบาดาล สาธารณสุขอำเภอชัยบาดาล ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ ที่ได้ทำความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในการพัฒนาท้องถิ่นจำนวน 20 คน และประชาชนในระดับชุมชนและท้องถิ่น ได้แก่ ประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการขยะของชุมชน เป็นผู้ให้ข้อมูลรายตำบลแบบเจาะจง (Purposive selection) จำนวน 3 ตำบล รวมเป็น 150 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ เป็นข้อคำถามเพื่อสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และตัวแทนประชาชนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาการจัดการขยะของชุมชนในอำเภอชัยบาดาล มีประเด็นคำถามคือ สภาพทั่วไปของการจัดการขยะของชุมชนเป็นอย่างไร ปัญหาการจัดการขยะของชุมชนมีอะไรบ้าง สาเหตุของปัญหาการจัดการขยะของชุมชนมีอะไรบ้าง แนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะของชุมชนในอำเภอ

ช่วยบดลมืออะไรบ้าง และแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะของชุมชนควรเป็นอย่างไร ใช้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน

แบบสังเกต โดยใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) ในกิจกรรมการลงพื้นที่และการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมและการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory observation) เข้าร่วมประชุมและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น

แบบสอบถาม ใช้สอบถามประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ 150 คน มีลักษณะคำถามเป็นข้อคำถามแบบเลือกตอบและแบบอธิบายโดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกตอบให้ตรงกับที่ปฏิบัติจริงมากที่สุดและคำถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็น ประกอบด้วย 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปประกอบด้วยเพศอายุระดับการศึกษา

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อโครงการอบรมการจัดการขยะ เป็นข้อคำถามลักษณะมาตรวัดระดับความคิดเห็นดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ระดับ 3 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย

ระดับ 1 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเป็นข้อคำถามปลายเปิดเพื่อเสนอความคิดเห็นแบบคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Form)

แบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งใช้การประชุมสนทนากลุ่มด้วยกระบวนการสนทนาหรือสนทนา (Dialogue) เพื่อเก็บข้อมูลจากการประชุมโดยกำหนดผู้ที่เข้าร่วมประชุมกลุ่มสนทนาจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลเป้าหมาย คือ ตัวแทนชุมชนและประชาชนในตำบลนิคมลำนารายณ์ ตำบลศิลาทิพย์ และตำบลนาโสม กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ตัวแทนชุมชน ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากวิธีการสังเกตด้วยแบบการสังเกต (Observation) ผู้วิจัยเข้าร่วมทำกิจกรรมสังเกตและจดบันทึกโดยสังเกตกิจกรรมในการสนทนากลุ่มและการทบทวนผลหลังการปฏิบัติ (AAR)

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดที่จะศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือวิจัย สร้างแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่มฉบับร่างตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

2) นำแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่มให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเป็นปรนัย แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม โดยคัดเลือกข้อที่มี ค่า .05 ขึ้นไปมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้

3) นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับประชาชนที่มีสภาพเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เก็บจริง จำนวน 30 คน เพื่อหาความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถาม

โดยการวิเคราะห์โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (&-Coefficient) ของครอนบาค (cronbach) ได้ค่าเท่ากับ 0.915

4) นำแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่มที่ได้รับ การปรับปรุงแก้ไขแล้วไปดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแนวทางการศึกษาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Potisita, 2009) ผู้วิจัยมุ่งเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะแบบพลวัต (Dynamic) และใช้เครื่องมือที่หลากหลายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลทั้งเชิงวัตถุวิสัย (Objective) และอัตวิสัย (Subjective) ที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ และที่สำคัญคือมาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ทั้งในช่วงการลาดตระเวนและช่วงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและเชื่อถือได้นั้นประกอบด้วย

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จากผู้นำท้องถิ่น ตลอดจนผู้นำชุมชนและประชาชน ในประเด็นสภาพปัญหาการจัดการขยะของชุมชน มีการบันทึกเสียงและภาพกับทุกกิจกรรมทั้งเรื่องของ ข้อมูลชุมชน สภาพแวดล้อมและบริบทสภาพปัญหา และข้อคิดเห็น โดยการสัมภาษณ์ทุกครั้งทีมผู้วิจัยได้ ให้ความเคารพในสิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูลด้วยการป้องกันและเก็บรักษาข้อมูลที่คาดว่าจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ให้ข้อมูลเป็นความลับ และขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลในการใช้เครื่องมือบันทึกเสียงในการ สัมภาษณ์ รวมทั้งอธิบายให้ผู้ให้ข้อมูลทราบล่วงหน้าว่าในระหว่างการสัมภาษณ์ มีการจดบันทึกข้อความ สำคัญโดยจัดทำบันทึกรายละเอียดด้วย

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อโครงการอบรมจากผู้ร่วม โครงการวิจัย

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) ในกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการและการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory observation) เข้าร่วมเวทีประชาคมและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้อง กับการจัดการขยะในชุมชน

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความถูกต้องและความเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการตรวจสอบแบบสาม เสา (Triangulation) คือ (1) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่าหนึ่งวิธี (Methodological Triangulation) ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคนิควิธีการที่หลากหลาย เช่น ใช้การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงประเด็นจากการใช้วิธีการที่ต่างต่างกัน (2) แหล่งข้อมูลมากกว่าหนึ่งแหล่ง (Data Triangulation) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลมากกว่า หนึ่งแหล่ง กล่าวคือ มีการเก็บข้อมูลจากหลายกลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วยกัน หรือมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก แหล่งสถานที่ที่ต่างต่างกัน (3) การสะท้อนข้อมูลกลับไปยังผู้ให้ข้อมูล ในขณะที่ทำการเก็บข้อมูลทั้งจาก การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเมื่อทำการ พุดคุยไปได้ระยะหนึ่งจะพักการสนทนาเพื่อทบทวนคำตอบที่ผู้ให้ข้อมูลได้ตรวจสอบว่า คำตอบที่ผู้วิจัย เข้าใจนั้นถูกต้องและสอดคล้องกับที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการสื่อสารหรือไม่หากพบว่าไม่ถูกต้องจะได้ทำความเข้าใจให้ถูกต้องตรงกัน เพื่อความน่าเชื่อถือของข้อมูลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในระหว่างที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากสนามวิจัย มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อค้นหาประเด็นสมมติฐานชั่วคราว (Working hypothesis) การตรวจสอบข้อมูล และการค้นหาข้อค้นพบใหม่ โดยจะคัดเลือกข้อมูลหรือคำพรรณนาที่ได้มา แยกออกตามหมวดหมู่ เพื่อใช้ตั้งข้อสมมติฐานชั่วคราว เมื่อผู้วิจัยมีข้อมูลที่เพียงพอและสามารถตัดข้อมูลที่ไมเกี่ยวข้องออกแล้วก็ทำการวิเคราะห์ข้อมูลหลักด้วยการจัดระบบ แยกแยะ และสร้างกลุ่มข้อมูลที่เกิดจากหลายบุคคล หลายแหล่ง และสังเคราะห์ข้อมูล เป็นการแยกปรากฏการณ์ให้ละเอียดย่อยลงไปเพื่อสร้างให้เกิดแนวคิดสรุป ทั้งนี้การวิเคราะห์จะทำความเข้าใจกับการตีความและสังเคราะห์ข้อมูลจนกระทั่งข้อมูลมีความสมบูรณ์ โดยใช้การวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ นำแบบสอบถามที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่างสนามมาตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วน และนำข้อมูลที่ตรวจสอบแล้วมาวิเคราะห์ข้อมูลโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ด้วยค่าสถิติที่เหมาะสมตามลักษณะของข้อมูล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย สัดส่วน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

สภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการขยะ

สภาพทั่วไปของการจัดการขยะของชุมชนตำบลศิลาทิพย์ ตำบลนิคมลำนารายณ์ และตำบลนาโสม จากการสัมภาษณ์ พบว่า ในตำบลศิลาทิพย์ และตำบลนิคมลำนารายณ์มีการทิ้งขยะไม่เป็นที่ตามสถานที่สาธารณะและข้างถนน เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีทางหลวงผ่าน ทำให้มีขยะจากผู้สัญจรไปมา ส่วนตำบลนาโสมเกิดความสกปรกอันเนื่องมาจากขยะในชุมชนที่มีมาก ทั้งที่มีถังขยะรองรับขยะแต่ก็ไม่เพียงพอ ขยะที่มีมากคือขวดพลาสติกและถุงพลาสติกที่ประชาชนใช้บรรจุอาหาร รวมทั้งเศษอาหารที่เหลือ ซึ่งทั้ง 3 ตำบลมีการประชาสัมพันธ์และขอความร่วมมือกับประชาชนในการรักษาความสะอาด และถังรองรับขยะในแต่ละหมู่บ้านแต่มีขยะล้นถัง ทำให้ถนนสกปรก สกปรกเหม็น สุขทุกข์ขยะ แม้จะมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนช่วยกันรักษาความสะอาดเป็นประจำ ซึ่งขยะส่วนใหญ่เป็นพลาสติก และใบไม้ ปัญหาและสาเหตุของปัญหาขยะ เนื่องปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น มีถังขยะมีน้อย ไม่เพียงพอ ความยากง่ายของประชาชนและพฤติกรรมกาทิ้งขยะของประชาชน ประชาชนไม่ช่วยกันรักษาความสะอาด การทิ้งขยะที่ไม่เป็นระเบียบ มีปริมาณขยะเยอะ ความเห็นแก่ตัว ลักลอบทิ้งขยะ ขาดความร่วมมือในการรักษาความสะอาด ปริมาณขยะมีจำนวนมาก เช่น ถุงพลาสติก เศษอาหาร ขวด แก้ว และหลอดไฟฟ้า มีการคัดแยกขยะน้อย ปริมาณขยะเพิ่มขึ้นตลอดในปัจจุบันมีปริมาณขยะมากกว่าเมื่อก่อน และในอนาคตคาดว่าปริมาณจะมากยิ่งขึ้นมีจำนวนมากขึ้นโดยเฉพาะถุงพลาสติก และเศษอาหารเพราะว่าคนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือกันรักษาความสะอาดและในอนาคตคาดว่าปริมาณจะมากยิ่งขึ้น

แนวทางการแก้ไขปัญหามจัดการขยะของชุมชนตำบลศิลาทิพย์ ตำบลนิคมลำนารายณ์ และตำบลนาโสม จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนถึงแนวทางจัดการขยะในชุมชน พบว่า ปัญหาขยะในชุมชนที่เพิ่มขึ้นสามารถแก้ไขได้ด้วยความร่วมมือของประชาชน โดยเริ่มจากการสร้างจิตสำนึกและนิสัยรักษาสะอาด ช่วยกันคัดแยกขยะในครัวเรือนและอบรมให้ประชาชนมีการจัดการกำจัดขยะอย่างเหมาะสม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดเก็บขยะให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อช่วยลดระยะเวลาในการจัดการ

ขยะ ประชาชนมีการรับรู้สถานการณ์และสภาพปัญหาเกี่ยวกับขยะมีน้อยควรให้ข้อมูลและประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะและตระหนักถึงความสำคัญในการจัดเก็บขยะที่ถูกต้องในการวางแผนตัดสินใจควรกำหนดนโยบายให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจเพิ่มมากขึ้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานในการบริหารจัดการขยะ ซึ่งจากการสนทนากลุ่ม ได้ข้อเสนอแนะ คือ คนในชุมชนต้องให้ความร่วมมือในการจัดการขยะ ควรฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องขยะตามชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการคัดแยกขยะ และการจัดเก็บขยะที่ถูกต้องเหมาะสม ปลุกจิตสำนึกรักความสะอาด ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจแก่ประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะที่เหมาะสม ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะสามารถทำให้ขยะลดน้อยลงได้ โดยเฉพาะการคัดแยกขยะที่ต้นทาง จะนำมาใช้ได้ดีก็ด้วยความร่วมมือของประชาชน โดยมุ่งเน้นที่การจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง

Figure 2. Focus Group Discussion

แนวทางการจัดการขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม จากการสนทนากลุ่มตัวแทนชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ พบว่า การจัดการขยะในชุมชนเพื่อลดปริมาณขยะ ควรมีการดำเนินการดังนี้ 1) การลดปริมาณการเกิดขยะ ประกอบด้วย ต้องมีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนลดการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ก่อให้เกิดขยะ รวมทั้งมีการรณรงค์ให้ประชาชนคัดแยกขยะจากบ้านเรือน ส่งเสริมความรู้การคัดแยกประเภทขยะในครัวเรือน เพื่อลดปริมาณขยะที่ประชาชนนำออกมาทิ้ง นำขยะที่แยกประเภทไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด นำขยะไปรีไซเคิล เช่น กระดาษ พลาสติก โลหะ เป็นต้น 2) การคัดแยกขยะ การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับความรู้เรื่องการคัดแยกขยะจากบ้านเรือน และควรรณรงค์ประชาสัมพันธ์ผ่านทางผู้นำชุมชนและเสียงตามสายในชุมชน การคัดแยกขยะ เพื่อให้การกำจัดขยะประเภทขยะอินทรีย์จะนำมาจัดด้วยวิธีการหมักทำปุ๋ยและใช้เป็นอาหารสัตว์ 3) การเก็บรวบรวมขยะ ประกอบด้วย การขนขยะโดยให้แต่ละบ้านเก็บขยะไว้ในบ้านเมื่อถึงเวลานัดเวลาเก็บขนขยะไปกำจัด รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนนำขยะในครัวเรือนออกมาทิ้งตามวันเวลาที่นัดหมายไว้ โดยมีการคัดแยกขยะและเก็บไว้ในบ้านเรือนก่อน ไม่นำขยะออกมาทิ้งตามถังขยะทั่วไป 4) การนำกลับมาใช้ การคัดแยกขยะอินทรีย์ออกจากขยะทั่วไป นำขวด พลาสติก ปรีไซเคิลเพื่อลดขยะที่จะนำมาฝังกลบและเป็นการเพิ่มรายได้จากการขายขยะ

ผลการฝึกอบรมการคัดแยกขยะ การทำปุ๋ยหมัก และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

จากการฝึกอบรมการคัดแยกขยะในชุมชนและพัฒนาถังขยะรีไซเคิล ระหว่างวันที่ 22-24 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 ณ ตำบลนาโสม ตำบลศิลาทิพย์ ตำบลนิคมลำนารายณ์ และการฝึกอบรมการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ ทำไม้กวาดจากขวดพลาสติก ทำกระถางปลูกผักจากยางรถยนต์เก่า ทำกระถางปลูกดอกไม้จากขวดน้ำพลาสติก และการรวมกลุ่มธนาคารขยะชุมชน ระหว่างวันที่ 23-30 มิถุนายน พ.ศ. 2566 ณ ตำบลนาโสม ตำบลศิลาทิพย์ ตำบลนิคมลำนารายณ์ แสดงดังภาพ

Figure 3. Waste Separation Training

ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.67$, S.D. = 0.28) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านกระบวนการอบรม (Training process) โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.75$, S.D. = 0.30) และเมื่อพิจารณาเป็นรายการ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า อันดับแรก คือ ความเหมาะสมของวิทยากรในเรื่องที่ให้ความรู้ รองลงมาคือ ระดับความพึงพอใจหลังจากการเข้าร่วมการอบรม และความเหมาะสมของระยะเวลาและสถานที่ในการจัดอบรม ด้านการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (knowledge application) โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.71$, S.D. = 0.32) และเมื่อพิจารณาเป็นรายการ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า อันดับแรกคือ การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการประกอบอาชีพ รองลงมาคือ การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวัน และการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้กับการปฏิบัติงาน ตามลำดับและด้านความรู้ความเข้าใจ (Knowledge gained) โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.65$, S.D. = 0.34) และเมื่อพิจารณาเป็นรายการ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า ลำดับแรกคือ ความรู้ความเข้าใจที่ได้รับจากการอบรม และกิจกรรมเรียนรู้ รองลงมาคือ ระดับความรู้ความเข้าใจที่ได้รับหลังจากเข้าร่วมกิจกรรม ระดับความรู้ความเข้าใจจากการฝึกปฏิบัติลงมือทำ และความสำคัญของหัวข้อในการอบรม ตามลำดับ

Table 1. Participant Satisfaction with the Waste Management Training Program

Satisfaction	$\bar{x}$	S.D.	Level
Knowledge Gained	4.65	0.34	Highest
Training Process	4.75	0.30	Highest
Knowledge Application	4.71	0.32	Highest
Overall	4.67	0.28	Highest

ผลการพัฒนาการจัดการขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

จากการพัฒนานวัตกรรมการจัดการขยะของชุมชน พบว่า 1) ตำบลนาโสม ประชาชนมีความต้องการพัฒนาการทำไม้กวาดจากขุดน้ำพลาสติก เนื่องจากในชุมชนมีขุดน้ำพลาสติกจำนวนมาก และสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ จึงมีการวางแผนเพื่อพัฒนาการทำไม้กวาดจากขุดน้ำพลาสติกไว้ใช้งานในครัวเรือน และต่อยอดนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ 2) ตำบลศิลาทิพย์ ประชาชนมีความต้องการพัฒนาต่อยอดจานรองแก้วน้ำและกระถางปลูกต้นไม้จากขุดน้ำพลาสติก และจะมีการรวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มธนาคารขยะเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก 3) ตำบลนิคมลำนารายณ์ ประชาชนมีความต้องการพัฒนาต่อยอดกระถางปลูกต้นไม้จากยางรถยนต์และขุดน้ำพลาสติก เพื่อนำไปจัดวางหน้าบ้านเพื่อปลูกพืชผักสวนครัว และนำเอาปุ๋ยหมักมาใส่ สร้างการแบ่งปันในชุมชน และต่อยอดสร้างชุมชนยั่งยืน ในกรแสวนาวิชาการเกี่ยวกับการจัดการขยะของชุมชน 3 ตำบล รวมทั้งมีการจัดนิทรรศการนวัตกรรมจัดการขยะชุมชน พบว่า ประชาชน นักศึกษา และตัวแทนชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการขยะของชุมชน ประกอบด้วย ตำบลนาโสมได้พัฒนาการทำไม้กวาดจากขุดน้ำพลาสติกไว้ใช้งานในครัวเรือน และต่อยอดนำไปขายเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน ตำบลศิลาทิพย์ได้พัฒนาต่อยอดจานรองแก้วน้ำและกระถางปลูกต้นไม้จากขุดน้ำพลาสติก และการรวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มธนาคารขยะเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก ตำบลนิคมลำนารายณ์ได้พัฒนาต่อยอดกระถางปลูกต้นไม้จากยางรถยนต์และขุดน้ำพลาสติก เพื่อนำไปจัดวางหน้าบ้านปลูกพืชผักสวนครัว “ขอยินี่มีรัก ปลูกผักแบ่งปัน”

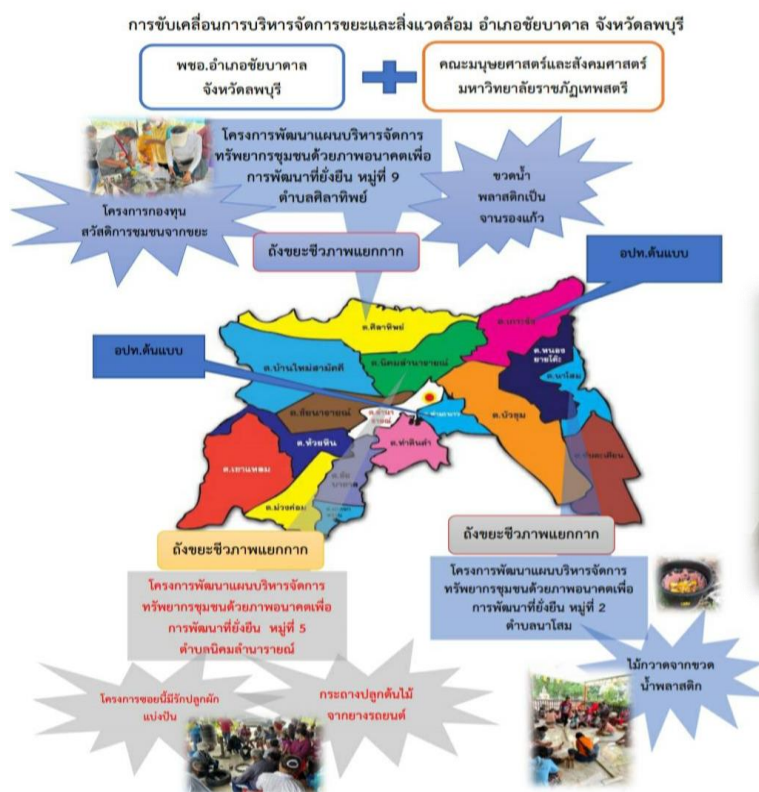

Figure 4. Chai Badan Waste Management Model

ผลการพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะ พบว่า ตำบลนาโสมมุ่งพัฒนาการทำไม้กวาดจากขวดน้ำพลาสติก ตำบลศิลาทิพย์มุ่งพัฒนารวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มธนาคารขยะเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก ตำบลนิคมลำนารายณ์มุ่งพัฒนาต่อยอดกระถางปลูกต้นไม้จากยางรถยนต์และขวดน้ำพลาสติก “ขอยนี้มีรักปลูกผักแบ่งปัน” โดยมีตำบลท่ามะนาว เป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการขยะในชุมชน มีตำบลเกาะรังเป็นชุมชนต้นแบบด้านการต่อยอดสร้างนวัตกรรมจากขยะ จากการทบทวนผลหลังการปฏิบัติ พบว่าประชาชนให้ความร่วมมือในการจัดการขยะในครัวเรือน เกิดการรวมกลุ่มเพื่อแบ่งปันผักที่ปลูก ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐในพื้นที่ ประชาชนได้รับประโยชน์ในการรวมกลุ่ม และมีการจัดการขยะในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการขยะของชุมชน

พบว่า สภาพทั่วไปของการจัดการขยะของชุมชนตำบลศิลาทิพย์ ตำบลนิคมลำนารายณ์ และตำบลนาโสม พบว่ามีการทิ้งขยะไม่เป็นที่ตามสถานที่สาธารณะ ก่อให้เกิดความสกปรก ทั้งที่มีถังขยะรองรับขยะ มีการประชาสัมพันธ์และขอความร่วมมือกับประชาชนในการรักษาความสะอาด มีการให้บริการจัดเก็บขยะ และถังรองรับขยะในแต่ละหมู่บ้านแต่มีขยะล้นถัง ทำให้ถนนสกปรก ส่งกลิ่นเหม็น สุนัขคุ้ยขยะ แม้จะมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนช่วยกันรักษาความสะอาดเป็นประจำ ซึ่งขยะส่วนใหญ่เป็นพลาสติก และใบไม้ ปัญหาและสาเหตุของปัญหาขยะ เนื่องปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น มีถังขยะมีน้อย ไม่เพียงพอ ความยากง่ายของประชาชนและพฤติกรรมกาทิ้งขยะของประชาชน ประชาชนไม่ช่วยกันรักษาความสะอาด การทิ้งขยะที่ไม่เป็นระเบียบ มีปริมาณขยะเยอะ ความเห็นแก่ตัว ลักลอบทิ้งขยะ ขาดความร่วมมือในการรักษาความสะอาด ปริมาณขยะมีจำนวนมาก เช่น ถุงพลาสติก เศษอาหาร ขวด แก้ว และหลอดไฟฟ้า มีการคัดแยกขยะน้อย ปริมาณขยะเพิ่มขึ้นตลอดในปัจจุบันมีปริมาณขยะมากกว่าเมื่อก่อน และในอนาคตคาดว่าปริมาณจะมากยิ่งขึ้นมีจำนวนมากขึ้นโดยเฉพาะถุงพลาสติก และเศษอาหารเพราะว่าคนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือกันรักษาความสะอาดและในอนาคตคาดว่าปริมาณจะมากยิ่งขึ้น

ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะของชุมชน พบว่า สามารถแก้ไขได้ด้วยความร่วมมือของประชาชน การสร้างนิสัยรักษาสะอาด ช่วยการคัดแยกขยะและกำจัดขยะอย่างเหมาะสม จัดเก็บขยะให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อช่วยลดระยะเวลาในการจัดการขยะ ประชาชนมีการรับรู้สถานการณ์และสภาพปัญหาเกี่ยวกับขยะมีน้อยควรให้ข้อมูลและประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะและตระหนักถึงความสำคัญในการจัดเก็บขยะที่ถูกต้องในการวางแผนตัดสินใจควรกำหนดนโยบายให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจเพิ่มมากขึ้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานในการบริหารจัดการขยะ ซึ่งจากการสนทนากลุ่มได้ข้อเสนอแนะ คือ คนในชุมชนต้องให้ความร่วมมือในการจัดการขยะ ควรฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องขยะตามชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการคัดแยกขยะ และการจัดเก็บขยะที่ถูกต้องเหมาะสม ปลูกจิตสำนึกรักความสะอาด ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจแก่ประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะที่เหมาะสม ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะสามารถทำให้ขยะลดน้อยลงได้ โดยเฉพาะการคัดแยกขยะที่ต้นทาง จะนำมาใช้ได้ดีด้วยความร่วมมือของประชาชน โดยมุ่งเน้นที่การจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง เพื่อลดปริมาณขยะ ควรมีการ

ดำเนินการดังนี้ คือ 1) การลดปริมาณการเกิดขยะ ประกอบด้วย ต้องมีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนลดการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ก่อให้เกิดขยะ รวมทั้งมีการรณรงค์ให้ประชาชนคัดแยกขยะจากบ้านเรือน ส่งเสริมความรู้การคัดแยกประเภทขยะในครัวเรือน เพื่อลดปริมาณขยะที่ประชาชนนำออกมาทิ้ง นำขยะที่แยกประเภทไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด นำขยะไปรีไซเคิล เช่น กระดาษ พลาสติก โลหะ เป็นต้น 2) การคัดแยกขยะ การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับความรู้เรื่องการคัดแยกขยะจากบ้านเรือน และควรรณรงค์ประชาสัมพันธ์ผ่านทางผู้นำชุมชนและเสียงตามสายในชุมชน การคัดแยกขยะ เพื่อให้การกำจัดขยะประเภทขยะอินทรีย์จะนำมาจัดด้วยวิธีการหมักทำปุ๋ยและใช้เป็นอาหารสัตว์ 3) การเก็บรวบรวมขยะ ประกอบด้วย การขนขยะโดยให้แต่ละบ้านเก็บขยะไว้ในบ้านเมื่อถึงเวลานัดเวลาเก็บขนขยะไปกำจัด รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนนำขยะในครัวเรือนออกมาทิ้งตามวันเวลาที่นัดหมายไว้ โดยมีการคัดแยกขยะและเก็บไว้ในบ้านเรือนก่อน ไม่นำขยะออกมาทิ้งตามถังขยะทั่วไป และ 4) การนำกลับมาใช้ การคัดแยกขยะอินทรีย์ออกจากขยะทั่วไป นำขวด พลาสติก ไปรีไซเคิลเพื่อลดขยะที่จะนำมาฝังกลบและเป็นการเพิ่มรายได้จากการขายขยะเนื่องจากการจัดการขยะที่ยั่งยืนต้องเริ่มตั้งแต่การควบคุมขยะต้นทาง ลดปริมาณขยะในชุมชน รวมทั้งมีการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phonla (2016) ได้ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและสถานการณ์ของการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เสนอแนวทางนโยบายในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และศึกษาต้นทุนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่าปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า นโยบายในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนยังไม่มีชัดเจนและไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และบทบาทหน่วยงานราชการในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยชุมชนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคยังขาดความชัดเจน และตระหนักในการดำเนินนโยบายด้านการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน การบริหารจัดการขยะมูลฝอยของกรณีศึกษามีการดำเนินการตั้งแต่ต้นทาง กลางทางและปลายทาง คือมีการลด ผลิต กำจัด การคัดแยก และกำจัดขยะมูลฝอยชุมชน แต่ยังมีปัญหาที่ทำให้การแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในพื้นที่ไม่ประสบความสำเร็จ และสภาพบริบทเชิงสถาบันและบริบทเชิงพื้นที่ของกรณีศึกษา แต่พบว่าปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนที่เกิดขึ้นแตกต่างกันอย่างชัดเจน ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจัยเชิงพื้นที่ที่สะท้อนการเกิดขึ้นของปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนนอกจากประชากรก็คือ ลักษณะและสภาพหมู่บ้านชุมชน และสังคม เช่น ชุมชน/เมือง ชุมชนชนบท ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท สังคมเมือง สังคมชนบท เป็นต้น

การฝึกอบรมการคัดแยกขยะ การทำปุ๋ยหมัก และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

ในการฝึกอบรมการคัดแยกขยะในชุมชนและพัฒนาถังขยะรักษ์โลก รวมทั้งการฝึกอบรมการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ ทำไม้กวาดจากขวดพลาสติก ทำกระถางปลูกผักจากยางรถยนต์เก่า ทำกระถางปลูกดอกไม้จากขวดน้ำพลาสติก และการรวมกลุ่มธนาคารขยะชุมชน มีประชาชนจาก 3 ตำบล 150 คน เข้าร่วม พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายการ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า ลำดับแรกคือ ด้านกระบวนการอบรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการนำความรู้ไปใช้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

และด้านความรู้ความเข้าใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความกระบวนกรอบรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายการเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า อันดับแรก คือ ความเหมาะสมของวิทยากรในเรื่องที่ให้ความรู้ รองลงมาคือ ระดับความพึงพอใจหลังจากการเข้าร่วมการอบรม และความเหมาะสมของระยะเวลาและสถานที่ในการจัดอบรม ด้านการนำความรู้ไปใช้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายการ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า อันดับแรกคือ การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการประกอบอาชีพ รองลงมาคือ การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตรประจำวัน และการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้กับการปฏิบัติงาน ตามลำดับ และด้านความรู้ความเข้าใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายการ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า ลำดับแรกคือ ความรู้ความเข้าใจที่ได้รับจากการอบรมและกิจกรรมเรียนรู้ รองลงมาคือ ระดับความรู้ความเข้าใจที่ได้รับหลังจากเข้าร่วมกิจกรรม ระดับความรู้ความเข้าใจจากการฝึกปฏิบัติลงมือทำ และความสำคัญของหัวข้อในการอบรม ตามลำดับ เนื่องจากชุมชนมีศักยภาพในการจัดการขยะ การส่งเสริมความรู้ในการจัดการขยะสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะในชุมชนได้ โดยคณะผู้วิจัยได้ประสานงานกับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง มีการกำหนดแผนงานการขับเคลื่อนการจัดการจัดขยะในระดับชุมชน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนและร่วมกันบูรณาการการปฏิบัติการ และสร้างความเข้าใจกับแกนนำชุมชนก่อนเข้าพื้นที่เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับประชาชน จนเกิดพลังชุมชนหนุนเสริมโครงการให้เกิดการพัฒนาการจัดการขยะในชุมชน

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chiangka (2018) ที่ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะของชุมชน พบว่า ประชาชนในชุมชนทุกลูกได้เข้ามามีส่วนรวมในการพัฒนาชุมชนในการจัดการขยะโดยภาพรวมในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดีมาก เริ่มตั้งแต่ร่วมค้นหาปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และแนวทางต่าง ๆ ที่อาจนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาของการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะมากขึ้น ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เกิดจากการรวมกลุ่มความต้องการที่มาจากพื้นฐานความต้องการของคนในชุมชน ด้วยมีการแลกเปลี่ยน รับรู้รับทราบ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ โดยมีการประชุมเป็นประจำ เพราะข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับจากประชาชน จะสะท้อนให้เห็นความต้องการและการให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ที่เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้น จึงทำให้ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมาก เมื่อกิจกรรมเกิดจากความต้องการของคนในชุมชนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมจึงทำให้การตอบสนองของการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำจัดขยะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากผลการศึกษาวิจัย จึงทำให้ทราบว่า คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางหน่วยงานจัด และมีผู้นำชุมชน หรือคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นประชาชนต่างให้ความร่วมมือให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกด้าน เริ่มตั้งแต่ให้คนในชุมชนได้เข้ามามีบทบาทส่วนร่วมในการให้ข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา เสนอปัญหา ความต้องการ และคัดเลือกแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม โดยที่มีหน่วยงาน หรือ ผู้นำชุมชน มีบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนความต้องการในการจัดกิจกรรม เพื่อให้เกิดผลดีตามมา หรือจะให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในเรื่องการกำจัดขยะภายในชุมชนเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านและประชาชนทั่วไปที่สนใจอยากได้ความรู้เอากลับไปต่อยอดไปใช้ในพื้นที่ของตนเอง และเพื่อเป็นแบบอย่างในการเริ่มพัฒนาการใช้ระบบการจัดการแบบ 3R Reduce, Reuse, Recycle สามารถตอบโจทย์ในการจัดการขยะเพราะสามารถลดปริมาณแล้วยังสร้างรายได้ สร้างประโยชน์เป็นการพัฒนาที่ไม่ที่สิ้นสุดต่อไปและสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hanphichai & janla (2018) ที่ค้นพบว่า การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลลำ

นารายณ์ที่มีประสิทธิภาพประชาชนต้องมีความรู้ในการจัดการขยะ และต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชน กระบวนการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมมีส่วนประกอบคือการมีส่วนร่วมในการวางแผนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการและการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

การพัฒนาการจัดการขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

เกิดการพัฒนาวัตกรรมการจัดการขยะของชุมชน ตัวแทนชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการขยะของชุมชน ประกอบด้วย ตำบลนาโสมได้พัฒนาการทำไม้กวาดจากขวดน้ำพลาสติกไว้ใช้งานในครัวเรือน และต่อยอดนำไปขายเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน ตำบลศิลาทิพย์ได้พัฒนาต่อยอดจานรองแก้วน้ำและกระถางปลูกต้นไม้จากขวดน้ำพลาสติก และการรวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มธนาคารขยะเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก ตำบลนิคมลำนารายณ์ได้พัฒนาต่อยอดกระถางปลูกต้นไม้จากยางรถยนต์และขวดน้ำพลาสติก เพื่อนำไปจัดวางหน้าบ้านปลูกพืชผักสวนครัว “ขอยนี้มีรัก ปลูกผักแบ่งปัน” ซึ่งในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมมีปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน เนื่องจากความร่วมมือของประชาชนทำให้เกิดแนวทางจัดการขยะในอำเภอยัชยบาลที่ดำเนินการแบบมีส่วนร่วมอันเกิดจากผลการเรียนรู้ของประชาชนที่เป็นแกนนำชุมชนในด้านที่ดี เช่น ทำให้แกนนำมีความรู้ที่ถูกต้อง มีทักษะในการจัดการขยะในชุมชนได้ เกิดความตระหนักต่อปัญหาขยะ โดยเฉพาะปัญหาขวดพลาสติก คนในชุมชนมีความตื่นตัวในการจัดการขยะ และมีระเบียบวินัยต่อการรักษาความสะอาดในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ผลจากการพัฒนาการจัดการขยะในชุมชนได้มีการนำผลงานมาจัดแสดงผลงานเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทั้ง 17 ตำบลในอำเภอยัชยบาล โดยมีนายอำเภอยัชยบาลและหัวหน้าส่วนราชการเข้าร่วม จากกิจกรรมดังกล่าวนับเป็นกลวิธีหนุนเสริมพลังท้องถิ่นทำให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนและสร้างกำลังใจให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมงานนิทรรศการ เพื่อขับเคลื่อนยัชยบาลเมืองสะอาด

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Walaichai (2021) ที่ศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนมีส่วนร่วม ควรดำเนินการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ในการจัดการขยะมูลฝอยแต่ละประเภท โดยใช้หลัก 3Rs บูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น คัดเลือก “กลุ่มปฏิบัติการประจำตำบล” จากตัวแทนหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่เพื่อบริหารจัดการปัญหาขยะร่วมกันในระดับตำบล ตลอดจนกระตุ้นพฤติกรรมและสร้างแรงบันดาลใจของชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Intarachot (2017) ที่ได้ศึกษาพบว่า มีการส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรพัฒนาศักยภาพตนเองด้านการจัดการขยะ มีเป้าหมาย ยุทธศาสตร์และโครงการเป็นตัวขับเคลื่อน สามารถนำไปปฏิบัติได้เป็นอย่างดีในชุมชนเขตพื้นที่ความรับผิดชอบได้ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาหรือลดความรุนแรงของปัญหาขยะมูลฝอยในอนาคต ซึ่งใช้กลวิธีหลายด้านไม่ว่าจะเป็นการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ การแปรรูปขยะเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยหมักบ่อวคองกรีต ถนนปลอดถังขยะ และเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายได้เข้าไปมีบทบาทในการประเมินผล และประเมินผลการปฏิบัติของหน่วยงานด้านลักษณะของหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ เทศบาลเมืองคูคตมีการร่วมมือและประสานงานกับสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดปทุมธานี และกรมอนามัยรวมถึงร่วมมือกับประชาชนในชุมชน โดยผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่เป็นตัวกลางประสานการทำงานระหว่างเทศบาลกับประชาชน การนำนโยบายการกำจัดขยะมูลฝอยไปปฏิบัติในชุมชน พบว่าสามารถลดปริมาณขยะลงได้ ทั้งในส่วนโครงการเมืองสะอาด และในส่วนของการจัดกิจกรรมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วม

ต่าง ๆ มีชุมชนที่เข้าร่วมหลายชุมชน สามารถเข้าใจถึงปัญหาและรับรู้ปัญหาได้อย่างชัดเจน ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนในชุมชนเข้าร่วมโครงการดังกล่าวได้เป็นอย่างดีและให้ความร่วมมือในการคัดแยกขยะมูลฝอยและลดปริมาณขยะมูลฝอยในชุมชนของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การแก้ไขปัญหามลพิษเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชนเพื่อร่วมมือกันกำหนดแนวทางการจัดการขยะและสร้างความยั่งยืนในการจัดการขยะของชุมชน รวมทั้งสร้างกลไกในการขับเคลื่อนประเด็นการจัดการขยะในท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน ในการส่งเสริมความรู้การจัดการขยะในชุมชนต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างแรงกระตุ้นแก่ประชาชน ในการฝึกอบรมการจัดการขยะต้องตรงกับความต้องการของประชาชนเพื่อให้ประชาชนสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ควรมีการพัฒนาความรู้ต่อยอดจากกระบวนการจัดการขยะในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และต้องมีการขยายผลโดยเพิ่มแกนนำจัดการขยะไปสู่ครอบครัวอื่น ๆ ในชุมชน เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วม และการจัดการขยะในชุมชน ต้องมีการพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะในระดับอำเภอ ชัยบาดาลอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมการจัดการขยะในระดับตำบล รวมทั้งเป็นการสร้างแรงผลักดันในการขับเคลื่อนอำเภอสะอาด นอกจากนี้ยังอยากให้มีการจัดตั้งกลุ่มจัดการขยะที่ชุมชนมีส่วนร่วมร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไปควรวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนานวัตกรรมจัดการขยะในเขตจังหวัดลพบุรีเพื่อส่งเสริมนโยบายพัฒนาเมืองสะอาด และควรวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะในเขตจังหวัดลพบุรีเพื่อพัฒนาการจัดการขยะในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

References

- Arponpong, T. (2016). *Factors influencing the municipal solid waste management of people in Nangrong Municipality, Buriram Province* (Master's thesis, Suranaree University of Technology). (In Thai)
- Chiangka, N. (2018). *People participation in community waste management of Tunglooknok Subdistrict, Kampaengsaen District, Nakhonpathom Province* (Master's thesis, Mahachulalongkornrajavidyalaya University). (In Thai)
- Hanphichai, S., & Janla, J. (2018). Public participation in waste management of Lamnarai Municipality, Chaibadan District, Lopburi Province. *Suranaree Journal of Social Science*, 12(1), 67–85. (In Thai)
- Intarachot, T. (2017). *Solid waste management of the Khukhot Municipality* (Master's thesis, Thammasat University). (In Thai)

- Jeamponk, P. (2012). *The study of solid waste utility and household management at Suanluang Subdistrict, Amphawa District, Samut Songkhram Province* (Research report, Suan Sunandha Rajabhat University). (In Thai)
- Patsin, T. (2018). *People participation in community garbage management in Nongkunsawan Subdistrict, Kosumphisai District, Maha Sarakham Province* (Research report, Rajabhat Maha Sarakham University). (In Thai)
- Phonla, C. (2016). *Schemes for community waste management of local administrative organizations* (Master's thesis, Thammasat University). (In Thai)
- Phromkham, T. (2020). Problem situations of solid waste management in Phetchabun Municipality. *NRRU Community Research Journal*, 14(4), 52–62. (In Thai)
- Potisita, C. (2009). *The science and art of qualitative research* (4th ed.). Amarin Printing and Publishing. (In Thai)
- Vanapruk, P. (2012). *Improvement of municipal solid waste management policy in Thailand* (Master's thesis, Prince of Songkla University). (In Thai)
- Walaichai, S. (2021). *Community participation in solid waste management: A case study of Wiang Phrao Subdistrict Municipality, Phrao District* (Master's thesis, Maejo University). (In Thai)

Participatory Community-Based Hazardous Waste Management in Bang Kaeo Subdistrict, Ranong Province

Pariwat Changkid

Local Government Program,
Ranong Community College, Thailand

Karingsak Ruengnam

Center for Lifelong Learning, Research and
Innovation, Ranong Community College, Thailand

Abstract

This research aims to create knowledge, understanding, and cooperation in managing hazardous waste in Bang Kaeo Subdistrict, La-un District, Ranong Province. The research employs a participatory action research method, targeting 90 individuals, including 10 community leaders, 20 from the general public, and 30 students from schools in the Bang Kaeo Subdistrict area. The research results indicate that the residents of Bang Kaeo Subdistrict have increased their knowledge and understanding of hazardous waste management, and their cooperation in managing hazardous waste has improved. Consequently, the proper management of hazardous waste has increased. A learning center for hazardous waste management has been established within the community. This research has enabled Bang Kaeo Subdistrict to develop a hazardous waste management system through the cooperation of all sectors. Specific days and times have been designated for collecting hazardous waste from the community to be transferred to the Ranong Provincial Administrative Organization. This process allows the Bang Kaeo Subdistrict Administrative Organization, as the main responsible agency, to manage hazardous waste more effectively. The process is sustainable as it involves collaboration between the main responsible agency, community leaders, and the general public, serving as a model for other areas.

Keywords

waste management, hazardous waste, participatory action research

CORRESPONDING AUTHOR

Pariwat Changkid, Department, Organization Ranong Community College, Mueang Ranong District, Ranong Province, Thailand 85000. Email: Changkid.p@gmail.com

© College of Local Administration, Khon Kaen University. All rights reserved.

การจัดการขยะอันตรายโดยการมีส่วนร่วม ของชุมชนของตำบลบางแก้ว จังหวัดระนอง

ปรีวัฒน์ ช่างคิด

สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น
วิทยาลัยชุมชนระนอง

เกรียงศักดิ์ ฤกษ์งาม

ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต วิจัยและนวัตกรรม
วิทยาลัยชุมชนระนอง

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและสร้างความร่วมมือในการจัดการขยะอันตรายในตำบลบางแก้ว อำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มเป้าหมายจำนวน 90 คน ประกอบด้วย ผู้นำในชุมชน จำนวน 10 คน ประชาชนทั่วไป จำนวน 20 คน และนักเรียนของโรงเรียนในพื้นที่ตำบลบางแก้ว จำนวน 60 คน ผลการวิจัย พบว่า ประชาชนในตำบลบางแก้วมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะอันตรายมากขึ้น ให้ความร่วมมือในการจัดการขยะอันตรายมากขึ้น ทำให้ขยะอันตรายเข้าสู่กระบวนการจัดการอย่างถูกวิธีเพิ่มขึ้น และมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้การจัดการขยะอันตรายภายในชุมชนขึ้น การวิจัยนี้ทำให้ตำบลบางแก้วมีระบบการจัดการขยะอันตรายที่เกิดจากความร่วมมือของทุกภาคส่วน มีการกำหนดวัน เวลาของการจัดเก็บขยะอันตรายจากชุมชนเพื่อส่งต่อไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัดระนอง กระบวนการดังกล่าวทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก สามารถนำขยะอันตรายเข้าสู่กระบวนการจัดการที่เหมาะสมได้มากขึ้น และเป็นกระบวนการที่ยั่งยืนเพราะเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป ซึ่งสามารถเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่นได้

คำสำคัญ

การจัดการขยะ ขยะอันตรายชุมชน การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

บทนำ

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์การจัดการขยะที่ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง Pollution Control Department (2022) ระบุว่าปี 2564 มีปริมาณขยะมูลฝอย 24.98 ล้านตัน หรือประมาณ 74,130 ตัน/วัน สำหรับของเสียอันตรายจากชุมชน พบว่าในปี 2564 มีปริมาณกว่า 669,518 ตัน ส่วนใหญ่เป็นซากผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ จำนวน 435,187 ตัน และของเสียอันตรายประเภทอื่น ๆ เช่น ภาชนะบรรจุสารเคมี กระป๋องสเปรย์ แบตเตอรี่ ถ่านไฟฉาย หลอดไฟ ประมาณ 234,331 ตัน โดยขยะของเสียอันตรายในชุมชนเหล่านี้เมื่อปนเปื้อนสู่สิ่งแวดล้อม จะเข้าสู่ห่วงโซ่อาหาร และสุดท้ายเข้าสู่ร่างกายมนุษย์ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน

ตำบลบางแก้ว อำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง มีประชากรจำนวน 4,610 คน The Bureau of Registration Administration, (2023) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร เช่น สวนทุเรียน ยางพารา ปาล์มน้ำมัน เป็นต้น การสุ่มตรวจสอบสารเคมีตกค้างในร่างกายของประชาชน โดยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางแก้วปีงบประมาณ 2566 จำนวน 240 ราย พบว่า ไม่ปลอดภัย 43 ราย และอีก

90 ราย มีภาวะเสี่ยง จากผลการตรวจสอบสารเคมีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าคนในชุมชนได้รับสารเคมีที่มีผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาว ซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดโรคที่ไม่ติดต่อได้ เมื่อพิจารณาปัจจัยที่เร่งให้เกิดปัญหาดังกล่าว คือ การใช้สารปราบศัตรูพืชและการป้องกันที่ไม่ถูกวิธี การทิ้งขยะในพื้นที่ป่าต้นน้ำหรือแม่น้ำลำคลอง องค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้ว ระบุว่า ปริมาณขยะทั้งหมดที่จัดเก็บได้กว่า 1,000 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของขยะโดยแบ่งออกเป็นขยะทั่วไปแต่ละวันกว่า 700 กิโลกรัม รองลงมาเป็นขยะอินทรีย์กว่า 200 กิโลกรัม ขยะรีไซเคิลกว่า 80 กิโลกรัม และขยะอันตรายกว่า 20 กิโลกรัมต่อวัน (Changkid and Ruegngam, 2023) ปริมาณขยะที่เก็บได้แต่ละวันมาจากการจัดเก็บตามจุดต่าง ๆ ที่มีการวางถังขยะไว้

จากการลงพื้นที่ศึกษาและสำรวจปริมาณขยะในชุมชนตำบลบางแก้ว พบว่า มีขยะมูลฝอยชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะขยะอันตรายที่ไม่ได้มีการจัดเก็บเข้าสู่กระบวนการบริหารจัดการขยะอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะขยะจากการประกอบอาชีพด้านการเกษตร ประเภทภาชนะบรรจุสารเคมีในการดูแลรักษาต้นพืชที่ยังกำจัดไม่ถูกวิธี บางส่วนทิ้งลงสู่แม่น้ำลำคลอง และไม่มีระบบการจัดการขยะอันตรายที่เหมาะสมในพื้นที่ เนื่องจากปัจจุบันการจัดเก็บขยะอันตรายดำเนินการเช่นเดียวกับขยะทั่วไปและไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ อีกทั้ง ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจผลกระทบต่อร่างกาย และยังคงชินกับการทิ้งลงสู่สิ่งแวดล้อม ผู้ศึกษาตระหนักถึงปัญหาที่เกิดจากขยะอันตราย จึงต้องการเสริมสร้างองค์ความรู้และศึกษาออกแบบการบริหารจัดการขยะอันตรายให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนตำบลบางแก้วต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและสร้างความร่วมมือในการจัดการขยะอันตรายของประชาชนในตำบลบางแก้ว อำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง

แนวคิดและทฤษฎี

การจัดการขยะอันตรายชุมชน

ขยะอันตรายชุมชน ขยะอันตราย หรือขยะมีพิษ (Hazardous Waste) คือ ขยะวัสดุที่ไม่ใช้แล้ว ผลิตภัณฑ์เสื่อมสภาพ หรือภาชนะบรรจุต่าง ๆ ที่มีองค์ประกอบหรือปนเปื้อนวัตถุ สารเคมีอันตรายชนิดต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นสารพิษ สารไวไฟ สารเคมีที่กัดกร่อนได้ สารกัมมันตรังสี และ เชื้อโรคต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดอันตรายแก่บุคคล สัตว์ พืช ทรัพย์สินหรือสิ่งแวดล้อม (Pollution Control Department, 2021)

สำหรับการจัดการขยะอันตรายในชุมชน Masawat and Kaewmanee (2021) ระบุว่า ประกอบด้วย 3 ทางเลือก ได้แก่ การอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมกับประชาชน การจัดกิจกรรมสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และการแยกถังขยะอันตรายออกจากขยะทั่วไป ขณะที่ Lothaisong, Silawan, Chansatitporn and Tantrakamapa (2021) เสนอแนะต่อการจัดการขยะอันตรายของครัวเรือนไว้ว่า ควรส่งเสริมให้ครัวเรือนจัดสรรพื้นที่วางถังขยะ และเก็บรวบรวมขยะอันตรายควรสร้างความรอบรู้ด้านการจัดการขยะอันตรายที่ถูกต้องให้กับครัวเรือน และสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมหรือโครงการในการจัดการขยะอันตรายในชุมชน สำหรับแนวทางการบริหารจัดการขยะอิเล็กทรอนิกส์ภาคครัวเรือน Tungchuvong, Payungvivattanakul and Tangchuwong (2022) ระบุว่า มี 3 แนวทางประกอบด้วย ชุมชนต่างคนต่างทำชุมชนทำร่วมกัน และชุมชนดำเนินการร่วมกับหน่วยงานเกี่ยวข้อง

ปัญหาและอุปสรรคที่พบ ได้แก่ การขาดความรู้ที่ถูกต้องและประชาชนบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือ แนวทางการบริหารจัดการขยะอิเล็กทรอนิกส์ภาคครัวเรือน ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ การกำหนดมาตรการดำเนินการ การเพิ่มมูลค่าในการจัดการขยะอิเล็กทรอนิกส์ และกระบวนการจัดการขยะอิเล็กทรอนิกส์ที่ต้อง

องค์กรปกครองท้องถิ่นกับการจัดการขยะอันตรายชุมชน

การปกครองท้องถิ่นถือเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตยและการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายโอนอำนาจการตัดสินใจและทรัพยากรจากรัฐบาลส่วนกลางไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Office of the Decentralization Commission for Local Government Organizations (2019) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้วางกรอบการปกครองท้องถิ่น โดยรับรองสิทธิขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการปกครองตนเอง และกำหนดให้มีการจัดสรรทรัพยากรสำหรับการดำเนินงาน ครอบคลุมทั้งบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และกระบวนการดำเนินงานที่มีความยืดหยุ่นและคล่องตัว

ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 16 ซึ่งกำหนดให้้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และเมืองพัทยา มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง ดังนี้ “... (17) การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง (18) การกำจัดมูลฝอย สิ่งปฏิกูลและน้ำเสีย...”

สำหรับของเสียอันตรายกำหนดแนวทางปฏิบัติไว้เป็นการเฉพาะ โดยมาตรา 19 ระบุ มิให้ใช้บังคับกับการจัดการของเสียอันตรายตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน แต่ให้ผู้ดำเนินกิจการโรงงานที่มีของเสียอันตราย และผู้ดำเนินกิจการรับทำการเก็บขนหรือกำจัดของเสียอันตราย ดังกล่าว แจ้งการดำเนินกิจการเป็นหนังสือต่อเจ้าพนักงานท้องถิ่น โดยห้ามมิให้ผู้ใดดำเนินกิจการรับทำการเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูล ฝอย โดยทำเป็นธุรกิจหรือโดยได้รับประโยชน์ตอบแทนด้วยการคิดค่าบริการ เว้นแต่จะได้รับใบอนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่น นอกจากนั้น พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติการสาธารณสุข (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550 ระบุในมาตรา 18 การเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยในเขตราชการส่วนท้องถิ่นใดให้เป็นอำนาจของราชการส่วนท้องถิ่นนั้น และมาตรา 20 ให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจออกข้อกำหนดของท้องถิ่นได้

จะเห็นได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักที่มีอำนาจหน้าที่จัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ซึ่งได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 การดำเนินงานจัดการขยะอันตรายมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อีก เช่น พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 เป็นต้น การจัดการขยะอันตรายชุมชนจึงมีความสำคัญและต้องสร้างการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะหน่วยงานที่มีหน้าที่ดำเนินการหลัก จึงเป็นหน่วยงานที่ต้องออกแบบ แนวปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม โดยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อให้การจัดการขยะอันตราย มีประสิทธิภาพ ลดการปนเปื้อนสู่สิ่งแวดล้อมและผลกระทบมาสู่ผู้คนให้มากที่สุด การดำเนินการนี้ให้ความสำคัญกับการจัดการขยะ

อันตรายต้นทาง โดยดำเนินการร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้ว ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่จัดการขยะในพื้นที่

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ จนถึง การวิเคราะห์และการประเมินผล ทั้งนี้ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติและการสร้างความรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หลักการสำคัญของ PAR ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง โดยการให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัย เพื่อให้เสียงของทุกฝ่ายได้รับการพิจารณาและเป็นการสร้างความรู้ร่วมกัน 2) การสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติ โดยผลลัพธ์ของการวิจัยต้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในสังคมหรือชุมชน และ 3) การสร้างความรู้ร่วมกัน โดยความรู้ที่ได้มาจากกระบวนการวิจัยเป็นผลจากการร่วมมือและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง Poohongthong (2018) ระบุว่า ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นเชื่อว่า โลกไม่ได้แบ่งแยกระหว่างผู้เชี่ยวชาญและผู้เข้าร่วมออกจากกัน โดยเชื่อว่าผู้เข้าร่วมเป็นผู้เชี่ยวชาญที่สำคัญที่สุดในพื้นที่ของปฏิบัติการนั้น ๆ เพราะเป็นผู้ทราบถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเหตุผลเบื้องหลังอย่างลึกซึ้งมากกว่าคนภายนอกพื้นที่ สำหรับการวิจัยเพื่อจัดการขยะอันตราย ชุมชนตำบลบางแก้ว อำเภอละอุ่น จังหวัดระนองในครั้งนี้ คณะวิจัยดำเนินการร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้ว ผู้นำฝ่ายปกครองท้องถิ่น (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) และผู้นำอย่างไม่เป็นทางการในชุมชน ผ่านกระบวนการรับรู้สถานการณ์การขยะอันตรายในพื้นที่ เรียนรู้ผลกระทบต่อชุมชน จนนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไข วางแผนและดำเนินการร่วมกัน

ระเบียบวิธีวิจัย

การจัดการขยะอันตรายในชุมชนตำบลบางแก้ว อำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง ดำเนินการโดยใช้แนวทางการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ดังนี้

การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของการจัดการขยะอันตรายในตำบลบางแก้วกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้ว ในฐานะหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่จัดการขยะโดยตรง และผู้นำชุมชนทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้สนใจทั่วไป โดยเริ่มต้นจากสถานการณ์ปัญหาขยะอันตรายในพื้นที่ตำบลบางแก้วที่มีปริมาณมากขึ้น และส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน จนทุกฝ่ายตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยและเครือข่ายค้นหาปัญหาขยะของชุมชน โดยลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ประกอบการร้านค้าและประชาชนทั่วไป จำนวน 30 ราย ถึงวิธีการจัดการขยะอันตราย และสำรวจสถานการณ์ขยะอันตรายในพื้นที่ ทั้งนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วเก็บข้อมูลปริมาณขยะและผลกระทบจากขยะในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่องซึ่งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบด้านการจัดการขยะ ศึกษาข้อมูลการเกิดขยะอันตรายภายในชุมชน ทั้งขยะอันตรายที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการดำเนินชีวิตประจำวันภายในครัวเรือน ที่พักอาศัย ร้านค้า และจากการประกอบอาชีพภาคการเกษตร จากนั้นนำข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา การสัมภาษณ์ ภาพถ่ายจากการลงพื้นที่สำรวจการทิ้งขยะ ผลการตรวจเลือดของประชาชนใน

ตำบลบางแก้ว และข้อมูลปริมาณขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้ว มาจัดทำเป็นสารสนเทศเพื่อสื่อสารกับประชาชนต่อไป

สำหรับการสื่อสารสถานการณ์ขยะอันตรายในพื้นที่ เป็นขั้นตอนที่องค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้ว และทีมวิจัยนำข้อมูลสถานการณ์ขยะอันตรายที่เกิดขึ้นในชุมชนมาสื่อสารกับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เห็นปัญหาและผลกระทบจากขยะอันตรายที่เกิดขึ้น โดยการสร้างองค์ความรู้และความตระหนักต่อการจัดการขยะอันตรายแก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ รวมถึงชี้ให้เห็นความสำคัญของการคัดแยกและการจัดเก็บอย่างถูกวิธีให้แก่ประชาชน โดยจัดอบรมแก่กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) นักเรียนของโรงเรียนในเขตตำบลบางแก้ว จำนวน 60 คน 2) ผู้นำชุมชนทั้งผู้นำฝ่ายปกครองท้องถิ่น (ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน) ผู้นำฝ่ายปกครองท้องถิ่น (ผู้บริหาร/สมาชิกสภา) และผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ จำนวน 10 คน และ 3) ประชาชนทั่วไปในตำบลบางแก้ว จำนวน 20 คน ดำเนินการประเมินความรู้การจัดการขยะอันตรายภายในชุมชนของกลุ่มเป้าหมายก่อนและหลังการเข้าร่วมอบรม โดยใช้แบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น นอกจากนั้น ยังสื่อสารความรู้ด้านการจัดการขยะอันตรายแก่ประชาชนทั่วไปในตำบลบางแก้วผ่านการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านอีกด้วย

การสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติ

การสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติโดยการออกแบบจตุรบรรณขยะอันตรายภายในชุมชน เป็นขั้นตอนการกำหนดรูปแบบภาชนะรวบรวมขยะอันตราย ดำเนินการโดยแกนนำในชุมชน ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วและทีมวิจัย จำนวน 15 คน ร่วมกันคิดและออกแบบที่คำนึงถึงปริมาณและประเภทของขยะอันตรายที่เกิดขึ้นภายในชุมชน รวมถึงสภาพแวดล้อมของตำบลบางแก้วที่ฝนตกตลอดทั้งปี และความสะดวกต่อการใช้งาน จึงออกแบบให้มีลักษณะเป็นตาข่ายเหล็กเพื่อไม่ให้กักเก็บน้ำเมื่อฝนตก โดยจตุรบรรณขยะอันตรายตั้งไว้ที่ศูนย์ประชุมหมู่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลบางแก้ว

สำหรับการจัดเก็บรวบรวมขยะอันตรายจากชุมชน เป็นการสร้างความร่วมมือกับประชาชนในพื้นที่เพื่อณรงค์ให้ทุกบ้านนำขยะอันตรายมาใส่ในจุดที่กำหนด โดยองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วใช้วิธี 1) การสื่อสารความเข้าใจกับผู้นำชุมชน 2) การประชุมหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน 3) เสียงตามสายในชุมชน นอกจากนั้น ยังประชาสัมพันธ์ในรูปแบบสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์กลุ่มของหมู่บ้าน เว็บไซต์ขององค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้ว เป็นต้น สำหรับการเก็บรวบรวมขยะอันตรายองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วตกลงและสร้างความเข้าใจกับประชาชน กำหนดให้ทุกวันที่ 16 ของทุกเดือน เป็นวันที่จัดเก็บขยะอันตรายจากจุดรับขยะอันตรายของชุมชนเพื่อนำมารวบรวม และส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดการต่อไป

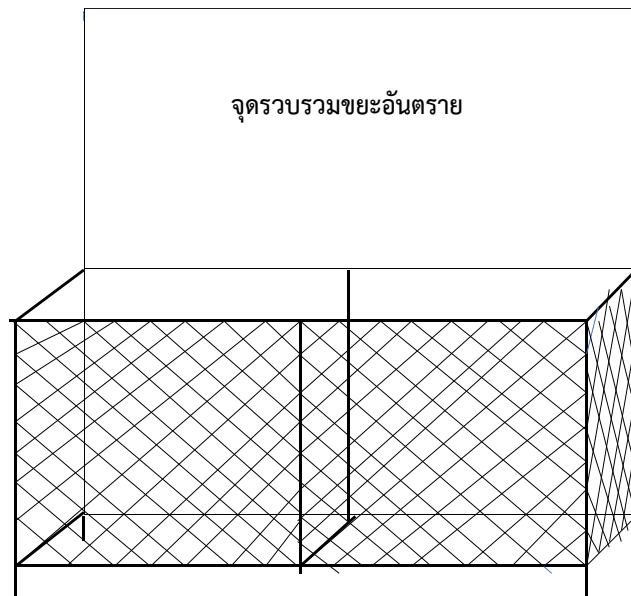

Figure 1. Hazardous Waste Collection Point

ตามแนวปฏิบัติของการจัดการขยะอันตรายที่กำหนดโดยกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ขยะอันตรายจากองค์การบริหารส่วนตำบลต้องส่งมอบไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยขยะอันตรายที่เก็บรวบรวมจากชุมชนต่าง ๆ จะนำมาเก็บในสถานที่ซึ่งองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเตรียมไว้ชั่วคราว เพื่อรอการส่งต่อเข้าสู่สถานที่รวบรวมขยะอันตรายขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วจะเก็บรวบรวมขยะอันตรายจากจุดรับขยะอันตรายและนำมาพักไว้ในสถานที่ที่เตรียมไว้สำหรับรวบรวมขยะอันตรายในตำบล ซึ่งอยู่บริเวณใกล้กับที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้ว และมีกำหนดส่งมอบขยะอันตรายให้กับองค์การบริหารส่วนจังหวัดระนองทุก 3 เดือน

3. การสร้างความรู้ร่วมกัน เป็นการรวบรวมองค์ความรู้และกระบวนการต่าง ๆ ในการจัดการขยะอันตรายที่ถูกวิธีและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน เกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะอันตรายตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง โดยคณะวิจัยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การจัดการขยะอันตรายเพื่อให้บริการแก่ผู้สนใจภายในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงการนำเสนอการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนต่อการจัดการขยะอันตรายที่อยู่ใกล้ตัว

กระบวนการจัดการขยะอันตรายในชุมชนตำบลบางแก้ว อำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดัง Figure 2

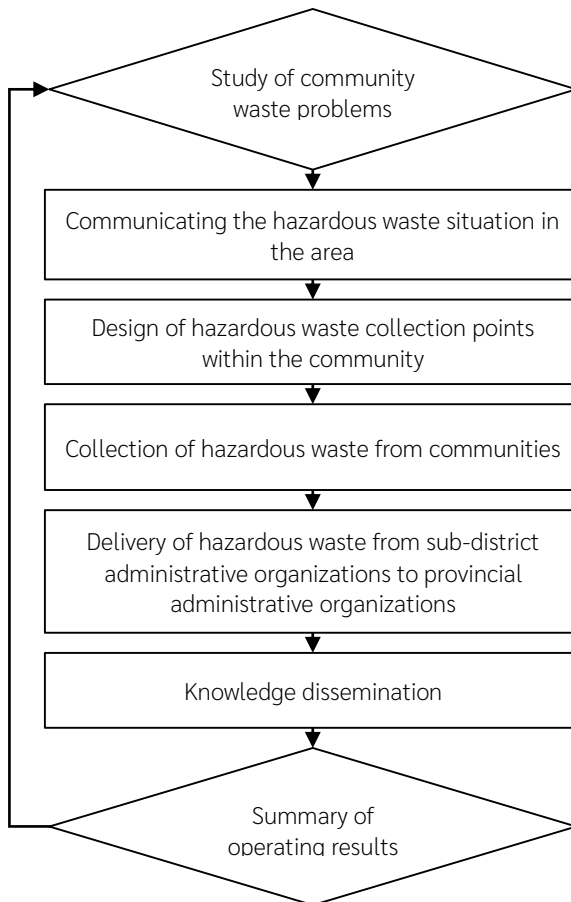

Figure 2. Hazardous Waste Management Process in Bangkaew Subdistrict, La-Un District, Ranong Province

ผลการวิจัย

การแก้ปัญหาขยะอันตรายชุมชนตำบลบางแก้ว อำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง โดยใช้กระบวนการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งผลให้ประชาชนมีความเข้าใจและตระหนักต่อพิษภัยของขยะอันตราย จนนำมาสู่การให้ความร่วมมือในการจัดการขยะอันตรายอย่างเหมาะสม ดังนี้

ประชาชนในตำบลบางแก้วมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะอันตรายมากขึ้น

การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะอันตรายแก่ประชาชนในตำบล บางแก้ว แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) นักเรียนของโรงเรียนในเขตตำบลบางแก้ว จำนวน 60 คน 2) ผู้นำชุมชนทั้งผู้นำฝ่ายปกครองท้องถิ่น (ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน) ผู้นำฝ่ายปกครองท้องถิ่น (ผู้บริหาร/สมาชิกสภา) และผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ จำนวน 10 คน และ 3) ประชาชนทั่วไปในตำบลบางแก้ว จำนวน 20 คน ผลการประเมินเพื่อวัดความรู้การจัดการขยะอันตรายภายในชุมชนของกลุ่มเป้าหมายก่อนและหลังการเข้าร่วมอบรม ดังนี้

Table 1. Knowledge and Understanding of Hazardous Waste Management Before and After Training

Question	Before Training (%)	After Training (%)
1) Meaning of hazardous waste	66.70	100.00
2) Types of hazardous waste	3.30	36.30
3) Impacts from hazardous waste	60.00	97.80
4) Causes of hazardous waste	71.10	100.00
5) How to properly store hazardous waste	28.90	96.70
6) Sorting of hazardous waste in the community	60.00	98.90
7) Major causes of hazardous waste problems	57.80	98.90
8) Chemicals from hazardous waste	61.10	98.90
9) Effects on the body from hazardous waste	50.00	95.60
10) Disposal of hazardous waste in accordance with the Public Health Act B.E. 2535	34.40	94.40

Note: Data represent the percentage of participants who answered each question correctly before and after the training session.

ผลการประเมินความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะอันตรายภายในชุมชน พบว่า หลังการอบรม ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะอันตรายเพิ่มขึ้นทุกประเด็น โดยพบประเด็นที่น่าสนใจ คือความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเภทของขยะอันตรายซึ่งก่อนเข้ารับการอบรม กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจน้อยเพียงร้อยละ 3.30 และหลังอบรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 36.30 ประเด็นวิธีการจัดเก็บขยะอันตรายที่ถูกต้อง ก่อนเข้ารับการอบรม กลุ่มเป้าหมายมีระดับความรู้ความเข้าใจร้อยละ 28.90 และหลังอบรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 96.70 และประเด็นการทิ้งขยะอันตรายตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ก่อนเข้ารับการอบรม กลุ่มเป้าหมายมีระดับความรู้ความเข้าใจร้อยละ 34.40 และหลังอบรมเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 94.40 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะอันตรายเพิ่มขึ้น ซึ่งทั้งประเด็นประเภทของขยะอันตราย ประเด็นวิธีการจัดเก็บขยะอันตรายที่ถูกต้อง และการจัดการขยะอันตรายตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ถือว่ามีความสำคัญที่ประชาชนต้องเข้าใจ เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามแนวทางที่กำหนด อย่างไรก็ตาม การอบรมช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านการจัดการขยะอันตรายแก่กลุ่มเป้าหมายเพิ่มขึ้น

ประชาชนในตำบลบางแก้วให้ความร่วมมือในการจัดการขยะอันตรายมากขึ้น

หลังการอบรมให้ความรู้และสร้างความตระหนักแก่กลุ่มเป้าหมายในชุมชนแล้ว ผู้วิจัยจึงสร้างความร่วมมือในการจัดการขยะอันตรายชุมชนตำบลบางแก้ว โดยการออกแบบจัดรวบรวบขยะอันตราย และส่งมอบคอกขยะให้แก่ชุมชนเพื่อสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในการขับเคลื่อน การจัดการขยะอันตราย โดยสร้างแรงจูงใจในการคัดแยกขยะอันตรายผ่านผู้มีอิทธิพลทางความคิด และกำหนดแนวทางการพัฒนาให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งจะมีผลต่อการให้ความร่วมมือของประชาชน ในชุมชนนั้น ๆ อย่างมีนัยยะสำคัญ และการดำเนินการแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเป็นอย่างดี

บทสะท้อนสำคัญของการสร้างความร่วมมือกับประชาชน และการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ ซึ่งมีการกำหนด วัน เวลา การกำหนดวิธีการ การจัดเก็บที่ถูกต้องวิธีการบันทึกข้อมูลถึงแหล่งที่มา ประเภท และปริมาณขยะอันตราย พบว่า การเก็บรวบรวมขยะอันตรายในพื้นที่ชุมชนตำบลบางแก้ว ก่อนดำเนินการวิจัยและสร้างความร่วมมือกับคนในชุมชน ปริมาณขยะอันตรายที่จัดเก็บได้ส่วนใหญ่เป็นสิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้านเรือน จำนวนประมาณ 10 กิโลกรัมต่อเดือน และปริมาณขยะอันตรายที่ถูกจัดเก็บหลังการวิจัยและสร้างความร่วมมือของคนในชุมชนสามารถจัดเก็บได้เพิ่มขึ้น โดยปริมาณขยะอันตรายที่ถูกจัดเก็บได้ประมาณ 25 กิโลกรัมต่อเดือน ตัวอย่าง การเก็บขยะอันตรายขององค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วปี พ.ศ. 2565 กับปี พ.ศ. 2566 เปรียบเทียบในเดือนเดียวกัน ดังนี้

Table 2. Comparison of Hazardous Waste Collected by Bang Kaeo Subdistrict Administrative Organization in October 2022 and October 2023

October 16, 2022	October 16, 2023
1) Fluorescent tubes, 180 pieces	1) Fluorescent tubes, 254 pieces
2) Spray bottle, 2 kg.	2) Spray bottle, 3 kg.
3) Flashlight batteries, 1.5 kg.	3) Flashlight batteries, 1.5 kg.
4) Chemical container, 5 kg.	4) Chemical container, 8 kg.
	5) Various batteries (telephone batteries, lighting batteries) 7 kg.
	6) Other hazardous waste 4 kg.

จาก Table 2. จะเห็นได้ว่าการจัดเก็บขยะอันตรายขององค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วมีปริมาณเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันในปีก่อนหน้า อีกทั้ง ยังมีความหลากหลายของประเภทขยะอันตรายด้วย โดยเฉพาะภาชนะบรรจุสารเคมีที่มีการใช้ในภาคเกษตร สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนตระหนัก และให้ความสำคัญกับการจัดการขยะอันตรายอย่างถูกวิธีมากขึ้น

นอกจากนั้น มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การจัดการขยะอันตรายภายในชุมชน โดยดำเนินการร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วเพื่อนำเสนอการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชน และเปิดโอกาสการรับรู้ถึงกระบวนการจัดการขยะอันตรายที่อยู่ใกล้ตัว โดยจัดตั้งภายในบริเวณสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้ว เพื่อให้ผู้ที่มาใช้บริการสามารถเข้าถึงได้ง่าย

สรุปและอภิปรายผล

การจัดการขยะอันตรายในชุมชนตำบลบางแก้ว อำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจในด้านการจัดการขยะอันตรายให้กับคนในชุมชนรวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดเก็บ คัดแยก ส่งต่อขยะอันตรายที่มีอยู่ในชุมชนให้เข้าสู่ระบบการจัดการที่ถูกต้องผ่านกระบวนการสร้างองค์ความรู้ และออกแบบวิธีการจัดเก็บขยะอันตรายแบบบูรณาการการทำงานร่วมกันทั้งภาคประชาชน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ ซึ่งมีการวัดความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะอันตราย พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงผลกระทบในการร่วมกันจัดการขยะอันตรายจากต้นทาง โดยการนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปปฏิบัติ เพื่อลดปริมาณขยะ

อันตรายที่ตกค้างภายในชุมชนร่วมกัน และความพึงพอใจในการดำเนินงาน พบว่า กลุ่มเป้าหมายพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.5$, S.D = .51)

การสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะอันตรายภายในชุมชน พบว่า กลุ่มเป้าหมาย มีระดับความรู้ก่อนดำเนินโครงการระดับต่ำ จึงต้องสร้างความรู้ให้แก่ประชาชนเกี่ยวกับขยะอันตรายก่อน สอดคล้องกับ Masawat and Kaewmanee (2021) ที่ศึกษาแนวทางการจัดการขยะอันตรายชุมชนในอำเภอเบตง จังหวัดยะลา ซึ่งเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และการจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยตัวแทนจากภาคประชาชน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเสนอว่า การสร้างความรู้แก่ประชาชนเป็นทางเลือกหนึ่งของการจัดการขยะอันตรายในชุมชน โดยเฉพาะความรู้ด้านการจำแนกประเภทขยะอันตราย ซึ่งความเข้าใจในประเด็นนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการขยะอันตรายในชุมชน และสอดคล้องกับ Tungchuvong , Payungvivattanakul and Tangchuwong (2022) ที่เสนอว่า การแก้ปัญหาขยะควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและสร้างความตระหนักรู้ให้แก่ประชาชนอย่างจริงจัง ดังนั้น ประชาชนจะต้องเข้าใจเกี่ยวกับขยะอันตรายที่ถูกต้อง การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะอันตรายในกลุ่มนักเรียนประชาชนทั่วไป และผู้นำชุมชน มีความสำคัญเพราะเป็นผู้ที่มีศักยภาพต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะอันตรายต่อไป

การสร้างความร่วมมือในการจัดการขยะอันตรายของประชาชนในตำบลบางแก้ว เริ่มต้นจากรับรู้สถานการณ์ผลกระทบจากขยะอันตรายในพื้นที่ของผู้เกี่ยวข้อง ทั้งผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไป นำมาสู่การให้ความรู้/สร้างความตระหนักแก่นักเรียน ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ จนสามารถ สร้างแกนนำเพื่อดำเนินการจัดการขยะอันตรายอย่างเป็นรูปธรรม โดยการจัดทำจตุรบรรณขยะอันตรายทุกหมู่บ้านเพื่ออำนวยความสะดวก และสร้างการรับรู้ของประชาชนจนเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญกับการดำเนินการ ตั้งแต่ระดับครัวเรือนจนถึงระดับชุมชน และร่วมกันสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น ดังที่ Lothaisong, Silawan, Chansatitpornm and Tantrakarnapa (2021) เสนอว่า ควรส่งเสริมให้ครัวเรือนเก็บรวบรวมขยะอันตราย และควรสร้างความรอบรู้ด้านการจัดการขยะอันตรายที่ถูกต้องให้กับครัวเรือน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วทำหน้ารวบรวมขยะอันตรายเหล่านี้ ซึ่งกำหนดจัดเก็บเดือนละครั้ง พบว่าได้รับความร่วมมือดีมาก มีการนำขยะอันตรายมาไว้ที่จตุรบรรณมากขึ้น สอดคล้องกับข้อเสนอของ Changkid (2020) ระบุว่า องค์การบริหารส่วนตำบลควรเป็นหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่สร้างความรู้ และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง

จะเห็นได้ว่า ปัญหาขยะอันตรายภายในชุมชนตำบลบางแก้ว เมื่อมีการศึกษาอย่างเป็นระบบ มีการสื่อสารไปยังผู้เกี่ยวข้องถึงผลกระทบจากการจัดการขยะอันตรายที่ไม่ถูกวิธี ทำให้เกิดความตระหนัก และให้ความร่วมมือในการดำเนินการ ซึ่งการดำเนินการแบบมีส่วนร่วม ทั้งร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ผลที่เกิดขึ้นจึงนำไปสู่ความสำเร็จ ดังเห็นได้จากเดิมประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีการคัดแยกขยะอันตรายออกจากขยะทั่วไปก่อนนำไปทิ้ง และมีขยะอันตรายบางส่วนถูกปล่อยทิ้งในบริเวณต่าง ๆ เช่น บริเวณบ้านเรือน พื้นที่การทำเกษตรกรรม แม่น้ำลำคลอง เป็นต้น แต่เมื่อมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ประชาชนก็ให้ความร่วมมือ จนทำให้ขยะอันตรายถูกนำเข้าสู่กระบวนการจัดการที่เหมาะสมมากขึ้น ดังนั้น การดำเนินการในลักษณะนี้จึงควรทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการขยะอันตราย และสามารถเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่นได้

ข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้สามารถเป็นต้นแบบของการจัดการขยะอันตรายแก่พื้นที่อื่นได้ โดยสามารถนำขั้นตอนและแนวทางการดำเนินงานไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ทั้งนี้ การจัดการขยะอันตรายต้องสร้างความตระหนักแก่ประชาชนให้เกิดขึ้นก่อน โดยสร้างแกนนำในชุมชนและพัฒนาแกนนำเหล่านั้นให้เป็นแบบอย่างในชุมชน และสนับสนุนแกนนำให้ขยายผลในชุมชน โดยดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน และมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานสนับสนุน

กิตติกรรมประกาศ

โครงการนี้เป็นผลผลิตจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยการทำงานร่วมกันระหว่างผู้สอน และผู้เรียน หลักสูตรอนุปริญญาสาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยชุมชนระนอง องค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้ว และชุมชนในตำบลบางแก้วอำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง

References

- Bang Kaeo Subdistrict Administrative Organization. (2018). *Four-year local development plan (2018–2021), revised edition, first change*. Ranong: Bang Kaeo Subdistrict Administrative Organization. (In Thai)
- Changkid, P. (2020). Waste management capability of local administrative organizations in Ranong Province. *Local Administration Journal*, 13(3), 285–302. (In Thai)
- Changkid, P., & Ruengnam, K. (2023). *Research report on the development of community-based waste management system based on the size and context of local administrative organizations, Bang Kaeo Subdistrict Administrative Organization, La-un District, Ranong Province*. Ranong: Ranong Community College. (In Thai)
- Charunchol, C., Phongpaew, A., Vikraipat, T., Thammarungrueng, S., & Wattanakul, V. (2022). Factors affecting the satisfaction of solid waste collection service of the residents in Pluak Daeng Subdistrict, Pluak Daeng District, Rayong Province. *Rajapark Journal*, 16(44), 371–381. (In Thai)
- Chommueang, B., Noosorn, N., Aungudornpukdee, P., & Thiphom, S. (2022). Factors affecting the potential of household hazardous waste management in Sri Nakhon District, Sukhothai Province and Bang Rakam District, Phitsanulok Province, Thailand. *Journal of Public Health Naresuan University*, 4(3), 1–11. (In Thai)
- Chulanont, S. (2011). Privy Council recommends solving southern problems based on the principles of understanding, access, and development. Retrieved from http://www.bangkokbiznews.com/2006/05/26/c001_107586.php?news_id=107586 (In Thai)
- Decharat, S. (2018). People participation in hazardous waste management in Pa-payom District, Phatthalung Province. *Thaksin University Journal*, 21(3), 299–307. (In Thai)

- Deekanla, N., Chomchue, T., & Tangkawanich, T. (2021). The guideline for hazardous waste management of households in Paordonchai Subdistrict, Mueang District, Chiang Rai Province. *Journal of Health Research and Development, Nakhon Ratchasima Provincial Public Health Office*, 7(1), 90–103. (In Thai)
- Engchuan, C. (2022). Communication to create participation in community waste management. *Phiku Journal*, 20(1), 105–119. (In Thai)
- Engchuan, C., & Mallikamarl, S. (2022). Model local ordinances on wastewater management in Krabi marine tourism. *Interdisciplinary Social Science and Communication Journal*, 5(3), 63–73. (In Thai)
- Fakneam, T. (2022). The study of relationship between public participation and hazardous waste management in Saraburi Province: A case study of areas in solid waste management. *Lawarath Social E-Journal*, 4(3), 111–130. (In Thai)
- Ketsuwan, N. (2014). Legal measures to control the import-export of chemicals in Thailand. *Pathumthani University Academic Journal*, 6(1), 140–148. (In Thai)
- Lothaisong, J., Silawan, T., Chansatitporn, N., & Tantrakarnapa, K. (2021). Multi-level factors affecting household hazardous waste management in Phutthaisong District, Buriram Province. *Thailand Journal of Health Promotion and Environmental Health*, 44(1), 26–34. (In Thai)
- Masawat, J., & Kaewmanee, J. (2021). Guideline of community hazardous waste management in Betong District, Yala Province, Thailand. *Journal of Science and Technology*, 6(1), 91–101. (In Thai)
- Namburi, S. (2022). Participation theory in public administration. *The Journal of Research and Academics*, 1(2), 183–197. (In Thai)
- Office of the Decentralization Commission for Local Government Organizations. (2019). *Decentralization strategy 2017–2021*. (In Thai)
- Pollution Control Department. (2022). *Solid waste management*. Retrieved from https://www.pcd.go.th/pcd_news/20802. (In Thai)
- Poohongthong, C. (2018). Critical participatory action research for changing the educational practices. *Journal of Education Studies*, 46(3), 306–324. (In Thai)
- Ritruangdet, P., Phobun, C., & Chompan, J. (2016). Public participation in waste and hazardous waste management master plan, Pathum Thani Province. *Ph.D. in Social Sciences Journal*, 7(1), 85–101. (In Thai)
- Ruangpratongsuk, W. (2018). Problems and obstacles in local government administration. *Public Administration Journal*, 16(2), 45–62. (In Thai)
- Salinukul, A., Susiva, S., & Tangwaree, T. (2021). Guidelines for the management of electronic waste in the household sector. *UMT POLY Journal*, 18(2), 251–260. (In Thai)
- Silawan, T., Chansathitphon, N., & Lothaisong, J. (2020). Multi-level factors affecting household hazardous waste management in Phutthaisong District, Buriram Province. *Thailand Journal of Health Promotion and Environmental Health*, 44(1), 26–34. (In Thai)

- Sornmanee, K., & Bodeerat, C. (2022). A study of knowledge, attitude, and behavior on solid waste management of people in Tha Yiem Subdistrict, Saklek District, Phichit Province. *Journal of Modern Learning Development*, 7(5), 166–178. (In Thai)
- Sriraeng, K., Phoopadrae, K., Sumato, S., & Boonsong, A. (2021). Factors related with hazardous waste management behavior among secondary school students at Muang District, Ubon Ratchathani Province. *Academic Journal of Community Public Health*, 7(4), 141–149. (In Thai)
- Tantivejkul, S. (2011). Suggestions for the development of education in the South based on the royal advice, understanding, access, development. Retrieved from http://region2.prd.go.th/ewt_dl_link.php?nid=83905. (In Thai)
- The Bureau of Registration Administration. (2023). *Official statistics registration*. Retrieved from <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMenu/newStat/home.php>. (In Thai)
- Tungchuvong, L., Payungvivattanukul, C., & Tangchuwong, V. (2022). Information management for sustainable waste management. *Interdisciplinary Academic and Research Journal*, 12(4), 241–256. (In Thai)
- Uwanno, B., & Burikul, T. (2005). *Participatory democracy*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute. (In Thai)
- Walaichai, S. (2020). *Community participation in solid waste management: A case study of Wiang Phrao Subdistrict Municipality, Phrao District, Chiang Mai* (Independent study Master of Science in Geosocial Based, Maejo University,). (In Thai)
- Wasi, P. (2005). Advice on sticking to the middle line to put out the fires in the South. Retrieved from <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9480000166101>. (In Thai)
- Watthanachai, K. (2011). His Majesty the King's working principles. Retrieved from http://www.cri.or.th/en/20100830_th.php. (In Thai)
- Zumitzavan, V., Phinit, R., & Seegrom, K. (2021). The guidelines for the management of electronic waste (e-waste): A case study of Nong Tor Pan, Yang Talat, Kalasin. *Journal of Social Science and Buddhist Anthropology*, 6(8), 29–39. (In Thai)

Guidelines for Developing Post-Harvest Management of Local Durian Products in Rayong Province

Jiranon Putta

School of General Education
Kasem Bundit University, Thailand

Sawang Panjun

Faculty of Agricultural Technology and
Industrial Technology, Nakhon Sawan Rajabhat
University, Thailand

Sarawut Yodmune

Independent Scholar

Abstract

Durian cultivation has increased among farmers in Rayong Province, necessitating preparations for future production growth. This study aims to: (1) explore approaches for the development of post-harvest durian management, (2) analyze the economic, social, and environmental impacts of current practices, and (3) propose strategic guidelines to improve post-harvest management in local communities. Using a qualitative research methodology, the study engaged 15 key informants—including farmers, government officials, representatives of local administrative organizations, and durian entrepreneurs—through interviews, focus group discussions, and stakeholder consultations. The findings highlight several key components of effective post-harvest management: the establishment of cold storage facilities and central markets, the adoption of new technologies and innovations, and capacity building for farmers. Economically, improved post-harvest management helps increase farmer income and reduce production costs. Socially, it fosters stronger collaboration among producers. However, environmental concerns remain, particularly related to solid waste and wastewater. The study recommends an integrated, multi-stakeholder approach to promote Good Agricultural Practice (GAP) standards, enhance water resource management, and establish year-round storage systems. Additionally, investment in durian processing and off-season production can further enhance value creation and expand access to both domestic and international markets.

Keywords

post-harvest management, durian, Rayong Province

CORRESPONDING AUTHOR

Jiranon Putta, School of General Education, Kasem Bundit University
Min Buri district, Bangkok, 10510, Thailand. Email: jiranon.put@kbu.ac.th
© College of Local Administration, Khon Kaen University. All rights reserved.

แนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดระยอง

จิรนนท์ พุทธา

สำนักวิชาศึกษาทั่วไป

มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

สว่าง แป้นจันทร์

คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

สรายุทธ ยอดมณี

นักวิชาการอิสระ

บทคัดย่อ

ปัจจุบันเกษตรกรจังหวัดระยองมีการเพาะปลูกทุเรียนมากขึ้นจึงต้องเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับปริมาณทุเรียนที่เพิ่มขึ้นในอนาคต การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวทุเรียน 2) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมจากการบริหารจัดการหลังการเก็บเกี่ยวทุเรียน และ 3) เพื่อเสนอแนะการบริหารจัดการตามแนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวทุเรียนของท้องถิ่นในจังหวัดระยอง การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เกษตรกร หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการทุเรียน จำนวน 15 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย รวมทั้งการประชุมรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นจังหวัดระยอง คือ การจัดทำระบบห้องเย็นและตลาดกลาง การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม การพัฒนาทรัพยากรและการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร โดยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นการสร้างรายได้และลดค่าใช้จ่ายให้กับเกษตรกรและผู้ประกอบการ ด้านสังคมสามารถสร้างความร่วมมือในกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็ง แต่ยังคงมีผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นจากขยะมูลฝอยและน้ำเสีย ดังนั้นการบริหารจัดการควรเป็นการดำเนินการแบบบูรณาการและสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อส่งเสริมการผลิตทุเรียนตามมาตรฐาน Good Agricultural Practice (GAP) ควบคู่กับการบริหารจัดการแหล่งน้ำและระบบจัดเก็บผลผลิตให้มีความต่อเนื่องตลอดปี รวมถึงการพัฒนาทุเรียนแปรรูปและทุเรียนนอกฤดูกาล เพื่อเพิ่มมูลค่าและตอบสนองความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ

คำสำคัญ

การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว, ทุเรียน, จังหวัดระยอง

บทนำ

ประเทศไทยเป็นผู้ผลิตและผู้ส่งออกผลไม้เมืองร้อนที่สำคัญของโลกซึ่งมีการผลิตผลไม้ในเชิงเศรษฐกิจอยู่หลายชนิด เช่น ทุเรียน มังคุด เงาะ ลองกอง ลำไย ลิ้นจี่ และมะม่วง เป็นต้น โดยในปี 2564 มีมูลค่าการส่งออกผลไม้และผลิตภัณฑ์ จำนวน 3.96 ล้านตัน คิดเป็นมูลค่า 2.52 แสนล้านบาทคิดเป็นร้อยละ 16.84 ของมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรทั้งหมด (Office of Agricultural Economics, 2022) ประเทศ

ไทยสามารถผลิตและส่งออกทุเรียนได้เป็นอันดับที่ 1 ของโลก โดยมูลค่าการส่งออกทุเรียนในช่วงปี 2563 – 2564 เท่ากับ 1.19 แสนล้านบาท โดยมีปริมาณการส่งออก 9.25 แสนตัน และเพิ่มขึ้นร้อยละ 41.68 ต่อปี โดยตลาดส่งออกหลัก คือ สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และเซเชลล์บริหารพิเศษฮ่องกงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (Office of Agricultural Economics, 2022) สำหรับการส่งออกผลไม้สดไปจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศของประเทศไทยในปัจจุบัน มีการส่งไปจำหน่ายยังประเทศเพื่อนบ้านที่มีระยะทางการขนส่งไม่ไกล เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน ญี่ปุ่น สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และราชอาณาจักรกัมพูชา โดยจะขนส่งด้วยรถบรรทุกคลุมด้วยผ้าใบและทางเรือขนส่งสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่ขนส่งในช่วงเวลากลางคืน ส่วนการส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นประเทศที่มีประชากรจำนวนมากและเป็นตลาดใหญ่ที่สามารถรองรับผลไม้ชนิดนี้ได้ปริมาณมาก โดยประเทศไทยนับว่าเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการผลิตผลไม้ที่มีคุณภาพและมีความได้เปรียบด้านเส้นทางการส่งออกที่สะดวกกว่า

สำหรับจังหวัดระยอง เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ทั้งหมด 2,220,000 ไร่ จังหวัดระยองมีพื้นที่สำหรับใช้ในการเกษตรทั้งหมด 1,221,271 ไร่ โดยแบ่งเป็น พื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจทั้งพืชไร่ และไม้ผลที่หลากหลาย เช่น ยางพารา ปาล์ม ข้าว มังคุด ทุเรียน ลองกอง มะยงชิด มะพร้าว เงาะ ขนุน ลำไย เป็นต้น ทั้งนี้ ยางพาราถือเป็นพืชหลักที่เกษตรกรนิยมปลูกกันมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67 ของพื้นที่ทั้งหมดในจังหวัดระยอง รองลงมาคือ ทุเรียน ซึ่งเป็นไม้ผลที่เกษตรกรจังหวัดระยองปลูกมากที่สุดเป็นอันดับที่ 1 โดยอำเภอที่มีการปลูกทุเรียนมากที่สุด คือ อำเภอแกลง มีพื้นที่ปลูก 57,045 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 57 รองลงมา คือ อำเภอเขาชะเมา อำเภอวังจันทร์ อำเภอเมืองระยอง และอำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยองมีพื้นที่ที่สามารถให้ผลผลิตทุเรียนได้ทั้งหมดจำนวน 68,555 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 67.85 ของพื้นที่ปลูกทุเรียนทั้งหมด มีปริมาณผลผลิตเฉลี่ยเท่ากับ 1,752 กิโลกรัมต่อไร่ รวมผลผลิตทั้งหมดในจังหวัดระยองเท่ากับ 120,080 ตัน หากคิดราคาเฉลี่ยที่เกษตรกรขายได้ที่สวนเท่ากับ 109.85 บาทต่อกิโลกรัม สามารถคิดเป็นมูลค่าสินค้าได้สูงถึง 13,190.79 ล้านบาทต่อปี (Rayong Provincial Agricultural Office, 2021) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผลผลิตทุเรียนของประเทศไทย พบว่า จังหวัดระยองสามารถผลิตทุเรียนเป็นอันดับที่ 3 ของประเทศ หรือคิดเป็นร้อยละ 10 ของผลผลิตทุเรียนทั้งประเทศรองจากจังหวัดจันทบุรี (402,357 ตัน) และชุมพร (343,900 ตัน) ตามลำดับ รวมทั้งมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่สูงเป็นอันดับที่ 3 ของประเทศด้วยเช่นกัน รองจากจังหวัดจันทบุรี (1,834.40 กิโลกรัมต่อไร่) และตราด (1,773.44 กิโลกรัมต่อไร่) ตามลำดับ (Office of Agricultural Economics, 2022)

จังหวัดระยองจึงมีศักยภาพในการส่งเสริมและผลักดันการผลิตทุเรียนให้เป็นผลผลิตทางการเกษตรให้เป็นที่รู้จักและแพร่หลาย รวมทั้งสามารถแข่งขันในตลาดสินค้าทางการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ด้วยสถานการณ์แพร่ระบาดไวรัสโควิด-19 (COVID-19) สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้เพิ่มความเข้มงวดในการตรวจสอบคุณภาพผลไม้มากขึ้นส่งผลให้การผลิตผลไม้เพื่อส่งออกต้องเพิ่มความเข้มงวดในด้านคุณภาพ รวมถึงการเพิ่มมาตรการควบคุมผลไม้ด้วยคุณภาพ ส่งผลให้จังหวัดระยองต้องเพิ่มมาตรการในการควบคุมคุณภาพของสินค้า ซึ่งการกำหนดนโยบายและมาตรการต่าง ๆ รวมทั้งการประกอบธุรกิจหรือการดำเนินการด้านการค้าและการส่งออกผลไม้ย่อมส่งผลกระทบต่อเกษตรกร รวมทั้งเกษตรกรยังประสบปัญหาในเรื่องราคาผลไม้ที่ถูกกำหนดราคาโดยพ่อค้าคนกลางทำให้เกษตรกรต้องการพื้นที่เก็บรักษาเพื่อรอการขนส่งรวมถึงการจัดเก็บผลไม้และชะลอการขายลงเพื่อให้ได้ราคาที่ต้องการ แต่เนื่องจากพื้นที่จังหวัดระยองไม่มีสถานที่ดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อคุณภาพผลไม้ของ

เกษตรกร ทำให้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาด้านการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตไม่เหมาะสมมากขึ้นเพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนและส่งออกในประเทศในเขตภูมิภาคอื่นที่ห่างไกลขึ้นได้ ในการเก็บรักษาผลผลิตในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น อุณหภูมิต่ำ ความชื้นสภาพบรรยากาศ หรือในบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม เป็นวิธีการสำคัญที่จะช่วยยืดอายุการเก็บรักษาผลผลิตให้นานขึ้น กอปรกับภาครัฐมีแผนการส่งเสริมการปลูกและส่งออกทุเรียนของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับระบบห่วงโซ่อุปทานและระบบโลจิสติกส์ การบริหารจัดการผลผลิตและเพิ่มมูลค่าเพื่อการรองรับการขยายตัวทางการตลาดของทุเรียน รวมถึงการเพิ่มมูลค่าทุเรียนของจังหวัดระยองให้มีคุณภาพและเป็นที่ต้องการของตลาด (Eastern Economic Corridor Policy Committee, 2021) ดังนั้น การศึกษานี้จึงมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรที่ปลูกทุเรียนในด้านการบริหารจัดการผลผลิตและเพิ่มมูลค่าของทุเรียนจังหวัดระยอง เพื่อเป็นการรองรับการขยายตัวทางการตลาดและมีแนวทางการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวและเพิ่มมูลค่าผลผลิตทุเรียนที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่จังหวัดระยอง ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพของทุเรียนจังหวัดระยองและสามารถสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกรในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดระยองที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่
2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมจากการบริหารจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดระยอง
3. เพื่อเสนอแนะการบริหารจัดการตามแนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดระยอง

แนวคิดและทฤษฎี

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย และ 169 เป้าประสงค์ ซึ่งได้กล่าวถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับผลผลิตทางการเกษตรในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 2 ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน (End hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture) โดยได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาทางด้านการเกษตรที่ส่งเสริมให้เกิดระบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและการวิจัยเพื่อพัฒนาการเกษตรเพื่อช่วยยกระดับขีดความสามารถสินค้าทางการเกษตรและผลผลิตทางการเกษตร และสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีต่อประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการรับมือเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้น

ภาคการเกษตรของไทยกำลังเผชิญความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความต้องการผลิตอาหารที่เพิ่มขึ้น การขับเคลื่อนเกษตรไทยตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 2 (ขจัดความหิวโหย) มีความสำคัญอย่างยิ่ง (National Science and Technology Development Agency, 2021) โดย Land Development Department (2020) ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้

หลักเศรษฐกิจพอเพียงในภาคเกษตร พบว่า สามารถลดต้นทุนการผลิตได้ร้อยละ 30 และเพิ่มความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ขณะที่การศึกษาของ Thongchuea (2019) พบว่า เกษตรอินทรีย์ของไทยเติบโตขึ้นร้อยละ 20 ต่อปีในช่วง 2560-2562 สอดคล้องกับเป้าหมาย SDG 12 (การผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน) การวิจัยของ Thailand Development Research Institute (2020) ได้เสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรไทย 4.0 ที่เชื่อมโยงกับ SDGs โดยมีการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ การศึกษาของ Suwanwaree (2019) ได้ศึกษาความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรยั่งยืน พบว่า โครงการความร่วมมือระหว่างสามภาคส่วนประสบความสำเร็จในการยกระดับรายได้เกษตรกรและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับหลักการของ SDG 17 (ความร่วมมือเพื่อการพัฒนา) Ministry of Agriculture and Cooperatives (2020) จึงได้กำหนดแผนพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน (2563-2565) ที่มุ่งเน้นเกษตรอัจฉริยะ เกษตรปลอดภัย และการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเชื่อมโยงกับ SDG 6 (การจัดการน้ำ) และ SDG 13 (การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ)

ทฤษฎีและแนวคิดการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต

การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวสามารถอธิบายได้ผ่านทฤษฎีสำคัญที่เกี่ยวข้อง คือ ทฤษฎีระบบคุณภาพหลังการเก็บเกี่ยว (Postharvest Quality System Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการหลังการเก็บเกี่ยวให้สามารถรักษาคุณภาพของผลผลิตได้ตลอดห่วงโซ่อุปทาน (Kader, 2002) ปัจจัยที่สำคัญในระบบคุณภาพ ได้แก่ อุณหภูมิ ความชื้น สภาวะแวดล้อม และกระบวนการขนส่ง โดยเน้นให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีบทบาทในการรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ (Wills, McGlasson, Graham & Joyce, 2007) และทฤษฎีโลจิสติกส์ห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Logistics Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการบริหารจัดการโลจิสติกส์ในกระบวนการจัดส่งผลผลิตทางการเกษตรให้ถึงมือผู้บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ (Christopher, 2011) การขนส่งและการเก็บรักษาที่เหมาะสมช่วยลดต้นทุนและลดการสูญเสียผลผลิต ตัวอย่างเช่น การใช้ระบบขนส่งเย็น (Cold Chain Logistics) มีบทบาทสำคัญในการรักษาคุณภาพของผลไม้สด เช่น ทูเรียน ที่ต้องการการควบคุมอุณหภูมิระหว่างการขนส่ง (Kader, 2002)

การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว (Post-Harvest Management) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและรักษาผลผลิตพืชหลังจากที่ถูกเก็บเกี่ยวจากแปลงเพาะปลูก เพื่อรักษาคุณภาพ ลดการสูญเสียและยืดอายุการเก็บรักษา รวมถึงเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิต (Kader, 2002) กระบวนการนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลผลิตที่เน่าเสียง่าย เช่น ผลไม้ ผัก และดอกไม้ ซึ่งต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษเพื่อให้สามารถคงคุณภาพได้นานขึ้น โดยหลักการของการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวสามารถแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ การควบคุมสภาพแวดล้อม การลดการสูญเสียเชิงปริมาณและคุณภาพ การบำรุงรักษาทางกายภาพ และการเพิ่มมูลค่าผลผลิต (Wills et al., 2007; Kitinoja, Saran, Roy & Kader, 2011; Leyble, Alpos, & Bayogan, 2024))

ดังนั้น การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวของผลผลิตทุเรียนหรือผลผลิตทางการเกษตรสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและลดความเสียหายของผลผลิตได้ มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการผลผลิตทุเรียนหลังการเก็บเกี่ยว เช่น การศึกษาของ Pisitkasem (2023) พบว่า ห่วงโซ่อุปทานของธุรกิจทุเรียนของสหกรณ์การเกษตรภาคตะวันออก ประกอบด้วย ธุรกิจต้นน้ำ ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ เกษตรกร บริษัท

ขายสารเคมีเกษตร แรงงานทำสวนทุเรียน ชุมกึ่งกลางน้ำ ได้แก่ ล้ง พ่อค้าคนกลาง บริษัทส่งออกขายในต่างประเทศ โรงงานแปรรูปทุเรียนแกะแช่แข็ง ผู้ให้บริการจัดส่งสินค้าและพัสดุ และธุรกิจปลายน้ำ ได้แก่ ตลาดลูกค้าทุเรียนชาวจีนเป็นหลัก ตลาดลูกค้าทุเรียนญี่ปุ่น และลาว เป็นต้น และการศึกษาการบริหารจัดการของกรมวิชาการเกษตรต่อการส่งออกทุเรียนในจังหวัดจันทบุรี ที่ประกอบด้วย 3 แนวทาง คือ การส่งออกทุเรียนที่มีประสิทธิภาพ ปัจจัยการผลิตทุเรียน และการบริหารจัดการของกรมวิชาการเกษตรต่อการส่งออกทุเรียน มีข้อเสนอแนะว่า ควรมีพื้นที่ให้ชาวสวนทุเรียนได้นำผลผลิตมาจัดการขายด้วยตนเอง เพื่อหลีกเลี่ยงการโดนกดราคาจากล้ง และการบริหารจัดการควรตอบสนองต่อคำร้องเรียนหรือการขอความช่วยเหลือของเกษตรกรให้รวดเร็ว และควรมีการจัดการที่เป็นระบบ (Jaturat & Klinpong, 2024) ซึ่งปัจจุบันเกษตรกรและผู้ประกอบการจำนวนมากมีความสนใจในการรวมกลุ่มเพื่อประกอบธุรกิจด้านทุเรียนโดยเฉพาะการทำล้งหรือโรงคัดทุเรียนเพื่อจำหน่ายและส่งออก โดย Chamsoon & Pruksakit (2024) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกพื้นที่เข้าโรงคัดบรรจุทุเรียนขนาดเล็กและขนาดกลาง คือ สาธารณูปโภคเพียงพอต่อการใช้ (น้ำ/ไฟฟ้า) การบริการจัดการพื้นที่ส่วนกลาง อัตราค่าเช่าเหมาะสม ค่าสาธารณูปโภคเหมาะสม มีที่พักสำหรับพนักงานเพียงพอ การวางผังล้งให้อำนวยต่อการดำเนินกิจการ ความน่าเชื่อถือของผู้ให้เช่า นโยบายและระเบียบปฏิบัติด้านความปลอดภัยของผู้ให้เช่า และทำเลใกล้ถนนสายหลัก นอกจากนี้ Kattiyawong, Niyomwong & Satpanit (2021) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ผลไม้ออนไลน์เพื่อมุ่งสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งควรให้ความสำคัญกับแนวทางการสร้างประสิทธิภาพการใช้ข้อมูลทางการค้า และการพัฒนาฐานข้อมูลระดับ Big DATA ในระบบโลจิสติกส์เพื่อการค้าผลไม้ออนไลน์สำหรับเกษตรกร อีกทั้งการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรในด้านต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการจัดการผลผลิต โดยเฉพาะการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนที่อาจต้องพัฒนาเครื่องมือและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการเก็บเกี่ยวผลผลิต ลดระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว ลดความบอบช้ำของผลไม้ และสามารถเพิ่มปริมาณของผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ รวมถึงลดอันตรายต่อเกษตรกรหรือผู้เก็บผลผลิตได้ (Pratoomchat, 2021)

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดพื้นที่ศึกษา คือ จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นจังหวัดในภาคตะวันออกและการเพาะปลูกทุเรียนเป็นอันดับที่ 3 ของประเทศไทย โดยมีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานี้คือ เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในพื้นที่จังหวัดระยอง ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับทุเรียน เช่น เจ้าของล้งทุเรียน ผู้รับจ้างตัดทุเรียน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น สำนักงานเกษตรจังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสิ้นจำนวน 15 คน โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ของการศึกษานี้ใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย

- 1) ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้แทนจากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด ผู้แทนจากสำนักงานเกษตรจังหวัด ผู้แทนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน และผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดระยอง

- 2) เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในพื้นที่จังหวัดระยอง
- 3) ผู้ประกอบการ/ภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทุเรียนในพื้นที่จังหวัดระยอง

เครื่องมือวิจัย

การศึกษานี้ใช้เครื่องมือวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interviews) จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการพัฒนาและการจัดการผลผลิตทุเรียน โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ส่วนที่ 2 ประเด็นการพัฒนาและการจัดการผลผลิตทุเรียนในพื้นที่จังหวัดระยอง และส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

2) แบบสังเกต (Observation Form) จัดทำขึ้นเพื่อสังเกตสภาพแวดล้อมและการจัดการผลผลิตทุเรียนของผู้ให้ข้อมูลหลัก

3) แบบบันทึกประเด็นการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) จัดทำขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการบันทึกข้อมูลในการประชุมกลุ่มย่อยของการศึกษานี้ โดยแบ่งประเด็นคำถามออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 การดำเนินการด้านการจัดการผลผลิตทุเรียนในพื้นที่ในปัจจุบัน และส่วนที่ 2 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาการจัดการผลผลิตทุเรียนในพื้นที่

เครื่องมือวิจัยดังกล่าวนี้มีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือแบบสามเส้า (Triangulation) โดยใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Source Triangulation) ซึ่งเป็นการใช้ข้อมูลจากแหล่งที่มาต่างกัน ได้แก่ เกษตรกร หน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการทุเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนำมาเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากแต่ละแหล่งเพื่อตรวจสอบความสอดคล้อง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data Collection) ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ในประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการทุเรียนและความต้องการในการพัฒนาด้านการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียน การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และรับฟังข้อเสนอแนะจากเกษตรกร ผู้ประกอบการ และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาด้านการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียน และการประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Hearing) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาด้านการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนและรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักแสดงดัง Table 1

Table 1. Summary of Primary Data Collection Methods

No.	Data Collection Method	Number of Key informants
1	In-depth Interview	5
2	Focus Group	10
3	Public Hearing	202

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data Collection) โดยการศึกษาและทบทวนข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานการณ์ด้านผลผลิตทุเรียนของจังหวัดระยอง นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาการเกษตร และรูปแบบหรือวิธีการจัดการผลผลิตทางการเกษตรหลังการเก็บเกี่ยว เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในการสรุป ตีความและสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนที่ขับเคลื่อนด้วยท้องถิ่นที่มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่จังหวัดระยอง

ผลการวิจัย

แนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นจังหวัดระยอง

จากการศึกษาพบว่า จังหวัดระยองยังพบปัญหาด้านการจัดการผลผลิตทุเรียนหลังจากการเก็บเกี่ยว เนื่องจากปริมาณทุเรียนที่เพิ่มขึ้นจากการเก็บเกี่ยวของเกษตรกรในช่วงเวลาเดียวกัน และปัญหาการเก็บเกี่ยวทุเรียนผลอ่อนและปัญหาผลผลิตทุเรียนออกสู่ท้องตลาดจำนวนมากเกินความต้องการของลูกค้า (ล้นตลาด) ซึ่งส่งผลต่อราคาทุเรียนในจังหวัด นอกจากนี้ ยังพบว่า พื้นที่การรับผลผลิตทุเรียนยังไม่เพียงพอส่งผลให้เกษตรกรและล้งต้องฝากผลผลิตไว้ที่คลังสินค้าทำให้เกิดต้นทุนการเก็บรักษาผลผลิตคุณภาพของทุเรียนลดลง และราคาจำหน่ายของทุเรียนลดลง ซึ่งการจัดการห้องเย็นที่มีเทคโนโลยีทันสมัยที่สามารถรักษาคุณภาพทุเรียนเพื่อรองรับการขยายตัวของทุเรียนในจังหวัดระยองที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นสามารถเกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการในจังหวัดระยอง รวมถึงการรองรับผลผลิตทุเรียนในพื้นที่ใกล้เคียงและจังหวัดภายใต้โครงการระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (Eastern Fruit Corridor: EFC) ดังนั้น การพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นจังหวัดระยอง จึงควรมีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

1) การนำห้องเย็นเข้ามาใช้ในบริหารจัดการเพื่อรองรับผลผลิตของทุเรียนหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งสามารถช่วยลดปัญหาด้านผลผลิตทุเรียนที่รอการจำหน่ายไปยังพื้นที่อื่น รวมถึงการมีผลผลิตทุเรียนที่มีคุณภาพและรองรับความต้องการของผู้บริโภคได้ตลอดทั้งปี

2) การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้การบริหารจัดการทุเรียนในทุกขั้นตอน ซึ่งช่วยในการพัฒนาผลผลิตของทุเรียนให้มีปริมาณและคุณภาพที่ดี รวมถึงการบำรุงรักษาเพื่อป้องกันความเสียหายของผลผลิต

3) การพัฒนาทรัพยากรที่มีความจำเป็นต่อการบริหารจัดการทุเรียน เช่น ระบบฐานข้อมูล การใช้แพลตฟอร์มในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการกำกับติดตามและพัฒนาวิธีการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง

4) การพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรในการนำองค์ความรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามามีการบริหารจัดการทุเรียนเพื่อพัฒนาผลผลิตทุเรียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพของเกษตรกรในพื้นที่ให้สามารถดูแลและจัดการผลผลิตทุเรียนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากแนวทางการพัฒนาดังกล่าว ประเด็นสำคัญที่ควรดำเนินการเป็นลำดับแรกเพื่อช่วยแก้ปัญหาด้านทุเรียนให้กับเกษตรกรและผู้ประกอบการในพื้นที่จังหวัดระยอง คือ การจัดทำระบบห้องเย็นเพื่อจัดเก็บผลผลิตทุเรียน รวมถึงการคัดแยกคุณภาพและบรรจุภัณฑ์ทุเรียนที่พร้อมสำหรับการขนส่งไปยังตลาดทุเรียนทั้งในและต่างประเทศ โดยห้องเย็นที่จัดทำขึ้นควรมีขนาด 4,000 ตัน และสามารถรองรับการจัดเก็บทุเรียนได้เพียงพอในระยะเวลา 10 ปี รวมถึงมีการจัดสรรพื้นที่เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างครบวงจร ซึ่งห้องเย็นและตลาดกลางมีกิจกรรมด้านการผลิตและการให้บริการ ได้แก่ กิจกรรมให้เข้าพื้นที่เก็บทุเรียนสดแช่เย็น กิจกรรมให้เข้าพื้นที่ตลาดทุเรียน กิจกรรมภาคธุรกิจการขนส่ง กิจกรรมการจัดหาบรรจุภัณฑ์พลาสติก และกิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์จากทุเรียน เพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาให้จังหวัดระยองเป็นศูนย์กลางตลาดทุเรียนที่มีศักยภาพและสามารถแข่งขันได้

สำหรับพื้นที่ที่เหมาะสมกับการจัดทำระบบห้องเย็นและตลาดกลางเพื่อเป็นศูนย์กลางการค้าทางทุเรียนในจังหวัดระยอง ได้พิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ 1) ขนาดเนื้อที่ของโครงการ 2) การคมนาคมสะดวก 3) สาธารณูปโภคพื้นฐาน 4) ตั้งอยู่ใกล้แหล่งผลิตทุเรียน 5) อยู่ใกล้แหล่งชุมชน และ 6) การบริการสาธารณะ โดยเฉพาะการกำจัดของเสียจากการผลิตทุเรียนแช่แข็ง (เปลือกทุเรียนมีน้ำหนักคิดเป็นร้อยละ 65 ของน้ำหนักทุเรียนทั้งหมด) จากการพิจารณาพบว่า พื้นที่ที่มีศักยภาพในการจัดทำระบบห้องเย็นและตลาดกลาง มีจำนวน 3 พื้นที่ ได้แก่

พื้นที่ที่ 1 บริเวณตำบลทุ่งควายกิน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ซึ่งที่ดินตั้งอยู่บนถนนแกลง-จันทบุรี สาย 3 มีลักษณะเด่น คือ เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้ตลาดกลางผลไม้เขาหิน ร้านสะดวกซื้อ ธนาคาร และสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทั้งหมด

พื้นที่ที่ 2: บริเวณตำบลกองดิน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ซึ่งที่ดินตั้งอยู่บนถนนแกลง-จันทบุรี สาย 3 มีลักษณะเด่น คือ เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้ตลาดกลางสินค้าเกษตรกลุ่มกองดิน และสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทั้งหมด

พื้นที่ที่ 3: บริเวณ ตำบลชุมแสง อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง ซึ่งที่ดินตั้งอยู่บนถนนบ้านบึง-แกลงสาย 344 มีลักษณะเด่น คือ เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้ตลาดกลางเกษตรวังจันทร์ และสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทั้งหมด

ผลกระทบจากการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของจังหวัดระยอง

การพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดระยอง ได้มีการประเมินผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในภาพรวมที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางการพัฒนาทั้งจากทางตรง (Direct) และทางอ้อม (Indirect) ซึ่งอาจเป็นผลกระทบเชิงบวก (Positive impact) และผลกระทบเชิงลบ (Negative Impact) รวมทั้งมาตรการในการป้องกันและบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานตามแนวทางดังกล่าวสามารถสร้างประโยชน์และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบกับประชาชนและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดระยอง โดยสามารถสรุปผลกระทบที่สำคัญและมาตรการต่าง ๆ ดังนี้

การประเมินผลกระทบในมิติเศรษฐกิจ

ผลกระทบเชิงบวกจากการดำเนินงานโครงการการจัดทำระบบห้องเย็นและตลาดกลางเพื่อเป็นศูนย์กลางการค้าทางการเกษตรในจังหวัดระยอง พบว่า มีความเหมาะสมต่อการดำเนินการ ซึ่งมีอัตราผลตอบแทนภายในโครงการ (IRR) ร้อยละ 54.70 และสามารถกระตุ้นเศรษฐกิจในภาพรวมของจังหวัดระยองได้ สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะเกษตรกรผู้เพาะปลูกทุเรียนในพื้นที่ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการมีตลาดกลางและห้องเย็นที่รองรับผลผลิตที่เสียหายหรือตกเกรด โดยการนำทุเรียนตกเกรดมาแกะเนื้อและแช่แข็งเพื่อนำไปจำหน่ายให้กับผู้บริโภคต่อไป และเกษตรกรในพื้นที่สามารถนำผลผลิตของตนเองมาจำหน่ายให้กับผู้บริโภคได้โดยตรงในพื้นที่ที่จัดไว้ให้ในตลาดกลาง รวมทั้งสามารถช่วยลดค่าใช้จ่ายของผู้ประกอบการและเกษตรกรที่นำผลผลิตทุเรียนไปจำหน่ายยังพื้นที่อื่นได้นอกจากนี้ สามารถส่งเสริมและสนับสนุนให้เป็นตลาดกลางที่ครบวงจรในเรื่อง “ทุเรียนของจังหวัดระยอง” และยกระดับเป็นตลาด Premium ที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดระยอง เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้บริโภคทุเรียนจากภายนอกพื้นที่ ซึ่งสามารถกระตุ้นเศรษฐกิจในภาพรวมของจังหวัดระยอง และสามารถสร้างภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เป็นจุดขายของจังหวัดระยองได้

ผลกระทบเชิงลบ คือ การเกิดขยะมูลฝอยและน้ำเสียจากการใช้บริการของตลาดกลางและห้องเย็นมากขึ้นเมื่อเทียบกับสถานการณ์ปกติที่ไม่ได้มีการดำเนินโครงการ และอาจจะเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุในพื้นที่มากยิ่งขึ้นเนื่องจากปริมาณการจราจรในพื้นที่ที่หนาแน่นมากขึ้น รวมทั้งอาจเกิดการรบกวนประชาชนในพื้นที่ที่มาจากปริมาณยานพาหนะที่เข้ามาขนส่งผลผลิต

การประเมินผลกระทบในมิติสังคม

ผลกระทบเชิงบวก คือ การสร้างความร่วมมือของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในพื้นที่ที่เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ซึ่งมาจากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและการจัดตั้งตลาดกลางที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่ รวมถึงผลกระทบเชิงบวกทางอ้อมที่มาจากคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ดีขึ้นที่เกิดจากการส่งเสริมและสนับสนุนในด้านการเพาะปลูกทุเรียน การจัดการระบบหลังการเก็บเกี่ยว และการจัดตั้งตลาดกลางของหน่วยงานภาครัฐ

ผลกระทบเชิงลบ คือ ความขัดแย้งของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหากมีการจัดการที่ไม่เป็นระบบในตลาดกลาง การเข้ามาดำเนินการของกลุ่มเกษตรกรและผู้ประกอบการที่ไม่โปร่งใส และการจัดการด้านธรรมาภิบาลของหน่วยงานภาครัฐที่เอื้อต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในการเข้ามาหาผลประโยชน์จากการดำเนินการตลาดกลางและห้องเย็นได้ ความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุในพื้นที่มากยิ่งขึ้นที่มาจากปริมาณการจราจรที่หนาแน่นและอาจเกิดการรบกวนประชาชนในพื้นที่ นอกจากนี้ ลูกจ้างหรือพนักงานที่ปฏิบัติงานในห้องเย็นอาจได้รับความเสี่ยงทางสุขภาพจากการสัมผัสความเย็นหรือสารเคมีบางประเภทที่อาจส่งผลกระทบต่อการทำงานของปอดและสุขภาพของลูกจ้างและพนักงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว

การประเมินผลกระทบในมิติสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบเชิงบวก คือ เกษตรกรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำเปลือกทุเรียนมาพัฒนาและใช้ประโยชน์เพื่อสร้างเป็นผลิตภัณฑ์อื่นที่นำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ได้โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการศึกษา วิจัย และพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับเปลือกทุเรียนตาม

แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) ซึ่งเป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อมและสามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรเพิ่มขึ้น

ผลกระทบเชิงลบ คือ การเพิ่มขึ้นของการใช้สารเคมีและปุ๋ยในการเพาะปลูกทุเรียน การเพิ่มขึ้นของขยะมูลฝอยและน้ำเสียจากการดำเนินงานของสำนักงานในตลาดกลางและห้องเย็น และการเพิ่มขึ้นของขยะมูลฝอยจากเปลือกทุเรียนที่อาจก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นรบกวนประชาชนบริเวณโดยรอบและข้อจำกัดของพื้นที่กำจัดเปลือกทุเรียน นอกจากนี้ อาจส่งผลให้เกิดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากขึ้นที่มาจากกิจกรรมจากการใช้พลังงานของห้องเย็นและสำนักงานในตลาดกลาง ภาคการขนส่งที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น และภาคการจัดการของเสียที่มาจากปริมาณขยะมูลฝอยและน้ำเสียที่เพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การดำเนินงานด้านการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดระยองสามารถดำเนินการได้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อม จึงได้กำหนดมาตรการในการส่งเสริม ป้องกัน ลดหรือการแก้ไขเยียวยาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ดังนี้

มาตรการส่งเสริมผลกระทบเชิงบวก

- 1) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกทุเรียนที่ปลอดภัยและได้มาตรฐานตามที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกำหนด
- 2) การส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกษตรกรหรือผู้ประกอบการใช้ประโยชน์จากห้องเย็นเพื่อเก็บเนื้อทุเรียนที่มาจากการแกะผลทุเรียนตกเกรด
- 3) ควบคุมการให้บริการห้องเย็นแก่เกษตรกรหรือผู้ประกอบการให้เหมาะสม
- 4) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรมีพื้นที่และช่องทางในการขายผลผลิตโดยตรงต่อผู้บริโภคทั้งในและนอกพื้นที่
- 5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ควรประชาสัมพันธ์และสร้างอัตลักษณ์ของตลาดให้เป็นศูนย์กลางตลาดทุเรียนในพื้นที่จังหวัดระยอง
- 6) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อยกระดับให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวรูปแบบใหม่และเป็นสถานที่ขึ้นชื่อของจังหวัดในอนาคต
- 7) ส่งเสริมและสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนอื่น เช่น สถาบันการศึกษา และภาคเอกชนในการศึกษาวิจัย และพัฒนานวัตกรรมการนำเปลือกทุเรียนไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่น หรือสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น การวิจัยการพัฒนาปุ๋ยจากเปลือกทุเรียนให้มีคุณภาพสำหรับนำมาใช้ทดแทนปุ๋ยที่ใช้ในปัจจุบันได้

มาตรการป้องกัน ลด หรือแก้ไขเยียวยาผลกระทบเชิงลบ

- 1) ปรับเปลี่ยนวิธีการขายทุเรียนที่ตกเกรดมาเป็นการเนื้อแช่แข็งเพื่อพัฒนาและต่อยอดการขายทุเรียนรูปแบบใหม่
- 2) จัดหาพื้นที่ตั้งตลาดกลางและห้องเย็นที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับปริมาณผลผลิตทุเรียนของพื้นที่
- 3) ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมเกษตรกรในการลดการใช้สารเคมี โดยใช้วิธีการและเทคโนโลยีการปลูกทุเรียนที่ปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ

4) จัดสรรสิทธิประโยชน์บางประการให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการจราจรในพื้นที่ รวมถึงผลกระทบจากเสียงรบกวนจากการจราจรตามความเหมาะสม

5) วางแผนในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักวิชาการ

6) จัดทำระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียที่เกิดขึ้นตามหลักวิชาการ และไม่ปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะโดยไม่ผ่านการบำบัด

7) วางระบบจัดการการจราจรในพื้นที่อย่างเป็นระบบ และปรับปรุง ซ่อมแซมเครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางจราจรให้ชัดเจนและเกิดความปลอดภัยมากขึ้น

8) จัดสถานที่ในการเก็บรวบรวมเปลือกทุเรียนให้มิดชิด และมีการนำเปลือกทุเรียนไปกำจัดยังศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยรวมแบบครบวงจรทุกวัน เพื่อป้องกันกลิ่นเหม็นรบกวนและแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์พาหะนำโรค

9) ส่งเสริมให้เครือข่ายภาคประชาชนและเอกชนดำเนินโครงการหรือกิจกรรมการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และขึ้นทะเบียนตามข้อบังคับที่กำหนดเพื่อสามารถดำเนินการเกี่ยวกับการซื้อขายคาร์บอนเครดิต

10) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรควบคุมกำกับ ดูแลการดำเนินการของตลาดกลางและห้องเย็น และการจัดการทุเรียนตลอดห่วงโซ่อุปทานให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งจัดตั้งคณะกรรมการภาคีเครือข่ายในการกำกับดูแลการดำเนินการของตลาดกลางและห้องเย็น โดยมีหน้าที่ในการกำกับ ดูแล และติดตามการดำเนินงานและมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ

การบริหารจัดการของท้องถิ่นตามแนวทางการพัฒนาจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของจังหวัดระยอง

การบริหารจัดการตามแนวทางการพัฒนาดังกล่าวของท้องถิ่นในจังหวัดระยอง ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่อยู่ใกล้ชิดกับเกษตรกรและประชาชน รวมทั้งมีภารกิจที่ต้องดำเนินการเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชน ในการพัฒนาและยกระดับผลผลิตทุเรียนของจังหวัดระยองต้องมีการบูรณาการร่วมกันจากภาคส่วนต่าง ๆ และเกิดความร่วมมือในการพัฒนา จึงได้เสนอแนวทางการบริหารจัดการของท้องถิ่นออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การแต่งตั้ง “คณะกรรมการบูรณาการพัฒนาและยกระดับทุเรียนจังหวัดระยอง” โดยการเสนอผู้ว่าราชการจังหวัดระยองแต่งตั้ง “คณะกรรมการบูรณาการพัฒนาและยกระดับทุเรียนจังหวัดระยอง” โดยเป็นคณะกรรมการที่มีการบูรณาการในทุกภาคส่วนเพื่อส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาระบบการจัดการทุเรียนแบบครบวงจรตั้งแต่การเพาะปลูกการควบคุมดูแล การพัฒนาสายพันธุ์ การพัฒนาระบบการเก็บเกี่ยวผลผลิต การพัฒนาระบบการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว และการพัฒนาระบบการตลาด เป็นต้น

ส่วนที่ 2 การจัดทำ “บันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (Memorandum of Understanding: MOU) การพัฒนาระบบจัดการหลังการเก็บเกี่ยวของทุเรียนในจังหวัดระยอง” การจัดทำบันทึกข้อตกลง (MOU) ดังกล่าวสอดคล้องกับการดำเนินการตามรูปแบบการพัฒนาระบบการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวของทุเรียน โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดระยอง สำนักงานเกษตรจังหวัดระยอง เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนด้านทุเรียนจังหวัดระยอง และเครือข่ายผู้ประกอบการด้านทุเรียนจังหวัดระยอง ลงนามในบันทึก

ข้อตกลงดังกล่าว เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาระบบการบริหารจัดการทุเรียนของจังหวัดระยอง และยกระดับคุณภาพของทุเรียนในจังหวัดระยองให้สูงขึ้น รวมทั้งความร่วมมืออื่นที่สามารถพัฒนาระบบการจัดการผลผลิตของทุเรียนจังหวัดระยองให้มีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการทั้ง 2 ส่วนนั้น ต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน เช่น

1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทและหน้าที่ คือ ในดำเนินการจัดตั้งห้องเย็นและตลาดกลางเพื่อรองรับผลผลิตทุเรียนในพื้นที่จังหวัดระยอง การจัดสรรงบประมาณเพื่อการบริหารจัดการตลาดกลางและห้องเย็น การกำกับ ดูแล และควบคุมการดำเนินการของตลาดกลางและห้องเย็นให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

2) สำนักงานเกษตรจังหวัดระยอง มีบทบาทและหน้าที่ คือ พัฒนาและจัดทำระบบฐานข้อมูลการเพาะปลูกทุเรียนของจังหวัดระยอง การส่งเสริมและสนับสนุนองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกทุเรียนเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีปริมาณและคุณภาพ การกำกับ ดูแล และควบคุมการปลูกทุเรียนของเกษตรกรให้ปลอดภัยและเป็นไปตามมาตรฐาน และจัดสรรงบประมาณสำหรับแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

3) เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนด้านทุเรียนจังหวัดระยอง มีบทบาทและหน้าที่ คือ ช่วยเหลือและสนับสนุนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพของทุเรียน และการประชาสัมพันธ์และเชิญชวนเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดระยองให้มีการเพาะปลูกที่ปลอดภัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4) เครือข่ายผู้ประกอบการ/ผู้ประกอบการด้านทุเรียน มีบทบาทและหน้าที่ คือ ร่วมกันกำหนดราคากลางของทุเรียน และรับซื้อผลผลิตตามข้อตกลง การรับซื้อสินค้าตามที่ระบุไว้ในสัญญาการซื้อขายตามข้อตกลง และการกำกับ ดูแลกระบวนการซื้อขายของทุเรียนให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย

การดำเนินงานตามแนวทางการบริหารจัดการทั้ง 2 ส่วนนั้น สามารถช่วยพัฒนาการบริหารจัดการผลผลิตและเพิ่มมูลค่าเพื่อการรองรับการขยายตัวทางการตลาดของทุเรียนจังหวัดระยอง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร ผู้ประกอบการ และภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการดำเนินการของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อบทบาทและหน้าที่ตามกฎหมายประกาศ ระเบียบและข้อบัญญัติที่เกี่ยวข้อง อันจะเป็นประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวมและช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัด

สรุปและอภิปรายผล

แนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดระยองเป็นแนวทางในดำเนินงานเพื่อช่วยพัฒนาระบบการบริหารจัดการทุเรียนของจังหวัดระยอง และยกระดับคุณภาพของทุเรียนในจังหวัดระยองให้สูงขึ้น รวมถึงการสร้างความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาระบบการจัดการผลผลิตของทุเรียนจังหวัดระยองให้มีประสิทธิภาพและสามารถแข่งขันในตลาดได้ ซึ่งทุเรียนจังหวัดระยองเป็นหนึ่งในทุเรียนที่มีชื่อเสียงและมีคุณภาพที่ดีที่สามารถแข่งขันกับพื้นที่อื่นได้ โดยปัญหาและข้อจำกัดของทุเรียนจังหวัดระยอง คือ ปริมาณผลผลิตที่มีจำนวนมากเกินความต้องการของผู้บริโภค ส่งผลต่อราคาทุเรียนที่ลดลง และเกษตรกรต้องเร่งทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนเพื่อไม่ให้ผลผลิตเสียหายและคุณภาพลดลง รวมทั้งปัญหาการเก็บเกี่ยวทุเรียนอ่อน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Wonginta (2021) พบว่า ความเสี่ยงด้านราคาผลผลิตทุเรียนตกต่ำลงที่มาจากภาวะสินค้าล้นตลาดและความเสี่ยงด้านการผลิตที่มาจากการตัดและจำหน่ายทุเรียนอ่อน

แนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดระยอง จึงได้เสนอกรอบการดำเนินงานทั้งการนำห้องเย็นเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อรองรับผลผลิตของทุเรียน หลังการเก็บเกี่ยว การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาประยุกต์ใช้การบริหารจัดการทุเรียนในทุก ขั้นตอนเพื่อพัฒนาผลผลิตของทุเรียนให้มีปริมาณและคุณภาพที่ดี การพัฒนาระบบฐานข้อมูลและการใช้ แพลตฟอร์มในรูปแบบต่าง ๆ และการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรในการนำองค์ความรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาบริหารจัดการทุเรียนเพื่อพัฒนาผลผลิตทุเรียนให้มีประสิทธิภาพและ ยกระดับคุณภาพของเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งสามารถยกระดับคุณภาพของทุเรียนในจังหวัดระยองได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ WANYING, Tanabowornpanich & Thamchalai (2023) ที่เสนอให้มีการ ส่งเสริม Soft Power ยกระดับการส่งออกทุเรียนไทยผ่านการพัฒนาทุเรียนแปรรูปสร้างมูลค่าในตลาดจีน และยกระดับคุณภาพการผลิตให้ได้มาตรฐานสากล พร้อมเสริมสร้างแบรนด์ทุเรียนไทยให้เป็นที่ยอมรับ ของผู้บริโภคจีน การปรับปรุงกฎระเบียบด้านการขนส่ง พัฒนาทักษะแรงงานอย่างมืออาชีพ และบูรณา การเทคโนโลยีดิจิทัลในกระบวนการผลิตและส่งออกเพื่อความยั่งยืน

สำหรับการนำห้องเย็นมาใช้เก็บรักษาผลผลิตทุเรียนหลังจากการเก็บเกี่ยวนั้นจะช่วยยืดรักษา ผลผลิตของทุเรียนไม่ให้เน่าเสียและสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคทุเรียนได้ตลอดเวลา และการเก็บรักษาด้วยความเย็นสามารถเก็บรักษาความสดของพืช ผัก ผลไม้และเป็นกระบวนการหนึ่งในการ จัดการผักและผลไม้หลังการเก็บเกี่ยว (Institute of Co-Operation Area & Machinery Development, 2022) ทั้งนี้ การจัดทำระบบห้องเย็นเพื่อรองรับผลผลิตทุเรียนในพื้นที่ต้องมีการจัดทำและที่ตั้งของ ห้องเย็นรวมถึงตลาดกลางที่เป็นศูนย์กลางกระจายผลผลิตทุเรียนของจังหวัดระยอง โดยพิจารณาจาก ปัจจัยที่หลากหลาย เช่น ขนาดเนื้อที่ของโครงการ การคมนาคมสะดวก สาธารณูปโภคพื้นฐาน ตั้งอยู่ใกล้ แหล่งผลิตทุเรียน อยู่ใกล้แหล่งชุมชน และการบริการสาธารณะ (การจัดการขยะมูลฝอยและของเสีย) เพื่อให้ได้ทำเลของห้องเย็นและตลาดกลางที่สามารถช่วยลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งและสามารถรองรับ ผลผลิตทุเรียนโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ที่มีผลผลิตทุเรียนในปริมาณมาก สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Chamsoon & Pruksakit (2024) ที่พบว่า การตัดสินใจเลือกพื้นที่เช่าโรงคัดบรรจุทุเรียนขึ้นอยู่กับปัจจัย ด้านสาธารณูปโภค การจัดการพื้นที่ และทำเลที่ตั้ง และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Kingkeaw & Rojsuwan (2022) ที่ระบุปัจจัยสำคัญในการเลือกทำเลที่ตั้งและกระจายทุเรียนในจังหวัดชุมพร ทั้งนี้ การเลือกทำเลที่เหมาะสมยังช่วยลดปัญหาการสูญเสียคุณภาพของผลผลิตได้ (Manisri & Manisri, 2024)

สำหรับการจัดทำระบบห้องเย็นและตลาดกลางนั้นสร้างผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจต่อ เกษตรกรและผู้ประกอบการด้านทุเรียนในจังหวัดระยองจากการจำหน่ายผลผลิตทุเรียนและผลิตภัณฑ์ที่ เกี่ยวข้อง โดยเกษตรกรและผู้ประกอบการสามารถเข้ามาใช้พื้นที่ในการจำหน่ายทุเรียนในตลาดทั้งใน รูปแบบขายตรงหรือผ่านพ่อค้าคนกลางหรือล้ง เกิดการกระจายรายได้ และลดค่าใช้จ่ายในการขนส่ง ผลผลิตไปยังสถานที่ที่ห่างไกล นอกจากนี้ ตลาดกลางยังเป็ศูนย์กลางของการจัดการผลผลิตทุเรียนทั้ง การคัดแยก การจัดเก็บ การบรรจุ และการจำหน่ายทุเรียนที่สร้างความน่าเชื่อถือต่อผู้บริโภค สอดคล้อง กับผลการศึกษาของ Office of Agricultural Economics (2020) ที่พบว่า คุณภาพของผลผลิตและการ บริหารจัดการภายในโรงคัดบรรจุที่ดีส่งผลต่อราคาและการเพิ่มมูลค่าให้กับทุเรียน รวมถึงสร้างความ เชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค และการมีโรงคัดบรรจุเข้ามารับซื้อทุเรียนส่งผลดีต่อเกษตรกร ซึ่งการมีโรงคัดบรรจุ เข้ามารับซื้อทุเรียนในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกษตรกรมีทางเลือกในการขายผลผลิตได้มากขึ้น

และสะดวกขึ้นและมีตลาดรับซื้อที่แน่นอน ซึ่งสามารถช่วยสร้างประโยชน์ต่อเกษตรกรและเศรษฐกิจในภาพรวมของจังหวัดระยองได้

นอกจากนี้ ผลประโยชน์ทางด้านสังคมที่เกิดขึ้นมีลักษณะเป็นการสร้างอาชีพ เกิดการจ้างงาน และเกิดการรวมกลุ่มของเกษตรกร รวมถึงการสร้างความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนา อย่างไรก็ตาม ผลกระทบเชิงลบจากการดำเนินการดังกล่าวยังคงมีปัญหาด้านมลพิษทางสิ่งแวดล้อม เช่น ขยะมูลฝอย น้ำเสียและกลิ่นเหม็นรบกวน รวมถึงอาจสร้างความหนาแน่นจากการจราจรในพื้นที่ใกล้เคียงกับสถานที่จัดทำห้องเย็นและตลาดกลางได้ โดยผลกระทบดังกล่าวนี้มีความคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Mahasaksawat and Tavarom (2023) ที่ศึกษาผลกระทบจากการพัฒนาเขตนวัตกรรมระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EECi) ต่อประชาชนในพื้นที่ ตำบลป่ายุบใน อำเภอดงเจน จังหวัดระยอง โดยพบว่า มีผลกระทบเชิงบวกในด้านรายได้ อาชีพ การจ้างงาน และการรวมกลุ่มของภาคประชาชน ส่วนผลกระทบเชิงลบ คือ ปัญหาด้านการจัดการขยะและการบริหารจัดการน้ำและคุณภาพของน้ำในพื้นที่ ดังนั้น การจัดทำระบบห้องเย็นและตลาดกลางจึงได้กำหนดมาตรการในการส่งเสริมผลกระทบเชิงบวกและป้องกัน ลด แก้ไขและเยียวยาผลกระทบเชิงลบเพื่อช่วยลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและเสริมสร้างผลประโยชน์ให้กับสังคมส่วนรวม

สำหรับการบริหารจัดการตามแนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดระยอง แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การแต่งตั้งคณะกรรมการบูรณาการและพัฒนาและยกระดับทุเรียนจังหวัดระยอง และส่วนที่ 2 การจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (Memorandum of Understanding: MOU) การพัฒนาระบบจัดการหลังการเก็บเกี่ยวของทุเรียนในจังหวัดระยอง โดยการดำเนินงานทั้ง 2 ส่วนนี้มีความสอดคล้องกันตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งเกิดจากการกำหนดนโยบายและจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มาจาก การบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น สำนักงานจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด เป็นต้น สำหรับส่วนที่ 2 เป็นการดำเนินงานในเชิงการขับเคลื่อนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ต้องนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์กรบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ที่เป็นหน่วยงานที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรมขนาดใหญ่และเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอื่น สำนักงานเกษตรจังหวัด เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายผู้ประกอบการ และ/หรือภาคเอกชนที่สามารถช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวของทุเรียนในจังหวัดระยองให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรในพื้นที่ได้ ดังนั้น การดำเนินงานแบบบูรณาการร่วมกันสามารถขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาให้เป็นรูปธรรมและสามารถช่วยสร้างระบบและกลไกที่ดีตลอดห่วงโซ่อุปทานของการจัดการผลผลิตทุเรียนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Pisitkasem (2023) พบว่า หากมีการบูรณาการความร่วมมือจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจะสามารถยกระดับและพัฒนาทุเรียนให้เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคได้ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Pasiri Khetpiyarat et al. (2020) ที่แสดงให้เห็นว่าต้องมีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน การสร้างระบบการดำเนินงาน การสร้างมาตรฐานคุณภาพทุเรียน การพัฒนาระบบและกลไกการควบคุมมาตรฐาน และการบริหารจัดการกลุ่ม และการขับเคลื่อนต้องมีการทบทวนมาตรฐานสินค้าเกษตร การสร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้อง และความร่วมมือร่วมกันระหว่างภาคีเครือข่าย ซึ่งเหล่านี้จะช่วยให้การบริหารจัดการตามแนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนของท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัด

ระยองมีประสิทธิภาพ สามารถยกระดับผลผลิตทุเรียนของพื้นที่ สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคและเป็นที่ยอมรับของตลาดทุเรียนในอนาคต รวมทั้งท้องถิ่นสามารถนำไปปฏิบัติในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำแนวทางการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ มีดังนี้

1) ส่งเสริมเกษตรกรให้ผลิตทุเรียนในระบบเกษตรดีที่เหมาะสม หรือ GAP (Good Agricultural Practice) ซึ่งเป็นมาตรฐานเริ่มต้นในการทำการเกษตร ซึ่งทำให้ได้ผลผลิตทุเรียนที่ปลอดภัย ปลอดภัยศัตรูพืช และมีคุณภาพตรงกับความต้องการของตลาด ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2) ส่งเสริมการบริหารจัดการแหล่งน้ำภายในพื้นที่จังหวัดระยองให้เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร

3) พัฒนาระบบการบริหารจัดการผลผลิตทุเรียนผลสดจากทุกพื้นที่ มาจัดเก็บและแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่ตลาดกลางและห้องเย็นได้ตลอดทั้งปี

4) ส่งเสริมการแปรรูปทุเรียนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตทุเรียนภายในพื้นที่จังหวัดระยอง เช่น ทุเรียนผลสดแช่เยือกแข็ง (มีรสชาติดคล้ายไอศกรีม) สามารถวางจำหน่ายบนพื้นที่เศรษฐกิจได้ และทุเรียนผง สามารถนำไปเป็นส่วนผสมของอาหารชนิดต่าง ๆ ได้ ปัจจุบันมีความต้องการเป็นจำนวนมาก

5) ส่งเสริมการผลิตทุเรียนก่อนฤดูกลางภายในพื้นที่จังหวัดระยอง (ทุเรียนนอกฤดูกลาง) โดยใช้สารแพกโคลบิวทราโซล เร่งให้ทุเรียนออกดอกได้ในเดือนสิงหาคม และเก็บเกี่ยวในเดือนกุมภาพันธ์ ทำให้เกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตทุเรียนได้ราคาสูง และทำให้ตลาดกลางและห้องเย็นมีสินค้าเข้ามาจำหน่ายภายในพื้นที่ตลาดกลางและห้องเย็นได้อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะงานวิจัยในอนาคต

1) ควรศึกษาบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการเกษตรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

2) ควรศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุเรียนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อื่น

References

- Chamsoon, J., & Pruksakit, P. (2024). Multi-criteria decision analysis in affecting factors of small and medium size durian packing house rental area selection: Case study of Noen Sung Subdistrict, Chanthaburi. *Journal of Social Science Panyapat*, 6(3), 1–12. (In Thai)
- Christopher, M. (2011). *Logistics & supply chain management* (4th ed.). Pearson Education.

- Eastern Economic Corridor Policy Committee. (2021). *The action plan for agricultural development in the Eastern Economic Corridor (EEC), 2023–2027*. Retrieved from <https://www.eeco.or.th/web-upload/filecenter/eec-developmentplan/actionplan1.pdf> (In Thai)
- Institute of Co-Operation Area & Machinery Development. (2022). *Coolness and freshness of plants, vegetables, and fruits*. Retrieved from <https://km.cpd.go.th/> (In Thai)
- Jaturat, K., & Klinpong, S. (2024). Management of the Department of Agriculture on durian export in Chanthaburi province. *Business Administration and Economics Review*, 20(1), 15–35. Retrieved from <https://so15.tci-thaijo.org/index.php/bae/article/view/964> (In Thai)
- Kader, A. A. (2002). *Postharvest technology of horticultural crops* (3rd ed.). University of California, Agriculture and Natural Resources.
- Kattiyawong, T., Niyomwong, T., & Satpanit, K. (2022). Guidelines for the development of an online fruit logistics system to strengthen the local economy. *Research Community and Social Development Journal*, 16(2), 55–69. doi.org/10.14456/nrru-rdi.2022.25 (In Thai)
- Khetpiyarat, P., et al. (2020). The development of a system and mechanism for driving the quality standard control of durian Long Lab Lae and Lin Lab Lae varieties in Uttaradit province: A case study of Ban Dan Na Kham. *Lampang Rajabhat University Journal*, 10(1), 76–88. (In Thai)
- Kingkeaw, T., & Rojsuwan, B. (2022). Selection of the warehouse location and distribution center for durian products in Chumphon province. *Journal of Management and Local Innovation*, 4(6), 209–226. (In Thai)
- Kitinoja, L., Saran, S., Roy, S. K., & Kader, A. A. (2011). Postharvest technology for developing countries: Challenges and opportunities in research, outreach and advocacy. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 91(4), 597–603. doi.org/10.1002/jsfa.4295
- Land Development Department. (2020). *The application of sufficiency economy principles in Thailand's agricultural sector*. Bangkok: Ministry of Agriculture and Cooperatives.
- Leyble, J., Alpos, M., & Bayogan, E. R. V. (2024). Postharvest responses of durian (*Durio zibethinus* cv. Puyat) fruit to a paraffin-based wax as surface coating. *The Philippine Journal of Science*, 153(2), 563 – 574. doi.org/10.56899/153.02.07
- Mahasaksawat, R., & Tavarom, A. (2023). Impacts of the Eastern Economic Corridor Innovation (EECi) development on people's quality of life in Pa Yup Nai Sub-district, Wang Chan District, Rayong Province. *Nakhon Lampang Buddhist College's Journal*, 12(2), 205–222. (In Thai)
- Manisri, T., & Manisri, C. (2024). Transportation and distribution management for food loss: A case study of the Wolffia supply chain. *Sripatum Chonburi Journal*, 20(4), 151–165. (In Thai)
- Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2020). *Sustainable agriculture development plan (2020–2022)*. Bangkok: Ministry of Agriculture and Cooperatives.
- Office of Agricultural Economics. (2020). *A study on the role of fruit business entrepreneurs in Thai durian*. Office of Agricultural Economics, Ministry of Agriculture and Cooperatives. (In Thai)

- Office of Agricultural Economics. (2022). *Durian production by province for the year 2021*. Retrieved from <https://mis-app.oae.go.th/product> (In Thai)
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2021). *Thailand's Sustainable Development Goals Progress Report 2021*. Bangkok: NESDC. (In Thai)
- Pisitkasem, P. (2023). Success factors in logistics management and durian supply chain integration of the Eastern Agricultural Cooperatives. *RMUTT Global Business and Economics Review*, 18(1), 26–38. (In Thai)
- Pratoomchat, B. (2021). Knowledge transfer of fruit harvesting equipment to fruit farmers in Rayong Province. Faculty of Science, Burapha University. Retrieved from <https://buuir.buu.ac.th/xmlui/handle/1234567890/5127> (In Thai)
- Rayong Provincial Agricultural Office. (2021). *Data on economic crop areas in Rayong province for the year 2021/2022*. Retrieved from [http://www.rayong.doae.go.th/plant% 20economic% 2064-65.pdf](http://www.rayong.doae.go.th/plant%20economic%2064-65.pdf) (In Thai)
- Suwanwaree, M. (2019). Cooperation between government, private sector and farmers in sustainable agricultural development. *Journal of Public Policy and Management*, 8(1), 112–129. (In Thai)
- Thailand Development Research Institute. (2020). *Thailand Agriculture 4.0 Development Strategy*. Bangkok: Thailand Development Research Institute. (In Thai)
- Thongchuea, P. (2019). The growth of Thailand's organic agriculture market and challenges. *Journal of Agricultural Economics*, 37(2), 45–58. (In Thai)
- Wanying, Z., Tanabowornpanich, N., & Thamchalai, A. (2023). The management approach to increase efficiency of durian exports from Thailand to the People's Republic of China. *Journal of Social Science and Cultural*, 7(10), 124–136.
- Wills, R., McGlasson, B., Graham, D., & Joyce, D. (2007). *Postharvest: An introduction to the physiology and handling of fruit and vegetables* (5th ed.). CAB International.
- Wonginta, T. (2021). Risk factors analysis of durian supply chain for export in Chantaburi province. *Panyapiwat Journal*, 14(1), 219–237. (In Thai)

A Study of Tourist Behavior in Multicultural Tourism in Nakhon Ratchasima Province

Kittisak Klinmuenwai

Faculty of Business Administration

Vongchavalitkul University, Thailand

Abstract

This study investigates the behavior of tourists engaging in multicultural tourism in Nakhon Ratchasima Province and examines the relationship between their demographic characteristics and tourism behavior. Employing a quantitative research design, data were collected through a structured questionnaire administered to a convenience sample of 400 tourists who visited multicultural tourism sites in the province. Descriptive statistics—percentages, means, and standard deviations—were used for data analysis, along with chi-square tests to assess the relationships between variables at a 0.05 significance level. The findings indicate that most tourists traveled for recreational purposes, primarily using private cars. The majority undertook trips lasting no more than two days, typically over the weekend (Saturday–Sunday), and spent between 2,001 and 4,000 baht per trip. Most tourists traveled with family members or relatives. The most appealing aspect of multicultural tourism was the opportunity to experience local community lifestyles. The chi-square test revealed statistically significant relationships between tourist behavior and demographic characteristics at the 0.05 significance level.

Keywords

tourist behavior, travel, Multicultural tourism, Nakhon Ratchasima Province

CORRESPONDING AUTHOR

Kittisak Klinmuenwai, Department of Tourism Industry, Faculty of Business Administration Vongchavalitkul University, Muang Nakon Ratchasima, 30000, Thailand. Email: kittiya_kitty@hotmail.com, kittisak_kli@vu.ac.th

© College of Local Administration, Khon Kaen University. All rights reserved.

การศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ในการท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรม ในจังหวัดนครราชสีมา

กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไว

คณะบริหารธุรกิจ

มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ การเลือกเก็บข้อมูลแบบสะดวกโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการหาความสัมพันธ์โดยการทดสอบไคสแควร์ กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการวิจัยพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมาพบว่านักท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่มีจุดประสงค์ในการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว และเลือกวันเสาร์-อาทิตย์เป็นช่วงเวลาในการเดินทางท่องเที่ยว โดยมีระยะเวลาในการพำนักร้อยละไม่เกิน 2 วัน มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยวอยู่ในช่วง 2,001-4,000 บาท นิยมเดินทางท่องเที่ยวกับครอบครัวและเครือญาติ และชอบท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า ในภาพรวมลักษณะทางประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมาที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติเท่ากับ 0.05

คำสำคัญ

พฤติกรรมนักท่องเที่ยว, การท่องเที่ยว, พหุวัฒนธรรม, จังหวัดนครราชสีมา

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศชาติเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นกิจกรรมสำคัญที่สร้างเม็ดเงินทางเศรษฐกิจ และยังถือเป็นช่องทางสำคัญของการส่งผ่านเม็ดเงินจากนักท่องเที่ยวในพื้นที่หนึ่งให้เกิดการหมุนเวียนในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นการเปิดโอกาสในการสร้างธุรกิจอันเป็นแหล่งงานตามแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นรากฐานการเติบโตอย่างยั่งยืน ปัจจุบันจากสถานะต้นทุนค่าครองชีพที่อยู่ในระดับสูงส่งผลต่อพฤติกรรม การปรับเปลี่ยนการท่องเที่ยวเป็น “เน้นการท่องเที่ยวไปเช้าเย็นกลับในจังหวัดข้างเคียง ลดระยะเวลาพักผ่อน ในจังหวัดห่างไกล หรือเที่ยวต่างภูมิภาคในจังหวัดที่ใกล้เพื่อลดค่าน้ำมัน” ทำให้รายได้ต่อทริปลดลง ส่งผลให้รายได้จากการท่องเที่ยวในประเทศมีการเติบโตไม่สอดคล้องกันราว 0.8 ล้านล้านบาท (Tourism

Authority of Thailand, 2024) สำหรับปี 2567 การประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศไทยยังสามารถสร้างรายได้ในมิติด้านจำนวนนักท่องเที่ยวที่คาดว่าจะสูงถึง 292.1 ล้านคน บนพฤติกรรมการใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่อทริปลดลงจากภาวะค่าครองชีพและภาระทางการเงินที่สูงขึ้นลดทอนรายได้ที่ใช้จ่ายได้จริง แต่จากการชดเชยของมิติเชิงจำนวนสามารถดันให้รายได้จากการท่องเที่ยวในประเทศคาดแต่ละระดับ 1 ล้านล้านบาท ได้อีกครั้งหนึ่ง บนรูปแบบของการท่องเที่ยว “เที่ยวใกล้ๆ ไปกลับ กระชับเส้นทาง” โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยให้สามารถมีการเติบโตที่ยั่งยืนเพื่อต่อยอดให้เกิดความต้องการท่องเที่ยวอีกครั้ง ดังนี้ 1) เชื่อมโยงสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อต่อยอดและยกระดับสิ่งดึงดูดเดิมที่มีอยู่ 2) สร้างสรรค์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เร่งพัฒนาจุดเด่นเชิงวัฒนธรรมทั้งในส่วนของการศิลปที่สะท้อนวิถีชีวิตที่มีความต่างกันไปในแต่ละสังคมสะท้อนผ่านวัฒนธรรมทางวัตถุ รวมถึงการขับเคลื่อนผ่านวัฒนธรรมทางจิตใจที่สะท้อนผ่านความเชื่อที่นักท่องเที่ยวสามารถไปสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคลที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้น 3) เชื่อมโยงวัตถุประสงค์อื่นให้ผนวกเข้ากับการท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน ซึ่งอาจเกิดข้อจำกัดด้านการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำที่สามารถสร้างรายได้หมุนเวียนให้กับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี (TTB Economic Analysis Center, 2024) ภายใต้แผนแม่บทยุทธศาสตร์ชาติ ในประเด็นการท่องเที่ยวที่มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยว สร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ยังคงรักษาจุดเด่นด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม อัตลักษณ์ความเป็นไทย ตลอดจนการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Ministry of Tourism and Sports, 2024) อีกทั้งปัจจุบันพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวมีการปรับเปลี่ยนและมีความหลากหลายมากขึ้น พบว่าแนวโน้มการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมีความหลากหลาย และมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง (Market Plus, 2022)

จังหวัดนครราชสีมา หรือโคราช เป็นจังหวัดหนึ่งของภาคอีสานเรียกได้ว่าเป็นชุมทรัพย์แห่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย และความงามทางธรรมชาติถือว่าเป็นดินแดนแห่ง 3 มงกุฎทางธรรมชาติของยูเนสโก (The UNESCO Triple Crown) หรือเป็นพื้นที่ที่มีการอนุรักษ์ตามโปรแกรมขององค์การเพื่อศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ที่ตั้งอยู่ใจกลางประเทศไทย (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2022) มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวในด้านประเพณีวัฒนธรรมที่มีความน่าสนใจ มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและวัฒนธรรมอันมีชีวิตชีวา จึงเป็นจังหวัดที่น่าไปเที่ยวชมอย่างยิ่ง ด้วยทำเลที่ตั้งที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ การคมนาคมสะดวกสบาย จังหวัดนครราชสีมาจึงเป็นจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยวพักผ่อนวันหยุดที่เป็นที่นิยมอันดับต้น ๆ แห่งหนึ่งของชาวเมืองหลวงและจังหวัดใกล้เคียงในปัจจุบัน กิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเป็นส่วนสนับสนุนการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน และการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นวิธีพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับนโยบายของประเทศในการสร้างการกระจายรายได้สู่ชุมชน ประชากรในจังหวัดนครราชสีมาหลากหลายเชื้อชาติหรือหลายชาติพันธุ์ แต่กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครราชสีมาที่มีจำนวนมาก โดยในแต่ละพื้นที่มีจุดเด่นในด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งสถาปัตยกรรม อาหาร ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต เป็นต้น (Nakhon Ratchasima Provincial Office, 2024) แม้จังหวัดนครราชสีมาจะมีองค์ประกอบที่เอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรม แต่ยังคงพบข้อจำกัดด้านข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาในลักษณะดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นแรงจูงใจในการเดินทาง ความคาดหวัง ประสบการณ์ที่ต้องการ และการรับรู้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว สิ่ง

เหล่านี้ล้วนมีผลต่อการวางแผนเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไปตามสถานการณ์ในปัจจุบัน รวมถึงการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานองค์กรทุกภาคส่วนเพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ประเพณี ศิลปะและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการกำหนดเป็นแนวทางในการวางแผนส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมาในการเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม เพื่อเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา

แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดเกี่ยวกับประชากรศาสตร์

ประชากรศาสตร์ คือ ลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือนักท่องเที่ยวที่มีคุณสมบัติเฉพาะในแต่ละคนที่แตกต่างกัน เช่น อายุ เพศ รายได้ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพครอบครัว เป็นต้น ซึ่งคุณสมบัติเฉพาะของบุคคลต่าง ๆ ที่เหมือนกันหรือไม่เหมือนกัน เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อผู้รับสารในการทำการสื่อสาร Kotler & Armstrong (2018) ลักษณะประชากรศาสตร์ หมายถึง ลักษณะของแต่ละบุคคลของนักท่องเที่ยวที่ช่วยกำหนดตลาดเป้าหมาย ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมและการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ประกอบไปด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน เป็นต้น โดยจะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ในแต่ละด้านนั้นมักจะมีความสัมพันธ์กัน เช่น อายุที่มากขึ้น ทำให้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่สูงขึ้นตามไปด้วย ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการซื้อของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป Anthachai (2016) กล่าวว่า “ลักษณะทางประชากรศาสตร์” หมายถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล อาทิ อายุ เพศ การศึกษา สถานภาพ อาชีพ รายได้ และภูมิฐานะซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางด้าน Panyowat and Prommarat (2019) ได้จำแนกปัจจัยประชากรศาสตร์ ลักษณะส่วนบุคคล หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ ที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการระบุความแตกต่างที่มีอยู่ในตัวบุคคล อันได้แก่ อายุ เพศ รายได้ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพ ครอบครัว ตำแหน่งงาน รายได้เฉลี่ย ระดับการศึกษารวมถึงอายุการทำงาน ภูมิฐานะและที่พักอาศัย

สรุปได้ว่า ลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยที่ใช้จำแนกความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านต่าง ๆ อาทิ อายุ เพศ รายได้ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพครอบครัว ภูมิฐานะ และที่พักอาศัย โดยข้อมูลเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการทำความเข้าใจพฤติกรรมผู้บริโภค รวมถึงใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดกลุ่มตลาดเป้าหมาย ลักษณะประชากรศาสตร์ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงความ

หลากหลายของกลุ่มนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรม การเลือกซื้อสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว ดังนั้นการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยประชากรศาสตร์จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการวางแผนกลยุทธ์ด้านการตลาด และการออกแบบผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมท่องเที่ยวที่ตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นการปฏิสัมพันธ์องค์รวมของส่วนประกอบ คือ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการภาครัฐและชุมชนผู้เป็นเจ้าของทรัพยากร ซึ่งทรัพยากรนี้เองเป็นจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเพื่อให้อยากมาเยือนและเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากการท่องเที่ยว (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2008) การท่องเที่ยว หมายถึงการเดินทางไปยังสถานที่อื่นเพื่อการชั่วคราวโดยมี จุดประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการหาสิ่งแปลกใหม่ สร้างความสัมพันธ์ โดยสถานที่และกิจกรรมขึ้นอยู่กับสถานที่และความชอบส่วนบุคคลที่อาจจะมี ความชอบในแหล่งท่องเที่ยวหรือกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมือนหรือแตกต่างกัน (Sanitchan, 2021) และสำหรับ United Nations World Tourism Organization: UNWTO (2015) การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว แต่ไม่ใช่ไปตั้งหลักแหล่งเป็นการถาวร ตามความพึงพอใจของผู้เดินทางเองไม่ใช้การบีบบังคับเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่ประกอบอาชีพหรือหา (Tourism Development Office, 2009) การท่องเที่ยว คือ 1) การเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้าง โดยมีการวางแผนเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่ 2) จุดหมายปลายทางที่จะไปอยู่เป็นการชั่วคราวแล้วต้องเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิม และใช้ช่วงเวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้นที่สนองความต้องการและความพอใจให้กับนักท่องเที่ยว และ 3) มีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางใดก็ได้ ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ โดยมีความมุ่งหมายในการเดินทางท่องเที่ยวหรือกิจกรรมทางการท่องเที่ยวด้านใดด้านหนึ่งเช่น ท่องเที่ยวเพื่อความรู้ ท่องเที่ยวเพื่อสังคม ท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ ฯลฯ หรือมีวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวที่มากกว่าหนึ่งอย่างก็ได้

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว เป็นการเดินทางเพื่อการนันทนาการไปพักในสถานที่อื่นชั่วคราว แต่ไม่ใช่เป็นการพำนักอยู่ถาวร เป็นการเดินทางที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ นับเป็นการเดินทางของนักท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และได้รับความเพลิดเพลิน ความรู้ จากสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมไปถึงกิจกรรมทางการท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั้งที่มีความรู้ด้านต่าง ๆ และความสนุกสนานจากกิจกรรมต่าง ๆ จากการท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมของจังหวัดนครราชสีมา

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

Sophonsiri (2011) พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางท่องเที่ยว คือการกระทำที่มาจากความคิดโดยเน้นตามวัตถุประสงค์และความต้องการของการเดินทางท่องเที่ยวตั้งแต่เริ่มวางแผนที่จะเดินทางตลอดจนการท่องเที่ยวจนจบการเดินทาง (Cohen et al., 2014) พฤติกรรม การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเป็นการบริโภคหรืออุปโภคผลิตภัณฑ์และบริการที่ใช้อยู่ประจำหรือที่เป็นกรณีพิเศษนอกสภาพแวดล้อมที่เป็นวิถีชีวิตประจำวัน (Juvan et al., 2017) และทางด้าน Proyrungroj (2015) กล่าวถึงองค์ประกอบของพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการดังนี้ 1) เป้าหมาย 2) ความพร้อม 3) สถานการณ์ 4) การแปลความหมาย 5) การตอบสนอง 6) ผลลัพธ์ที่ตามมา

และ 7) ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง ดังนั้นองค์ประกอบสำคัญของพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย ลักษณะการเดินทางท่องเที่ยว ช่วงเวลาที่มาท่องเที่ยว ความถี่ในการเดินทางท่องเที่ยว พาหนะที่ใช้ในการเดินทาง และค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยวและทางด้าน Jatturat and Na Thalang (2022) กล่าวว่า พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ได้แก่ วัตถุประสงค์ของการเดินทาง ระยะเวลาในการเดินทาง ช่วงเวลาในการเดินทาง ความถี่ในการเดินทาง ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ลักษณะของการเดินทาง ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวที่เลือกท่องเที่ยว ประเภทของที่พัก และพาหนะที่ใช้ในการเดินทางท่องเที่ยว ทางด้าน Napharatchindaphat (2019) กล่าวว่า การกระทำต่าง ๆ ของแต่ละ บุคคลที่จะแสดงออกต่างกันขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่ามีความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจมีความชอบหรือไม่ชอบสถานที่ เหล่านั้น สินค้าหรือบริการนั้น ๆ ทางการท่องเที่ยวและการบริการให้สอดคล้องกับความพึงพอใจและความต้องการและการกลับมาเยือนซ้ำต่อไปในอนาคต

สรุปได้ว่า พฤติกรรมนักท่องเที่ยว หมายถึง พฤติกรรมที่ทำให้ทราบถึงรูปแบบการเดินทางของนักท่องเที่ยวว่ามีความต้องการในสถานที่ใด กิจกรรมแบบไหน สินค้าและบริการอะไรที่สามารถ ตอบโจทย์และสนองความต้องการในการมาท่องเที่ยวได้ และเป็นปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวและทำกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ และตอบสนองความต้องการในทุก ๆ กิจกรรมทางการท่องเที่ยว

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรมคือ การเข้าใจและสนใจในสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ภาษา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนและสังคมที่มีความหลากหลาย ในมิติของภาษา เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณีมาอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ยิ่งไปกว่านั้นการเคารพ การเอื้ออาทร และการยอมรับถึงความหลากหลาย หรืออัตลักษณ์ในวัฒนธรรมอื่นอันมิใช่ของตนที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่จนกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม (Panasree, Phrapalad Sakorn Sakaro & Phrakru Atthakosolkrit, 2018) พหุวัฒนธรรม คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเกิดจากการผสมผสานแลกเปลี่ยนกันทางวัฒนธรรมบนพื้นฐานของการยอมรับถึงการมีอยู่ของวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่าง ๆ อย่างเสมอภาคกัน ไม่เบียดเบียนและลดคุณค่าของวัฒนธรรมของคนกลุ่มอื่นเรียนรู้ความแตกต่าง เปิดใจให้กว้างพร้อมรับสิ่งใหม่ ศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ภาษาของชนกลุ่มอื่น ผ่านแหล่งความรู้ที่และสถานที่ท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ และการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่มีคนจากหลายวัฒนธรรมมาทำร่วมกัน (Khiawkhueam, 2022) พหุวัฒนธรรมเป็นสังคมที่ประกอบด้วย ความแตกต่างกันทางประเพณี วัฒนธรรม ชาติพันธุ์และสิ่งแวดล้อมที่มีพื้นฐานมาจากประวัติศาสตร์ของเผ่าพันธุ์มนุษย์ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งและได้รับการสืบทอดมาโดยกลุ่มคนรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน (Phramaha Mongkholkan Thitadhammo, Pangthrap, & Kamol 2020) พหุวัฒนธรรมทางการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ ความเชื่อ ศาสนา ภาษา รูปแบบวิถีชีวิต และวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมถึงการปฏิบัติต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันที่ผสมผสานความหลากหลายต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างลงตัวได้อย่างมีความสุข (The Columbia Encyclopedia, 2001) พหุนิยมทางวัฒนธรรมเป็นการดำรงอยู่ร่วมกัน โดยปราศจากการครอบงำทางวัฒนธรรม พหุวัฒนธรรมพยายามที่จะก้าวข้ามผ่านเชื้อชาตินิยม และการแบ่งแยกและกีดกันในรูปแบบต่าง ๆ

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยววัฒนธรรม คือ ความหลากหลายทางสังคมที่สามารถอยู่ร่วมกัน ภายใต้วัฒนธรรมที่หลากหลายในท้องถิ่น การปฏิบัติตามหลักการในมิติทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนที่มีความหลากหลายมาอยู่ร่วมกัน และการยอมรับถึงอัตลักษณ์ในวัฒนธรรมอื่นอันมิใช่ของตน ท่ามกลางสภาพแวดล้อมและวิถีท้องถิ่น วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่นที่มีความสวยงามทางสุนทรียศาสตร์ ความโดดเด่นและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และยังรวมไปถึงอาหารการกินของท้องถิ่น ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ ต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนและสัมผัสประสบการณ์ใหม่ ๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

Howell (1993) กล่าวว่า คนเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อที่จะเรียนรู้หาประสบการณ์และความบันเทิง นักท่องเที่ยวบางกลุ่มเห็นว่า คนท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมที่แปลกและโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ก็สามารถเป็น สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้เช่นกันสิ่งที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้โดดเด่นก็คือ การที่นักท่องเที่ยวสามารถเพิ่มพูนประสบการณ์ ความรู้และมุมมองทางด้านวัฒนธรรมที่กว้างไกล และทางด้าน Pongtratik, Nimnatipun and Malarat (2021) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ที่มีองค์ประกอบอย่างน้อย 1 ใน 4Hs (Heritage, History, Habitat and Handicraft) กล่าวคือ (1) พื้นที่ประเภทที่มีแหล่งเป็นมรดก (Heritage) ทำให้เกิดการท่องเที่ยวในทางวัฒนธรรมหรือ โบราณคดี (2) พื้นที่ประเภทที่มีแหล่งความเป็นประวัติศาสตร์ (History) จะเป็นแหล่งให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นประวัติศาสตร์ (3) พื้นที่ประเภทที่มีปรากฏเป็นร่องรอยชุมชนการอยู่อาศัย (Habitat) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิต และ (4) พื้นที่ประเภทที่มีงานศิลปหัตถกรรม (Handicraft) จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเภทงานศิลปะ ประเพณี สำหรับ Somchai, Phumsaen, Arthakun and Singmart (2023) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะช่วยกระตุ้น ความก้าวหน้าของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นรูปแบบของการเดินทางที่เชื่อมโยงอย่าง ชับซ้อนกับการสำรวจประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีของ ชุมชน และคุณลักษณะที่โดดเด่นของ สถานที่ต่าง ๆ มันก้าวข้ามประสบการณ์การท่องเที่ยวแบบเดิม ๆ โดยเพิ่มมูลค่าให้กับมิติทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรมของสถานที่นั้น ๆ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และการเฉลิมฉลองคุณค่าของชุมชน โดยพื้นฐานแล้วนี่ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่าง นักท่องเที่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งไม่เพียงแต่มีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังช่วยรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แท้จริงอีกด้วย

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การเดินทางเพื่อเรียนรู้และสัมผัสกับมรดกทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น ซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรงจากสถานที่และผู้คนในพื้นที่นั้น โดยนักท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ได้ความรู้และความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังสามารถซึมซับคุณค่า ความหมาย และความงดงามของวัฒนธรรมในแง่มุมต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังมีบทบาทในการส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน และเชื่อมโยงกับการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมโดยไม่ละทิ้งรากเหง้าท้องถิ่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Suksawat (2022) ศึกษาการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรม จังหวัดสระแก้ว พบว่ามีความเป็นพหุวัฒนธรรมเนื่องจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยไทยญ้อ และมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรม ทั้งทางด้านศักยภาพของชุมชน พบว่าชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์ มีความโดดเด่นทั้งทางด้านวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม เช่นเดียวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว พบว่าแหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวสูง เนื่องจากมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และมีความเป็นมาอย่างยาวนาน และชุมชนมีระดับการมีส่วนร่วมในภาพรวมในระดับมาก สำหรับ Samanketgon (2023) ศึกษาประสบการณ์นักท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในประเทศไทย พบว่าองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญและพึงพอใจในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ได้แก่ ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหรือประเพณีและทัศนียภาพความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวพึงพอใจต่อองค์ประกอบการท่องเที่ยวในสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์อันโดดเด่นมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ บรรยากาศ สภาพภูมิอากาศที่ดี และความมีมิตรไมตรีของบุคลากร ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทัศนียภาพของแหล่งท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้รับประสบการณ์ด้านสุนทรียะและด้านการบริการ

Khwantongyim, Na Thalang and Wongmontha (2023) ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา พบว่านักท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่มีจุดประสงค์ในการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เดินทางโดยเครื่องบิน และเลือกวันเสาร์-อาทิตย์เป็นช่วงเวลาในการเดินทางท่องเที่ยว โดยมีระยะเวลาในการพำนักไม่เกิน 2 วัน มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยวอยู่ในช่วงต่ำกว่า 3,000 บาท นิยมเดินทางท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน และมักที่จะเลือกท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น ตลาดน้ำ และย่านเมืองเก่า สำหรับผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่าในภาพรวมลักษณะทางประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการเดินทางของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลาที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติเท่ากับ 0.05 และสำหรับ Siridhammasakul and Nongped (2024) ศึกษาการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนพหุวัฒนธรรมย่านเมืองเก่าอุบลราชธานี พบว่าทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่นในเขตเมืองเก่าอุบลราชธานีมี 7 ประเภท ได้แก่ 1) สถาปัตยกรรม 2) สิ่งประดิษฐ์ทางโบราณคดี 3) ศิลปะการแสดง 4) งานฝีมือแบบดั้งเดิม 5) การละเล่นกีฬาพื้นบ้าน 6) งานเทศกาล และ 7) ศาสนา ในด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางวิทยาศาสตร์ คุณค่าทางจิตวิญญาณ และคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ โดยสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวการเรียนรู้กลุ่มพหุวัฒนธรรมชาวไทยเชื้อสายจีน เชื้อสายเวียดนาม ชาวไทยซิกข์ และชาวไทยอีสาน

สรุปได้ว่า การศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา โดยงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาเป็นแนวทางวิเคราะห์พฤติกรรมนักท่องเที่ยวและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรม ตามแนวทางการศึกษาตามความต้องการ จากประสบการณ์ และพฤติกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยว หรือกิจกรรมในพื้นที่พหุวัฒนธรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวางแผนพัฒนาและบริหารการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดนครราชสีมา

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้พัฒนารอบแนวคิดในการวิจัยโดยประยุกต์ใช้การค้นคว้าหลักการแนวคิด ทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยและสามารถกำหนดกรอบแนวคิดได้ ดังนี้

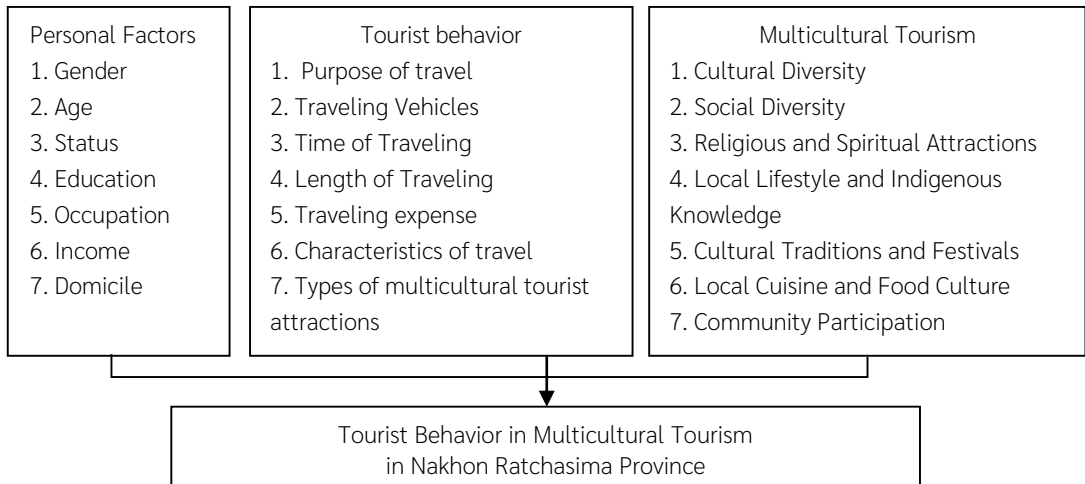

Figure 1. Conceptual Framework

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว และหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมาโดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ทั้งสิ้นจำนวน 334,690 คน (Nakhonratchasima Provincial Office of Tourism and Sports, 2024) เนื่องจากจำนวนประชากรมีขนาดใหญ่ จึงได้มีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างและสุ่มขนาดกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวโดยใช้การคำนวณสูตรของ (Yamane, 1973) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

โดย n = จำนวนตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ค่าความคลาดเคลื่อน

ดังนั้น แทนค่าในสูตร
$$n = \frac{334,690}{1 + 334,690(0.05)^2}$$

$$n = 400$$

ในการวิจัยครั้งนี้จึงได้ตัวอย่างนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจผู้วิจัยศึกษาค้นคว้ารายละเอียด ทฤษฎี หลักการ จากตำรา เอกสาร บทความทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดขอบเขต และสร้างเครื่องมือให้ครอบคลุมความมุ่งหมายของงานวิจัย โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นแบบสอบถามลักษณะแบบปลายปิด (Close-ended Questionnaire) ซึ่งมีรายละเอียดข้อคำถาม เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และภูมิลำเนา ทั้งหมดจำนวน 7 ข้อ ลักษณะแบบสอบถามเป็นตัวเลือก (Check List)

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเดินทางมาท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งลักษณะ ได้แก่ จุดประสงค์ในการท่องเที่ยว ยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทางท่องเที่ยว ช่วงเวลาที่เดินทางมาท่องเที่ยว ระยะเวลาที่ใช้ในการพำนัก/ท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการท่องเที่ยวต่อครั้ง ลักษณะของการเดินทางท่องเที่ยว และประเภทแหล่งท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรมที่สนใจ จำนวน 7 ข้อ ลักษณะคำตอบเป็นตัวเลือก (Check List)

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-ended Question)

การทดสอบหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ

ผู้วิจัยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม และเพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา ความเหมาะสมของข้อคำถาม ความชัดเจนของภาษา และรูปแบบของแบบสอบถาม เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ โดยการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาของแบบสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ใช้วิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าเท่ากับ 0.87 มากกว่า 0.50 ถือเป็นค่าที่ได้เพียงพอและเป็นที่ยอมรับทางสถิติ (Rovinelli & Hambleton, 1977) และทำการตรวจสอบความเชื่อมั่นของเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถาม และนำแบบสอบถามไปทำการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่มีความใกล้เคียงกับการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 ชุด เพื่อนำมาวิเคราะห์ทางสถิติหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient alpha) (Cronbach, 1990) ได้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาความเชื่อมั่นที่ 0.987 จากนั้นผู้วิจัยจึงนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการที่ลงพื้นที่ในการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองมีวิธีดำเนินการโดยการเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400 คน โดยการเลือกพื้นที่ด้วยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกพื้นที่ 8 อำเภอ อำเภอละ 50 คน คือ อำเภอเมือง อำเภอพิมาย อำเภอสีคิ้ว อำเภอ

สูงเนิน อำเภอโชคชัย อำเภอวังน้ำเขียว อำเภอโนนสูง และอำเภอปักธงชัย มุ่งเน้นการวิเคราะห์พฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะทาง (พหุวัฒนธรรม) จึงไม่เหมาะกับการสุ่มอย่างเป็นระบบ โดยใช้การเลือกพื้นที่ที่มีคุณลักษณะตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับการวิจัยเชิงลึกในบริบทเฉพาะทาง เช่น การท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรม โดยเน้นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับหัวข้อการศึกษา ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน การคมนาคมขนส่ง และเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของการท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และวิถีทางวัฒนธรรมชาติท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น และมีความสวยงามทาง สุนทรียศาสตร์ ความโดดเด่นทางวัฒนธรรม และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครราชสีมา การเก็บข้อมูลในพื้นที่หลายอำเภอที่อยู่ห่างกันอาจต้องใช้ทรัพยากร เวลา และงบประมาณมากขึ้น ซึ่งอาจกระทบต่อความลึกและความละเอียดในการเก็บข้อมูล โดยเน้นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษา และพิจารณาข้อจำกัด พร้อมทั้งมีแนวทางในการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) โดยเก็บแบบสอบถามในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2566 ถึง เมษายน พ.ศ. 2567

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา โดยการนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์ก่อนนำไปประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ได้แก่ การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของลักษณะทางประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยวกับพฤติกรรมท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมาของนักท่องเที่ยว โดยใช้สถิติการทดสอบไคสแควร์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การพิทักษ์สิทธิผู้เข้าร่วมการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ผู้เข้าร่วมศึกษาได้ทราบ การศึกษาในครั้งนี้ขึ้นอยู่ด้วยความสมัครใจของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวที่จะยินยอมเข้าร่วมในการตอบแบบสอบถามหรือไม่ก็ได้ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้จะถูกรักษาไว้เป็นความลับทั้งระหว่างการทำการศึกษาและหลังการศึกษาโดยจะไม่มีการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัว โดยการเก็บข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ผู้เข้าร่วมศึกษาได้ทราบ และเมื่อกระบวนการวิจัยสิ้นสุดผู้วิจัยจะดำเนินการลบหรือทำลายข้อมูลทันที สำหรับผลการศึกษาจะนำเสนอเป็นภาพรวมและนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาเท่านั้น

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบคำถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 60.50 มีอายุอยู่ในช่วง 50-59 ปี ร้อยละ 38.75 ระดับการศึกษาสูงสุดส่วนใหญ่เป็นระดับ การศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ 61.75 มีสถานภาพโสด ร้อยละ 58.00 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 42.50 มีรายได้ต่อเดือนอยู่ในช่วง 15,001- 20,000 บาท ร้อยละ 42.50 โดย ส่วนมากนักท่องเที่ยวมีภูมิลำเนาอยู่ที่

จังหวัดกรุงเทพฯและปริมณฑล ร้อยละ 60.00 พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า นักท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่มีจุดประสงค์ในการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ 40.50 เลือกเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว ร้อยละ 52.00 ส่วนใหญ่เลือกวันเสาร์-อาทิตย์เป็นช่วงเวลาในการเดินทางท่องเที่ยว ร้อยละ 60.75 มีระยะเวลาในการพำนัไม่เกิน 2 วัน ร้อยละ 68.75 มีค่าใช้จ่ายโดยประมาณในการเดินทางท่องเที่ยวอยู่ในช่วง 2,001-4,000 บาท ร้อยละ 52.75 นิยมเดินทางท่องเที่ยวกับครอบครัวและเครือญาติ ร้อยละ 48.75 โดยส่วนใหญ่เลือกประเภทของแหล่งท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวทางวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นและความรู้พื้นเมืองในท้องถิ่น ร้อยละ 42.50 ดังปรากฏใน Table 1.

Table 1. Demographic Characteristics and Tourism Behavior of Visitors to Multicultural Tourism Sites in Nakhon Ratchasima Province

Demographic Characteristics		Frequency (n)	Percentage (%)
1) Sex	Male	158	39.50
	Female	242	60.50
2) Age (years)	20-29	25	6.25
	30-39	70	17.50
	40-49	105	26.25
	50-59	155	38.75
	60 and over	45	11.25
3) Education Level	Below Bachelor's Degree	94	23.50
	Bachelor's Degree	247	61.75
	Post-Graduate Degree	59	14.75
4) Marital Status	Single	232	58.00
	Married	165	41.25
	Separated	3	0.75
5) Occupation	Civil Servants/Government Employees	82	20.50
	State Enterprise Employees	48	12.00
	Private Employees	54	13.50
	Private Business Owners/Traders	170	42.50
	General Employment	39	9.75
	Students	2	0.50
	Others	5	1.25
6) Monthly Income	Not exceeding 15,000 Baht	105	26.25
	Between 15,001-20,000 Baht	170	42.50
	Between 20,001-25,000 Baht	87	21.75
	Between 25,001-30,000 Baht	30	7.50
	Over 30,000 Baht	8	8.00

Table 1. Demographic Characteristics and Tourism Behavior of Visitors to Multicultural Tourism Sites in Nakhon Ratchasima Province (cont.)

Demographic Characteristics			Frequency (n)	Percentage (%)
7) Domicile	Bangkok and Metropolitan Region		240	60.00
	Central		59	14.75
	North		10	2.50
	Northeast		80	20.00
	East		9	2.25
	South		2	0.50
8) Purpose of Travel	Leisure and recreation		162	40.50
	Knowledge and practical experience		39	9.75
	Cultural arts and traditions		73	18.25
	Local culinary experiences		105	26.25
	Meetings, conferences, or study tours		21	5.25
9) Mode of Transportation	Private car		208	52.00
	Public bus		63	15.75
	Tour bus		122	30.50
	Train		7	1.75
10) Time of Travel	Weekdays (Monday-Friday)		28	7.00
	Weekends (Saturday-Sunday)		243	60.75
	Public Holidays		129	32.25
11) Duration of Stay	No more than 2 days		275	68.75
	3-4 days		98	24.50
	5-7 days		27	6.75
12) Travel Expenditure (Baht)	< 2,001		42	10.50
	2,001-4,000		211	52.75
	4,001-6,000		117	29.25
	> 6,000		30	7.50
13) Type of Travel	Alone		28	7.00
	With partner/family/relatives		195	48.75
	With friends		100	25.00
	With company/organization		77	19.25
14) Type of Multicultural Attraction	Cultural diversity		14	3.50
	Social diversity		11	2.75
	Religious and spiritual attractions		20	5.00
	Local lifestyle and indigenous knowledge		170	42.50
	Cultural traditions and festivals		69	17.25
	Local cuisine and food culture		72	18.00
	Community participation		29	7.25
	Experiential and Educational Tourism		15	3.75

ผลการความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรม

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของลักษณะทางประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยวกับพฤติกรรมในการเดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ดังปรากฏใน Table 2

Table 2. Summary of Chi-square Analysis on the Relationship Between Tourists' Demographic Characteristics and Their Behavior in Multicultural Tourism in Nakhon Ratchasima Province

Tourist Behavior	Demographic Factor						
	Gender	Age	Status	Education	Occupation	Income	Domicile
Purpose of Travel	X ² 211.633	175.065	115.441	236.241	318.465	434.413	177.421
	Sig 0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.000*
Mode of Transportation	X ² 2.635	48.312	16.082	36.775	44.116	9.281	85.041
	Sig 0.621	0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.682	0.000*
Time of Travel	X ² 135.846	134.983	154.081	122.201	6.484	211.816	54.699
	Sig 0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.360	0.000*	0.000*
Duration of Stay	X ² 41.768	89.32	114.838	71.407	127.860	116.909	61.890
	Sig 0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.000*
Travel Expenditure	X ² 21.799	152.755	164.988	64.685	283.918	270.941	143.367
	Sig 0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.002*	0.000*
Type of Travel	X ² 51.541	58.512	56.937	7.708	81.306	126.401	40.365
	Sig 0.000*	0.000*	0.000*	0.280	0.000*	0.000*	0.000*
Type of Multicultural Attraction	X ² 95.354	154.340	112.485	41.775	486.832	182.400	131.541
	Sig 0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.000*	0.000*

*Statistical significance level at 0.05 (p-value < 0.05)

จากตารางที่ 2 ผลสรุปการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้สถิติการทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) ในภาพรวม พบว่าลักษณะทางประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมาและเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า

เพศของนักท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ยกเว้นในด้านยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทางที่ไม่มีความสัมพันธ์กัน

อายุของนักท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมาในทุกด้าน

สถานภาพของนักท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมาในทุกด้าน

การศึกษาของนักท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ยกเว้นในด้านลักษณะของการเดินทางท่องเที่ยวที่ไม่มีความสัมพันธ์กัน

อาชีพของนักท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ยกเว้นในด้านช่วงเวลาที่ใช้เดินทางมาท่องเที่ยวที่ไม่มีความสัมพันธ์กัน

รายได้ของนักท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ยกเว้นในด้านพาหนะที่เลือกใช้ในการเดินทางที่ไม่มีความสัมพันธ์กัน

ภูมิสำเนาของนักท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมาในทุกด้าน

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา สรุปและอภิปรายผลการศึกษาวิจัยดังนี้

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ โดยส่วนมากเดินทางมาท่องเที่ยวโดยรถยนต์ส่วนตัว และมักเดินทางในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ มีระยะเวลาในการพำนักไม่เกินสองวัน สำหรับค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวโดยมากอยู่ในช่วง 2,001-4,000 บาท โดยเลือกเดินทางมากับครอบครัวและเครือญาติ และชอบท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับ Puaksanit and Pasunon (2021) ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เดินทางท่องเที่ยวกับครอบครัว ในวันหยุดสุดสัปดาห์ ท่องเที่ยว 1-2 ครั้งต่อปี และค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวคือ 2,001-3,000 บาท และยังสอดคล้องกับ Jatturat and Na Thalang (2022) ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว พบว่า วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์เป็นหลัก มีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่ำกว่า 3,000 บาท และยังสอดคล้องกับ Ruanggoon, Ngamsin and Opasvittayarux (2022) ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวมักเดินทางมากันเป็นกลุ่มเพื่อน สำหรับระยะเวลาในการพำนัก 1-2 วัน และยังสอดคล้องกับ Leelhasuwan, Wongmontha, Chairatana and Pongponra (2023) ศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีพบว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่วนใหญ่มีลักษณะในการเดินทางเป็นครอบครัว และพักผ่อนหรือนอนค้างคืน 1-2 วัน ส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายรวมในการเดินทางระหว่าง 2,001-3,000 บาท เดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว ชอบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและทางกลับมาเที่ยวซ้ำอีกด้วย

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าข้อมูลทางประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในภาพรวมลักษณะทางประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์กับ พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งสอดคล้อง เกศินี โพธิ์เพชร สุพิศ ฤทธิ์แก้ว และ Popet, Ritkaew and Aujirapongpan (2020) ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวต่างชาติในแหล่งท่องเที่ยวขอนแก่น จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ สถานภาพ ที่อยู่อาศัย (ทวีป) การศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน มีความสัมพันธ์กับ พฤติกรรมนักท่องเที่ยวต่างชาตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และยังสอดคล้องกับ Nantanakorn and Jansuri

(2021) ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว พบว่าลักษณะประชากรศาสตร์กับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะบนฐานแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดราชบุรีมีความสัมพันธ์ในภาพรวมระหว่างลักษณะประชากรศาสตร์กับพฤติกรรมนักท่องเที่ยว อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งผลการวิจัยจะเป็นแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปะบนฐานแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดราชบุรีต่อไป และสอดคล้องกับ Wichadech and Kosolwittayan (2023) พบว่าลักษณะทางประชากรศาสตร์ด้านเพศ อายุ ระดับ การศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และภูมิลำเนา มีความสัมพันธ์มีความสัมพันธ์กับลักษณะของการเดินทาง มาท่องเที่ยว ความถี่ในการเดินทางท่องเที่ยว พาหนะที่ใช้ในการเดินทางมาท่องเที่ยว และค่าใช้จ่ายในการ เดินทางท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อครั้งต่อคน และรายได้ต่อเดือน มีความสัมพันธ์กับลักษณะของการเดินทางมา ท่องเที่ยว ช่วงเวลาในการเดินทางมาท่องเที่ยว พาหนะที่ใช้ในการเดินทางมาท่องเที่ยว และค่าใช้จ่ายใน การเดินทางท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อครั้งต่อคน และมีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในการเดินทางของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยววัดพระมหาธาตุแก่นนคร อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ เท่ากับ 0.05 และยังสอดคล้องกับ Setsri, Chawalee Na Thalang, Wongmontha and Pomsuwan (2023) ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และส่วนบุคคล คือ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพ ภูมิลำเนา ของนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกันมีระดับการตัดสินใจในการเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามอัตลักษณ์ จังหวัดยโสธร ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากผลการวิจัยสามารถนำข้อมูลไปใช้สำหรับการวางแผนในการจัดกิจกรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรมของจังหวัดนครราชสีมา รวมถึงการพัฒนาหรือปรับรูปแบบการให้บริการที่ตรงกับจุดที่เป็นปัญหาและความต้องการตามพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมาซึ่งจะถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญในการสร้างสรรค์แหล่งท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมให้เกิดคุณค่าใหม่ ๆ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนและผู้ประกอบการด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องในจังหวัดนครราชสีมา ได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับภาคการท่องเที่ยวสามารถนำฐานข้อมูลและนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ โดยสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครราชสีมา องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมาและเทศบาล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการกำหนดกลยุทธ์ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่แท้จริงและนำไปสู่การส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมของจังหวัดนครราชสีมาต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์ เพื่อให้สามารถเข้าถึงความต้องการเชิงลึกของนักท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องความหลากหลายรวมถึงการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมาเพื่อพัฒนาให้เป็นเมืองท่องเที่ยวทางพหุวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

References

- Anthachai, S. (2016). *Structural equation model of marketing*. Odeon Store. (In Thai)
- Cohen, S. A., Prayag, G., & Moital, M. (2014). Consumer behaviour in tourism: Concepts, influences and opportunities. *Current Issues in Tourism*, 17(10), 872–909.
doi.org/10.1080/13683500.2013.850064
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing* (5th ed.). Harper Collins Publishers.
- Howell, D. W. (1993). *Passport: An introduction to the travel and tourism industry* (2nd ed.). South-Western Publishing Co.
- Jatturat, P., & Na Thalang, C. (2022). Behavior of Thai tourists visiting in cultural attraction in community-based of Bangkok. *Dusit Thani College Journal*, 16(2), 50–64. (In Thai)
- Juvan, E., Gomezelj, O. D., & Maravic, M. U. (2017). Tourist behaviour: An overview of models to date. In S. Laporsek, D. Gomezelj Omerzel, & S. Sedmak (Eds.), *The Joint International Conference* (pp. 23–33). University of Primorska Press.
- Khiawkhueam, P. (2022). *ASEAN studies*. Nakhon Pathom Rajabhat University. (In Thai)
- Khwantongyim, W., Na Thalang, C., & Wongmontha, S. (2023). Behavior of Thai tourists visiting in multicultural tourism destination in the Songkhla Province. *Management Sciences Valaya Alongkorn Review*, 4(1), 43–55. (In Thai)
- Kotler, P., & Armstrong, G. (2018). *Principles of marketing* (17th ed.). Prentice Hall.
- Leelhasuwan, P., Wongmontha, S., Chairatana, P., & Pongponra, K. (2023). Marketing mix factors affecting cultural tourism in Nonthaburi Province. *Journal of Legal Administration and Local Innovation*, 9(5), 11–24. (In Thai)
- Market Plus. (2022). Behavior of Thai tourists. Retrieved from <https://www.marketplus.in.th/content/detail.php?id=15187>
- Ministry of Tourism and Sports. (2024). *Domestic tourism statistics (Classify by region and province 2024)*. Retrieved from <https://www.mots.go.th/news/category/760> (In Thai)
- Nakhonratchasima Provincial Office of Tourism and Sports. (2024). *Tourist information of Nakhon Ratchasima Province*. Retrieved from https://nakhonratchasima.mots.go.th/more_news.php?cid=52 (In Thai)
- Nakhonratchasima Provincial Office. (2024). *Basic information of Nakhon Ratchasima Province for the year 2013*. Retrieved from https://www.nakhonratchasima.go.th/content/history_office (In Thai)

- Nantanakorn, P., & Jansuri, A. (2021). The potential of arts tourism on creative tourism of Ratchaburi Province. *Research and Development Institute Journal of Chaiyaphum Rajabhat University*, 3(1), 30–45. (In Thai)
- Napharatchindaphat, P. (2019). *Behavior of Thai tourists who intend to travel to Hua Hin District, Prachuap Khiri Khan Province* (Master's thesis). Bangkok University, Thailand. (In Thai)
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2022). *Before becoming Thailand's 3 UNESCO crowns*. Retrieved from https://www.onep.go.th/wpcontent/uploads/2022/05/NE_65_Jan.pdf (In Thai)
- Panasree, S., Phrapalad Sakorn Sakaro, & Phrakru Atthakosolkrit. (2018). Multiculturalism in postmodern philosophical perspectives. *Saint John's Journal*, 20(27), 31–46. (In Thai)
- Panyowat, D., & Prommarat, P. (2019). Training strategies affecting performance efficiency among operation officers in Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives, Roi Et Province. *Journal of Roi Et Rajabhat University*, 13(3), 55–67. (In Thai)
- Phramaha Mongkholkhan Thitadhammo, Pangthrap, K., & Kamol, P. (2020). Living together of peoples in multicultural societies of Thailand: A case study of multicultural society of Muang District, Chiang Mai Province. *Mahachula Academic Journal*, 6(2), 46–59. (In Thai)
- Pongtratit, C., Nimnatipun, S., & Malarat, A. (2021). The development of cultural tourism strategies in Prachuap Khiri Khan Province. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 6(3), 77–91.
- Popet, K., Ritkaew, S., & Aujiapongpan, S. (2020). Foreign tourists' behavior in Khanom tourist attraction, Nakhon Si Thammarat Province. *Songklanakarin Journal of Management Sciences*, 37(2), 110–136. (In Thai)
- Proyrungroj, R. (2015). *Tourist behavior*. Bangkok: Odeon Store. (In Thai)
- Puaksanit, S., & Pasunon, P. (2021). Behavior of Thai tourists in cultural tourism, Chachoengsao Province. *Humanities and Social Sciences Journal, Ubon Ratchathani Rajabhat University*, 12(2), 203–215. (In Thai)
- Rovinelli, R. J., & Hambleton, R. K. (1977). On the use of content specialists in the assessment of criterion-referenced test item validity. *Dutch Journal of Educational Research*, 2, 49–60.
- Ruanggoon, J., Ngamsin, P., & Opasvittayarux, P. (2022). Tourist behavior and satisfaction: A case of tourists stayed at XYZ Resort in Kanchanaburi Province during the Coronavirus (COVID-19) pandemic. *Management Sciences Valaya Alongkorn Review*, 3(1), 39–50. (In Thai)
- Samanketgon, P. (2023). A study of tourist experience for developing of religious tourism in Thailand. *Journal of Legal Administration and Local Innovation*, 9(8), 256–270. (In Thai)
- Sanitchan, J. (2021). *Factors affecting tourists' decision to engage in ecotourism: A case study of Bang Nam Phueng Floating Market, Samut Prakan Province* (Master's thesis). National Institute of Development Administration, Thailand. (In Thai)
- Setsri, P., Na Thalang, C., Wongmontha, S., & Pomsuwan, S. (2023). Thai tourists' behavior and cultural tourism travel decision based on cultural identity of Yasothon Province. *Management Sciences Valaya Alongkorn Review*, 4(1), 56–73. (In Thai)

- Siridhammasakul, S., & Nongped, K. (2024). Creative tourism route development for Ubon Ratchathani Old Town. In *The 18th Ubon Ratchathani University Research Conference (UBRC): Green-Growth-Gate* (pp. 283–295). (In Thai)
- Somchai, S., Phumsaen, P., Arthakun, S., & Singmart, S. (2023). Cultural management to the concept of creative cultural tourism. *Interdisciplinary Academic and Research Journal*, 3(6), 1035–1048.
- Sophonsiri, S. (2011). *Tourist behavior analysis*. Bangkok: Inthanin. (In Thai)
- Suksawat, S. (2022). The potential development of multi-cultural tourism on Khlong Nam Sai Subdistrict, Aranyaprathet District, Sa Kaeo Province. *Journal of Legal Entity Management and Local Innovation*, 8(2), 31–48. (In Thai)
- The Columbia Encyclopedia. (2001). *Multicultural* (6th ed.). Columbia University Press. Retrieved from <http://www.bartleby.com/65/mu/multicultural.html>
- Tourism Authority of Thailand. (2024). *Tourism situation and tourism growth of Thailand in 2024*. Retrieved from <https://intelligencecenter.tat.or.th/articles/46142> (In Thai)
- Tourism Development Office. (2009). *Definition of tourism*. Retrieved from <http://www.tourism.go.th> (In Thai)
- TTB Economic Analysis Center. (2024). *Tourism situation in Thailand in 2024 is expected to recover completely in both the number and income from tourism*. Retrieved from <https://www.ttbbank.com/th/newsroom/detail/ttba-forecast-thai-tourists-2024> (In Thai)
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs. (2008). *International recommendations for tourism statistics 2008*. United Nations Publications. Retrieved from https://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesm/SeriesM_83rev1e.pdf
- UNWTO. (2015). *Tourism towards 2030: Global overview*. World Tourism Organization.
- Wichadech, D., & Kosolwittayanan, W. (2023). Motivation of Thai tourists to travel to the tourist attraction Wat Phra Mahathat Kaen Nakhon, Mueang District, Khon Kaen Province. In *The 10th National and 8th International Academic Conference and Research Presentation of Northeastern University* (pp. 886–896). (In Thai)
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis*. Harper & Row.

Editorial Criteria

The criteria for publication of research and review manuscripts in LAJ are that they have:

- Novelty primarily in terms of empirical findings but LAJ welcomes theoretical discussions.;
- Groundbreaking or rigorous methodology and research design; or
- Discovery of administrative innovation that would potentially benefit the society.

In addition, manuscripts should have the following qualifications:

- Writing quality.
- Presentation quality. Theoretical frameworks and empirical findings should be clear, adequate, and well-structured.
- The submission has not been previously published, nor under condition for publication elsewhere.

Research and Review Articles

A research or review manuscript should be no longer than 15 A4-pages (approximately 5,000-6,000 words) and should have the following components:

- Title page
 - Manuscript title
 - Names, positions, and affiliations of all authors. The corresponding author should provide contact information, especially email address.
 - Abstract. Please write a concise abstract (approximately 400 words) and provide three to five keywords.
- Main text
 - Introduction
 - Objective
 - Theory and/or prior studies
 - Hypothesis (optional)
 - Conceptual framework
 - Methods
 - Findings
 - Conclusion and discussion
 - Acknowledgement (optional)
 - References

Book Reviews

A book review should be no longer than 10 pages (approximately 3,500-4,000 words). A book review should include the book's basic information—i.e. title, location, publisher, year of publication, and total page number.

Reference

References should be prepared according to the Publication Manual of the American Psychological Association (7th edition). References in a language other than English should be translated to English. For each translated reference, a designation "(In Language)" should be added at the end.

Submission

LAJ operates an online submission system that allows authors to submit manuscripts online and track their progress via a web interface. All manuscripts must be submitted via the online submission system at www.localadminjournal.com. Manuscript style, templates, and submission guidelines are also available on the LAJ website.

Publication Charges

There are no submission fees, publication fees, or page charges for LAJ.

Copyright Notice

The copyright of all articles published in the Local Administration Journal is owned by the College of Local Administration, Khon Kaen University.

RESEARCH ARTICLES

- Orphans' Academic Endeavors and Support Mechanisms in Tanzania** 179
Josephine Ackim
- Public Perception of the Roles and Image of the Southern Border Provinces Administrative Center** 199
Sakda Kajornbun, Bussabong Chaijaroenwatana, Hasan Akrim Dongnadeng, and Areeluk Poonsub
- Participatory Water Management under the Local Charter: The Role of Local Administrators in Hua Mueang Subdistrict Administrative Organization** 219
Khemika Varitwuttikul, Ponsavon Sukmaitri, and Nopparat Rattanaprathum
- Developing Sustainable Community Waste Management in Chai Badan District, Lopburi Province** 239
Suriya Hanphichai, Sukanya Thonghaew, and Sutinee Wongwattananukun
- Participatory Community-Based Hazardous Waste Management in Bang Kaeo Subdistrict, Ranong Province** 257
Pariwat Changkid and Karingsak Ruegngam
- Guidelines for Developing Post-Harvest Management of Local Durian Products in Rayong Province** 271
Jiranon Putta, Sawang Panjun, and Sarawut Yodmune
- A Study of Tourist Behavior in Multicultural Tourism in Nakhon Ratchasima Province** 289
Kittisak Klinmuenwai